T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRK TARİH KURUMU TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR (1931-1938)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ARZU YÜZER

İstanbul-2006

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRK TARİH KURUMU TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR (1931-1938)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

ARZU YÜZER

DANIŞMAN

Prof. Dr. MAHMUT İHSAN ÖZGEN

İstanbul-2006

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

5316 sayılı af Kanunu ile öğrenimine devam eden Yüksek Lisans öğrencisi Arzu Yüzer'in "Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği ~~/ oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof.Dr. Mahmut İhsan Özgen Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Vahdettin Engin Marmara	.....
Üye Üniversitesi	: Prof.Dr. Cemil Öztürk Marmara	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..12..../..07..../ 2006 tarih ve ...11-6..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mücteba İLGÜREL
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……....I

ÖNSÖZ……III

ÖZET ……..…….....V

ABSTRACT……VI

KISALTMALAR……...VII

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE TARİH ANLAYIŞI ……..1

1.1. Kuruluşundan Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı Devletinde Tarih Anlayışı…….1

1.2. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet Dönemine Kadar Osmanlı Devletinde Tarih Anlayışı..11

1.3. II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Kadar Osmanlı Devletinde Tarih Anlayışı……...15

2. BÖLÜM

2. ATATÜRK VE TARİH……25

2.1. Atatürk'ün Tarih Anlayışı ve Tarih Çalışmaları……25

2.2. Atatürk'e Göre Türk Tarihi ve Türk İmajı (Türk Tarih Tezi)……37

3. BÖLÜM

3. TÜRK TARİH KURUMU'NUN KURULUŞU-AMACI-TÜZÜĞÜ……45

3.1. Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşu…….45

3.2. Türk Tarih Kurumu'nun Amacı…….....51

3.3. Türk Tarih Kurumu'nun Tüzüğü……...52

3.4. 1935'te Atatürk'ün Buyruğuyla Türk Tarih Kurumu İçin Hazırlanan Yeni Çalışma Programı……...54

4. BÖLÜM

4. 1931-1938 TARİHLERİ ARASINDA TÜRK TARİH KURUMU TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR……..57

4.1. Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Hazırlanması……57

4.2. Ortaokul ve Lise Tarih Kitaplarının Hazırlanması……66

4.3. Türk Tarihinin Büyük Olaylarının ve Türk Büyüklerinin Anılması……..75

4.4. Yayınlar……..75

4.4.1. Türk Tarih Kaynaklarının Araştırılması, İncelenmesi ve Yayınlanması……76

4.4.2. Türkiye Tarihinin Araştırılması……..77

4.4.3. Çeşitli Monografiler……77

4.4.4. Dergiler…….....78

4.4.5. Türk ve Türkiye Tarihine Dair Kaynak ve İncelemelerin Türkçeye Çevrilmesi……80

4.5.Kongreler…….....81

4.5.1. Birinci Türk Tarih Kongresi…….....81

4.5.2. İkinci Türk Tarih Kongresi…….....86

4.5.3. Türk Tarih Kurumunun Katıldığı Uluslararası Kongreler……..89

4.6. Kazılar ve Tetkik Gezileri……..91

4.7. Arşiv Araştırmaları…….....95

4.8. Kitaplık……...96

4.9. Sergiler ……..97

5.SONUÇ……...99

6.KAYNAKÇA……103

7.ÖZGEÇMİŞ……110

8.EKLER……..111

ÖNSÖZ

"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür." diyen Mustafa Kemal Atatürk, milletimizin oluşturduğu maddi ve manevi değerler bütünü olan milli kültürümüzü korumayı ve milli kültürümüzü muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkarmayı hedeflemiştir. Yaptığı inkılâplar ve koyduğu ilkelerle Türkiye Cumhuriyeti'ni sağlam temeller üzerine kurmayı amaçlayan Atatürk, kurduğu yeni devletin milli ruhunun canlı tutulabilmesi ve korunabilmesi için ise milli kültürün çok önemli bir parçası olan, geçmişle bugün arasında bağlantı kurarak geleceğe ışık tutan tarih ilmine gereken önemi vermiştir. O, kazanılan askeri ve siyasi başarıların ardından, tarih alanında yapmış olduğu çalışmalar ile bilimsellikten asla uzaklaşmayan yeni bir tarih anlayışını oluşturmuştur.

Atatürk'ün yapmış olduğu tarih çalışmaları ve bunun sonucunda ortaya çıkan yeni tarih anlayışı , ulus devlet oluşturmak, Avrupa'daki yeni dostlarına Türk'ün ne olduğunu izah etmek, toplumda milli şuur oluşturmak ve topluma tarih şuuru aşılamak, kurulan genç Cumhuriyeti Anadolu'da sağlam temeller üzerinde oturtmak isteğinin tabi sonucudur. Tarih inkılâbını gerçekleştirmek amacı ile kurulan Türk Tarih Kurumu ise, bu alanda yapılmak istenilen inkılâplarda bir vasıta olarak kullanılmış ve Kurum, 1931-1938 arası dönemde çalışmalarını Atatürk kontrolünde sürdürmüştür. Cumhuriyetimizin en güzel ve en başarılı eserlerinden biri olan Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşu bilim ve kültürümüzün bir dönüm noktasıdır. Kurum çalışmaları ile, Cumhuriyete kadar ihmal edilmiş olan tarih çalışmalarımız Atatürk önderliğinde hız kazanmıştır. Bir Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan "Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu'nun Yapmış Olduğu Çalışmalar" isimli çalışmamın amacı, milli kültürümüzün temellerinden biri olan tarih kavramının yeniden incelenmesi için kurulan Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasındaki faktörlerde gelişen olayları incelemek ve bu gelişmeler sonrasında Türk milli kültürüne katkı sağlamak ve Türk Tarihi'nin yeniden yapılanması için yapılan çalışmaların neden ve nasıl yapıldığını ortaya koyarak bunların sonuçlarını ortaya koymaktır.

Belirtilen bu hususlar çerçevesinde tezimizi dört bölüm halinde düzenledik. Birinci bölümde Giriş kısmında konuya giriş mahiyetinde, konuya temel teşkil etmesi bakımından ve tarihçiliğimizin geçirdiği aşamaları ortaya koyabilmek maksadı ile Cumhuriyetten önce Osmanlı Devleti Dönemindeki tarih anlayışını inceledik. İkinci Bölümde "Atatürk ve Tarih" başlığı adı altında, Atatürk'ün tarih anlayışı, Atatürk'ün tarih çalışmaları, Atatürk'ü bu çalışmalara iten sebepler, Atatürk'ün bu çalışmalardan bekledikleri tartışılmış ve Türk Tarih

Tezi hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü Bölümde "Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşu, Amacı, Tüzüğü" başlığı adı altında Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasını etkileyen faktörler, Türk Tarih Kurumu'nun Kurulması, Türk Tarih Kurumu'nun Amacı, Türk Tarih Kurumu'nun Tüzüğü ve 1935 yılında Atatürk'ün Buyruğu ile Hazırlanan Yeni Çalışma Programı incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise, 1931-1938 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu çalışmalar araştırılmıştır. Sonuçta ise Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu çalışmalar ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Döneme ilişkin zengin kaynak bilgisinin olması tez çalışmamızın daha rahat sürdürülmesini sağlamıştır. Özellikle birincil el kaynaklara ulaşılmaya çalışılmış ve bu konuda Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ile döneme ait gazeteler çalışmamızda önemli kaynak teşkil etmiştir. Yaklaşımımız ulaşılan kaynaklar doğrultusunda bilimsel metotlarla bir sunum ortaya koymaktır. Bu doğrultularda hazırlamış olduğum tez çalışmalarım sırasında devamlı destek, teşvik ve yardımlarını gördüğüm Sayın Danışmanım ve Hocam Prof. Dr. Mahmut İhsan Özgen'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Arzu Yüzer

ÖZET

Tarih sahnesinde altı yüz yıl boyunca varlığını sürdürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda İtilaf Devletlerine yenilmiş ve Anadolu toprakları kısa süreliğine işgal edilmişti. İşgallere karşı, Anadolu'da Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlayan Milli Mücadele hareketi hukuki ve siyasi varlığını 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla ilan etti. Böylece, Anadolu torakları üzerinde yeni bir devlet kuruldu ve bu yeni devlet, yeni bir kimlikle varlığını Anadolu toprakları üzerinde devam ettirme kararı aldı. Anadolu'da yaşanan bu siyasal değişim, bundan sonra kendisine yeni bir kimlik arayışı içerisinde kültürel bağımsızlık hareketleriyle ikinci savaşını verecekti. Milli Mücadelenin lideri Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde girişilen ve Türk ulusunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmayı hedefleyen bu girişimlerle, milli kültürümüzün temellerinden biri olan tarih kavramı, yeni kimlik değerleri doğrultusunda yeniden incelenmeli, gerçekleriyle ortaya konulmalıydı. Çünkü Osmanlılar döneminde ihmal edilen Türk Tarihi gerek içimizde gerekse dünya kamuoyunda doğru bilinmemekte ve bilinenler gerçeği yansıtmamaktaydı.

Aleyhimize kullanılan silah hep gerçeğe aykırı şekilde yazılan, değerlendirilen tarih idi. Tarihimizi gerçek yapısı ile ortaya koymak, Türklük ve ata yurdu hakkında gerçek tarihi bilgileri dünya kamuoyuna duyurmak, Atatürk öncülüğünde girişilen Türk Tarihi araştırmalarının amacıydı. Önce, bilinen bu gerçekdışı bilgileri çürütmek için, etkiye tepki olarak ortaya konan, savunma tarihçiliği diyebileceğimiz Türk Tarih Tezini oluşturmuş, sonrasında ise bu tezi ispat edecek çalışmalara girişmiştir. Bizzat, Atatürk'ün önderliğinde yapılan bu çalışmalarla Türk Tarihini araştırmak için heyetler kurulmuş, kitaplar yazılmış, kongreler düzenlenmiş, arkeolojik faaliyetler yapılmış, sergiler düzenlenmiş ve hatta dergi çıkarılmıştır. "Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar" başlığını taşıyan tezle, hem tarih anlayışımızın oluşum sürecini, hem de bu süreç içerisinde bu doğrultuda Atatürk'ün önderliğinde atılmış en önemli adım olan Türk Tarih Kurumunun kurulmasını, kurulmasını etkileyen faktörleri, Kurumun Atatürk döneminde yapmış olduğu çalışmaları araştırarak sonuçlarını irdelemeye çalıştık.

ABSTRACT

The otoman empire which has survived in the stageof history along six centuries was defeated by the Allies at the end of the first world war and the Anatolian Lands were occupied for a certain while. The National War Movement started againts occupations under leadership of Mustafa Kemal Atatürk in Anatolia, has announced its legal and political existency in 1923 together with foundation of the Republic. Thus, a new state has been founded over Anatolian Lands and this new state has decided to continue its existency with a new identity on the Anatolian Land. This political change experienced in Anatolia will have resulted in the second war with the curtural independency movements within seeking for a new identity.With such challenges started under leadership of Mustafa Kemal Atatürk, Leader of National War and purposing tor ise the Turkish Nation over contemporary civilization level, the history concept which is one of the basics of our national cultures must have been re-examined and revealed with its truths, s,nce Turkish History neglected during Otoman Period, was not truly known locally nor by World Public Opinion and the known facts were not reflecting the truth.

The weapon used in disfavor of us was the history which was always written and evaluated as contrary to the truth. The purposes of researshes of Turkish History attempted under leadership of Atatürk were to reveal our history in a true way and to maket he world public opinion familiar with the true and correct historical information about Turkish Community and their homeland. First of all, he created Turkish History Thesis, which w emay define as Defense Historiography, revealed as a reaction against affect to explode these known unrealistic information, and then started with Works which will prove such thesis. Within such Works that have been carried out under leadership of Atatürk personally, some committees to research the Turkish History have been formed, banks have been written, congresses have been held, archeological activities have been carried out, exhibitions have been organized an deven some magazines have been published. With the thesis headed "Studies Carried Out by Turkish History Institute in the Period of Atatürk", we tried to thoroughly study and investigate the results of both to the formation process of our History Concept, and foundation and factors affecting the foundation of Turkish History Institute which has been the most important step taken under leadership of Atatürk during this process.

KISALTMALAR

age	: adı geçen eser
agm	: adı geçen makale
agt	: adı geçen tez
bk.	: bakınız
Bsk.	: Baskı
C.	: Cilt
çev.:	: çeviren
EK.	: Ekler
s.	: sayfa
S.	: Sayı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTTC	: Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti
vd.:	: ve devamı
Yay.	: Yayınları

1. BÖLÜM
GİRİŞ
1.OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE TARİH ANLAYIŞI

Osmanlı Devleti Döneminde ulusal tarih anlayışı ve öğretimi yoktu. İmparatorluk boyunca tarih denince okunan, bilinen, ezberlenen İslam Tarihi olmuş, Türk Tarihi unutulmuştur. Osmanlı Devleti Döneminde, imparatorluğun başlangıcından Tanzimat'a kadar tamamen İslam Tarihi üzerinde durulmuş, bu tarih en ince ayrıntılarına kadar okunmuş, belletilmiş ve toplumun okuyabilen kesimi İslam'ın ve İslam Tarihinin bilgileriyle koşullandırılmıştır. İkinci uygulama Tanzimat ile İkinci Meşrutiyet arası yıllarda sürdürülmüş, ümmet tarihine paralel olarak gelişen, yeni tarih anlayışı, medreselerin yanında kurulan yeni bazı okullarda okutulmuş, bütünüyle Türk Tarihi değil, Osmanlı Devleti'nin, daha açık bir deyimle Osmanlı Hanedanının tarihi olmuştur. Bu da bilimsel olmaktan uzak ölçülerde vakanüvisçilik anlayışı içinde sürdürülmüş, tarih biliminin gerektirdiği anlayıştan, içerikten yoksun kalmıştır. Üçüncü uygulama ise artık başlangıcından bu yana Türk Tarihinin bilinmesi, öğretilmesi, araştırılması gereğinin duyulmaya başlandığı İkinci Meşrutiyet sonrası çalışmalardır. Fakat bu dönemde yapılan çalışmalarda da gerçek bir ulusal tarih bilincine ulaşılamamış, Türk Tarihinin derinliklerine ulus bilinci içinde eğilme olanağı bulunamamıştır. Bu bölümde yapılan çalışmalar, Osmanlı tarih yazıcılığı çerçevesinde, bu tarihsel süreci öncesi ve sonrasıyla birlikte aydınlatacaktır.

1.1. Kuruluşundan Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı Devletinde Tarih Anlayışı

Osmanlı tarihçiliği XV. yüzyılın ortalarına doğru başlamıştır. Bu tarihten önce yazılan vekayi pek az ve mübhemdir. Osmanlıların bu devirlerine ait bir kısım malûmatı Memlûkler devrinde Mısır ve Suriye'de yazılan Arap tarihleriyle Bezm-ü Rezm, Zafernâme ve bunlara benzer eserlerden ve bir dereceye kadar da bazı anonim Âl-i Osman tarihlerinden öğrenmekteyiz[1]. Osmanlı kudretinin kuruluşundan önce Anadolu'da hüküm sürmüş olan ve Teva'if- ül-mülûk adı verilen küçük beylikler zamanında yazılmış olan bütün eserler gibi tarihi eserler şimdiye kadar koyu bir karanlığa gömülü kalmışlardır. Ancak, bu küçük beyliklerin bazılarının tarihi toplama teşebbüslerinde bulunduğu da kesin olarak

[1] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. II, Ankara 1995, s. 601.

anlaşılmaktadır. Tevaif-ül-mülûk tarihi kaynaklarına baktığımızda, şimdiye kadar yalnız Danişmentoğulları, lirik şair ve Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin, Karamanoğulları hakkında emin eserler bulunabilmiştir. Şimdiye kadar diğer beylikler hakkında Osmanlılardan önce yazılmış tarihler ortaya çıkmamıştır. Eğer böyle kitaplar yazılmışsa da geçen yüzyıllar içinde boş diye küçük görülmüşler ve belki de süssüz üslûplarından dolayı kimsenin gözüne çarpmamıştır[2].

Osmanlılarda daha sonra yazılmış eserlerden eski tarihi geleneklerin özünü bulup çıkarmak mümkündür. Osmanlı'dan önceki tarihi geleneklere baktığımızda kahramanlık şarkıları halinde ağızdan ağza geçen eski boy destanlarını görmekteyiz. Saraylarda şairler ve şarkıcılar kopuz adı verilen sazın eşliğinde ünlü ataların ve kahramanların yaptıklarını terennüm ederlerdi. Oğuz, terennüm edilen bu kahramanların en ünlüsüydü. Nitekim XV. ve XVI. yüzyılın gerek Türk gerek Arap tarihçileri *Oğuzname* adlı eserin gerçekten var olduğunu ve bunun Moğol yazısı ile yazılmış olduğunu bildirmektedirler. Ne yazık ki bu eser ilk yazılış şeklinde bugüne kadar bulunamamıştır. Efsanevi olduğu şüphesiz olan *Oğuzname*'nin parçalarının bugün hala Anadolu'da söylenen halk şarkılarında yaşamakta olduğundan şüphe edilemez. Bu ve buna benzer bu dönemde yazılan eserler doğrudan doğruya bilimsel olarak değerlendirilebilecek kaynaklar değildirler. Yalnız bu eserler birçok boy başbuğlarının adlarını bildirerek Silsilenâme şeklinde günümüze ışık tutmakta ve Osmanlı tarih yazıcılığının çekirdeğini teşkil etmektedirler[3].

Bugün bilinen ilk Osmanlı tarihçisi olarak Yahşi Fakîh'ten bahsedebiliriz[4]. Aşıkpaşazade sayesinde haberdar olduğumuz Yahşi Fakih'in *Menâkıb-nâme* adlı eseri henüz bulunamamıştır. Bize yalnız adı kalmış olan ve en eski Osmanlı tarihi olan, Menâkıbname'nin, Silsilenâme'den çıktığı ve onu, bu eserden de sonra gelen bütün müstensihlerin kopya etmiş oldukları şüphesizdir[5]. Bu eser adından da anlaşılacağı gibi tarihi olayları menkabevi şeklinde anlatmış olmalıdır. Bu özellik, ortaçağ İslâm tarihçiliği anlayışından kaynaklanan ve ilk Osmanlı tarihçilerinde görülen en önemli niteliktir.

Osmanlı tarih yazarlarının ikincisi olarak bilinen Ahmedi'nin[6] XV. yüzyılın başlarında yazdığı ve manzum bir dünya tarihi olarak kaleme aldığı *İskendernâ*me'sinin sonuna eklediği

---

[2] Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. C. Üçok, Ankara 1992, s. 3-6.
[3] Babinger, *age*, s. 8-10.
[4] Halil İnalcık, "The Rise of the Otoman Historiography", *Historians of the Middle East*, Londra 1962, s. 152; Babinger, *age*, s. 11; Nejat Göyünç, "Tarihçiliğimizin Dünü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 240.
[5] Babinger, *age*, s. 10.
[6] Babinger, *age*, s. 12.

Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân bugün elimizde bulunan, Osmanlı Tarihinden bahseden ilk tarih kitabıdır[7]. Bu eser daha sonraları bir kısım Osmanlı tarihçilerine kaynak teşkil ettiği gibi, bu manzum eserden alınan parçalar, yer yer başka Osmanlı tarihçilerinin eserlerini süslemekte de kullanılmıştır. Eser, Osmanlı Tarihinin şimdiye kadar bilmediğimiz kısımlarını öğretmek itibariyle mühimdir[8]. Bu eserin manzum olması, tarihin edebiyatla beraber geliştiği ve ilk zamanlarda bir edebi tür olarak ele alınmış olduğunu göstermektedir. Osmanlı toplumunda tarihçilik, bir çeşit edebiyat tarihçiliğidir. Hem tarihçiliktir hem de edebî bir tarihtir[9]. İlk Osmanlı tarihçilerinin bir kısmının halk efsanelerinden ve tarihi bilgileri de ihtiva eden destanlardan yararlandıkları görülmektedir. Halil İnalcık'ta haklı olarak Osmanlı tarihçiliğinin ilk devirlerinin ana kaynağının bu tür eserler olduğunu belirtir[10]. Bu eserler aynı zamanda dini destanî edebiyatında kaynağıdır. Bu iki eserden birincisinin, kendinden sonra gelen tarihçileri büyük ölçüde etkilediği ve Aşıkpaşazade'nin anonim Tevârih-i Âli Osman'ın bunun birer devamı olduğu anlaşılmaktadır[11]. Bunların dışında, yine ilk devirlerde Adem'den itibaren peygamberlerin ve halifelerin listesini kapsayan bir girişle başlayan Selçuklu, Osmanlı ve Karamanlı soylarına ait önemli olayların kaydedildiği, daha sonra da zaman ve takvimle ilgili bazı bilgileri içeren Tarihî Takvimlerin tertiplendiği görülmektedir[12].

Osmanlı İmparatorluğu'nun Timur istilası sonunda düştüğü Fetret dönemi öncesi ve bu dönemde yazılan tarihler Osmanlı tarihçiliğinin ilk örnekleridir. Çocukça basit tasvir şeklinde, hemen hemen birbirleriyle hiç ilgili olmayan olaylar destanı veya tarihi oldukları göz önünde tutulmadan, birbirlerine eklenir veya yalnız destani tip motiflerin yan yana konduğu bu tarihlerin yazarları için hükümdar, olağanüstü kişiliği ile bir değer ifade etmektedir. Nitekim Osmanlı tarih anlayışı ve yazıcılığında 'Neden'i arama ihtiyacı XV.yüzyılın sonuna kadar görülemez[13]. Bütün tarih yazıcılığı başlangıçlarında uzun zaman emirin şahsiyetinin ihtişamı ve ulviliği o yüzyılların tarih yazıcılığının ana çekirdeğini teşkil eder[14].

Özellikle I. Murat (1362-1389) ve II. Murat (1421-1451) arası dönemde, Anadolu'da Farsça ve Arapça olarak kaleme alınmış bütün eski eserlerin toplu halde beyler namına

---

[7] İnalcık, *agm*, s. 152; Göyünç, *agm*, s. 240; Uzunçarşılı, *age*, s. 601.
[8] Uzunçarşılı, *age*, s.601.
[9] Sina Akşin, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 246.
[10] Göyünç, *agm*, s. 241; İnalcık, *agm*, s. 152.
[11] Babinger, *age*, s. 11; İnalcık, *age*, s.602.
[12] Göyünç, *agm*, s. 240.
[13] Babinger, *age*, s. 7.
[14] Halil Berktay, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuad Köprülü*, Kaynak Yay, İstanbul 1983, s. 24; Babinger, *age*, s. 7.

Türkçeye tercüme edildiğini görmekteyiz[15]. Edebi üslup, menkabevî tasvirler, aslına uygunluğu şüphe götürür silsilenameler, padişahın üstün kişiliğinde toplanan tarihi gelişmeler, bu dönem tarihlerinin diğer özelliklerindendir. Bu özellikler daha sonraki dönemlerde de etkisini sürdürecektir. Dönem tarihçileri efsane ile gerçekleri ayırt etmekte pek titiz davranmaz[16]. İlk dönem Osmanlı tarihçiliğinin, yöntem açısından en koyu idealizme dayandırılmış bir basit menkıbecilik, içerik açısından, İslam Tarihinin son ve en şerefli sayfası olarak Osmanlı sülâlesinin apolojisi, XIV. ve XV. yüzyıllarda Osmanlı tarihçiliğinin iki temel niteliğidir[17].

Osmanlı İmparatorluğu'nun Fetret Devrinden çıkıp, II. Murat döneminde yeniden gelişmeye başlaması ile beraber, olayların günü gününe ve doğru olarak, tarihleriyle kaydedildiği *Tevârih-i Âli Osmân*'ların ortaya çıktığı görülür. Bunlardaki bilgiler daha gerçeğe yakın ve güvenilir bir mahiyete sahipti[18]. Bununla birlikte ayrıca bu dönemde, içinde Osmanlı vekayii bulunan Abdurrahman Bistamî'nin II. Murad zamanında yazdığı eser Osmanlı tarihine ait bazı kısımları ihtiva etmektedir[19].

II. Murat'tan sonra tahta çıkan Fatih'in dönemi, İmparatorluk için her bakımdan bir rönesans devridir[20]. Zira bu devirde sadece tercümelerin değil, Fatih namına eserlerinde kaleme alındığı görülür. Örnek verecek olursak, Tursun Bey'in *Tarih-i Ebül Feth*'i, birçok anonimler, Ebul Hayr'ın *Fetihname*'si hep bu dönemin eserleridir. Bu eserler Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih'e kadar gelen devri tetkik etmiştir. Böylece Fatih devrinde Osmanlı Hanedanı, kuruluştan kendi zamanına uzanan bir tarih yazma şuuruna sahip olmaya başlamıştır. Buradaki metot uzun bir dönem kullanılmıştır. Yine Fatih döneminde, İslâm Tarihi çerçevesinde Osmanlı Tarihinden bahsedilen geniş dünya tarihlerinin yazıldığı görülmektedir. Şükrullahın Farsça yazdığı *Behçetü'üt Tevârih*'i ve İbn-i Arabşah'ın çeşitli eserleri bu niteliktedir[21]. Bilinen en eski mensur Osmanlı Tarihi, bu dönemde yazılan Uruç Bin Adil'in *Tevârih-i Âli Osmân*'ıdır. Bu eser başlangıcından Fatih Sultan Mehmet'e kadar Osmanlı tarihini içerir. Uruç Bin Âdil kendisinin gördüğü ve içinde bulunduğu olaylardan başka tarihi hadiseleri yazarken eski kaynaklardan ve özellikle Yakşi Fakih'in *Menâkıbnamesi*'nden istifade etmiş olduğu tahmin edilebilir. Bundan sonra yazılan

---

[15] Bu konuda geniş bilgi için bk. Şehabettin Tekindağ, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Belleten*, C XXXV(1971), s. 657.
[16] İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001, s. 41.
[17] Berktay, *age*, s. 25.
[18] Babinger, *age*, s. 16-17.
[19] Uzunçarşılı, *age*, s. 602.
[20] Tekindağ , *agm*, s. 657
[21] Babinger , *age*, s. 20-25

anonim Tevarih-i Âl-i Osmanlarla Uruc'un metni arasında göze çarpan uygunluk, bunların hepsinin ortak bir kaynaktan, büyük ihtimalle Yakşi Fakih'in, eserinden yararlanmış olduklarını hatıra getirmektedir. Edirne'de oturan müellif, olayları daha yakından gördüğü için II. Mehmet'in devrine ait tasvirleri daha ayrıntılıdır. Başka yerlerde aranıp bulunamayan bilgiler bunun eserinde vardır[22]. Daha sonra Karamâni Mehmet Paşa ve Neşri ile Osmanlı tarihçiliği XV. yüzyıl sonlarında daha da gelişmiştir. Tarih yazımında yeni akımların oluşumu büyük ölçüde siyasi düşünce akımlarına paralel bir gelişme göstermiştir[23]. Osmanlı tarih yazımının 15. yüzyılın sonunda bir yükselme göstermesi büyük bir imparatorluk kurma bilinciyle bağlantılı görülmüştür[24].

II. Bayezid zamanında Osmanlı tarihçiliğinde yeni bir devir başmaktadır. XVI. yüzyılın başlarında İdris-i Bitlisi ve Kemal Paşazade Şemseddin Ahmed birer Osmanlı tarihi yazmaya memur edilmiştir. Bitlisi'nin *Heşt Bihişt* (sekiz cennet) adlı tarihi, sekiz padişah devrini anlatan, Farsça, edebî ve ağır bir üslupla kaleme alınan bir eserdir. Bu çalışma Osmanlı Tarihinde bir çığır açmıştır. Eser ile o dönemin moda olan İran edebi tarihçiliğinin Bitlisi'yi de etkilediğini görmekteyiz. 16. yüzyılda Osmanlı edebiyatının bütün dallarında görülen İran etkisinin tarih yazıcılığı alanındaki görüntüsü olarak kabul edilen bu eser, daha sonra uzun bir süre Osmanlı tarih yazıcılığını da etkilemiştir[25]. Bu eser iki önemli sonucu ortaya çıkarmıştır. Birinci olarak sonraki eserlere kaynak olması, ikinci olarak Aşıkpaşazade'nin, Neşri'nin gayet kısa ve birçok Türkçe arkaik kelimeleri de ihtiva eden eserleri bir kenara bırakılarak, bir cümleyi on cümlede, bir sayfayı on sayfada anlatan İran tarihçiliği bizim tarihçiler arasında yaygınlaşmıştır[26].

Kemalpaşazade'nin, nefis ve belâgatlı bir Osmanlı Türkçesi ile yazdığı ve *Tevarih-i Âli Osman* olarak adlandırılan kitabı, 1502 yılında yazılmaya başlanmış, Osmanlı padişahlarının her biri için ayrı bir defter(cilt) ayrılmak suretiyle I. Osman'dan II. Bayezid'e kadar olan dönemleri sekiz defter biçiminde anlatılmış ve 1510 yılında II. Bayezid'e ithaf olunmuştur. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın buyruğu ile I. Selim ve I. Süleyman dönemleriyle ilgili iki defter daha eklenerek on defterden oluşan *Kemalpaşazâde Tarihi* tamamlanmıştır. *Kemalpaşazade Tarihi* uzun süre değeri tanınmamış, tarihçiler tarafından kullanılmamıştır. Son yıllarda araştırmaların yapılmasıyla *Kemalpaşazade Tarihi*'nin kayıtlarının çok ayrıntılı

---

[22] Babinger, *age*, s. 25.
[23] Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih*, Afa Yay, İstanbul 1992, s. 19.
[24] İnalcık, *agm*, s.152.
[25] Göyünç, *agm*, s. 241.
[26] Tekindağ , *agm*, s. 658.

ve doğru olduğu anlaşılmış, Osmanlı Tarihini, özellikle siyasal tarihini incelemek için asıl kaynaklardan birinin bu eser olduğu anlaşılmıştır[27].

Kemalpaşazade, olayların sebep ve sonuç ilişkilerine dikkat eden ve Osmanlı tarihini Samanoğullarından beri süregelen Türk tarihi zincirinin bir halkası olarak kabul ediyordu. Bu özelliği ile bir nevi Türklük bilincine sahip tarihçilerin ilki sayılmaktadır[28]. Kemalpaşazade, Osmanlı Tarihini Genel Türk Tarihi içerisinde, onun bir parçası olarak gören ilk tarihçidir. Çalışmalarında Osmanlı Devleti'nin yükselme nedenlerini gayet doğru bir şekilde saptayabilmiştir. Kanun ve yönetmeliklere devlette herkesin mecbur olması, sosyal nizam ve müesseselerin devlet hayatında büyük bir yer işgal etmesi, devletin zenginliğinin halkın refahının sonucu oluşu, Osmanlı Devleti'nde aristokrat bir sınıfın ortaya çıkmasına olanak sağlanmaması onun gözlemleri arasındadır[29]. Kemal Paşa'nın eserleri, ne İdrisi'nin ki gibi, edebiyat yığınıdır ve ne de diğer Osmanlı tarihleri gibi dini bir eserdir. Onunki sadece, adil bir devlet idaresinin kurulabilmesi için, idarecilere yol gösteren bir tarihtir ve tarihten bekleneni vermektedir[30]. Kemalpaşazâde, bir tarihçi olarak hem bu ilmin resmen temelini atmış ve hem de kendisine has bir üslup getirerek kendisinden sonra gelen tarihçilere örnek olmuştur[31]. Bu yönleriyle Osmanlı tarihçiliğinin gerçek kurucusu olarak gösterilmektedir[32]. Bunun yanında zamanındaki yazarlardan farklı gözükebilmek için farklı tarihleri kullanan, başka başka yer isimleri veren veya şahıs lakapları kullanan bu tarihçiye ne kadar güvenilebileceği düşünülmeye değerdir[33].

Bu dönem Osmanlı tarihçilerinin devlet kademesinde çeşitli görevler aldıkları görülmektedir. Karamani Mehmet Paşa, Lütfi Paşa sadrazam olarak, Kemalpaşazade, Karaçelebizâde Abdulaziz Efendi şeyhülislam olarak görev yapmışlardır. Bu XVIII. yüzyılda, Naima ile başlayıp, Abdurrahman Şerefe kadar devam eden vakanüvislik türünün ortaya çıkışı ve gelişmesinin bir göstergesidir. Bu kişiler yalnız tarihçi değil, edebiyatla, İslami bilimlerle, coğrafya ile hatta bazen tıpla bile meşgul olan çok yönlü kimselerdir. Devletin aksayan taraflarını tarihi eserlerde zaman zaman eleştirmekten uzak kalmadıkları gibi, bu konuda müstakil eserlerde yazmışlardır. Diğer önemli tarihçiler olarak; Taşköprülüzade, Hoca Sadettin, Gelibolulu Mustafa Ali, Îbrahim Peçevi, Katip Çelebi,

---

[27] İbn-i Kemal, *Tevarih-i Âli Osman*, IV. Defter, çev. Şerafettin Turan, Ankara 1970, s. VII-IX.
[28] İbn-i Kemal, *Tevarih-i Âli Osman*, I. Defter, çev. Serafettin Turan, Ankara 1970, s.270.
[29] Göyünç, *agm*, s. 241.
[30] Ahmet Uğur, "Kemalpaşazade'nin VII. ve IX. Defterleri ve Bu Defterler Işığında Yazarın Tarihçiliği", *VIII. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Ankara 1981, s. 1016-1017.
[31] Uğur, *agm*, s. 1013.
[32] Uğur, *agm*, s. 1019.
[33] Uğur, *agm*, s.1016

Feridun Ahmet Bey sayılabilir. Yeniçağ tarihçileri arasında Tursun Bey gibi, padişahın toplumdaki yeri ve rolünü vurgulayanlar olduğu gibi, Naima'nın yaptığı şekilde tarihçinin görevlerini belirtenlerde vardır[34]. Yeniçağın Osmanlı tarihçisi, kalemini ve araştırma gücünü, bulunduğu zaman ve mekan dışına çıkarmayı bilen kişidir[35]. Bunların yanında, devlet sisteminde görülen bozuklukları dile getiren, çeşitli yönlerden belli bir değere sahip risaleler Tanzimat'a kadar ki Osmanlı tarihçiliği içerisinde oldukça önemli yer tutmaktadır.

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde tarihçilik alanında vekayinüvislik adıyla bir müessesenin teşekkül ettiğini görmekteyiz. Vakanüvis, Osmanlı merkez teşkilatında vazifeli devlet tarihçisine verilen unvandır. Vakanüvisler, kendilerinden önce yazılanları tedvine ve hizmette bulundukları zamanın hadiselerini tahrire memur edilerek Osmanlı tarihinin telifine çalışmışlardır[36]. Osmanlı tarih yazıcısı (vakanüvis) dediğimiz zaman, modern bir tarihçiden söz etmediğimiz açıktır. Osmanlı toplumunun vakanüvisi, geleneksel Ortaçağ toplumlarında görülen bir tarihçi tipidir[37].

Vakanüvislik müessesesi, XV. ve XVI. yüzyılda varlığı bilinen şehnameciliğe beraber esas olarak XVIII. yüzyılın başlarında bu göreve tayin olan Naima Efendi ile başlar. Son Osmanlı resmi tarih yazıcısı ise Abdurrahman Şeref Efendidir. Resmi bir makam olan ve görevi devletin tarihini yazmak olan vakanüvislik mesleği İmparatorluğun son dönemine kadar sürmüştür. Divan-ı Hümayun bünyesinde bir makam olan vakanüvislerin vesikalara ulaşabildikleri ve olayları kronolojik sıra ile ele aldıkları görülür. Onlar bunlardan başka bizzat şahit oldukları olayları ve duydukları rivayetleri de eserlerine kaydetmişlerdir. Vakanüvislik, ilim telakkisi ve tekniği itibariyle, şüphesiz, daha önce teşekkül ve tekamül edip muayyen kalıplara bağlı numunelerini vermiş olan İslami tarih yazıcılığı ananesine bağlıdır ve tabiatiyle de (ilmi ve edebi) tarihçiliğin tesirinde kalmıştır[38].

Hizmette bulundukları zamanın vakalarını tesbit ve tahrir asli vazifesi yanında, vakanüvislere, seleflerinin eksik bıraktıkları devrin tarihini yazmak vazifesi de yüklenmiştir. Vakanüvislik, devletin müstesna bir hizmeti olduğundan, bu hizmete memur olanlar, hadiseleri tahkik ederler, olayları sıhhatle yazmaları için kendilerinden hiçbir şey esirgenmez, hatta bazı gizli hususlar dahi onlara haber verilirdi. Ancak daha sonra (muhtemelen XVIII.

---

[34] Göyünç , *agm*, s. 243; Tekindağ , *agm*, s. 661
[35] Ortaylı, *age*, s. 42.
[36] Bekir Kütükoğlu, "Vekâyinüvis", *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, s. 271.
[37] Ortaylı, *age*, s.39.
[38] Kütükoğlu, *agm*, s. 272.

yüzyılın ikinci arısında) emniyetsizlik gösterilip kendilerine devlet sırları açıklanmadığı hatta, hadiselerin sebep ve neticelerinin tahkiki layıkıyla değerlendirilmesi istenmediği için vakanüvislerde faydasız şeyler yazmaya mecbur olup ya ehemmiyetsiz şeyleri büyütmüş veya ehemmiyetli şeyleri layıkıyla belirleyememişlerdi.

Vakanüvislerin, devlet merkezine intikal eden İmparatorluk vekayiini, işaret edilen imkanlar dairesinde ve beğenilecek tarzda yazması yanında, dış dünyaya ve hususiyle devletin münasebetlerde bulunduğu Avrupa devletlerine dair haberlere de yer vermesinin faydalı olabileceği düşüncesiyle, her ay Avrupa haberlerinin devletçe vakanüvislere verilmesi arz olunmuştur. Vakanüvisler, umumiyetle her sene başında, zapt ve tahrir ettikleri vekayi cüzlerini, padişaha sunulmak üzere sadrazama verirler; beğenildiğine veya düzeltilmesi gerektiğine dair emri aldıktan sonra, bu cüzleri ikmal ederek daha önce yazdıklarına ikmal ederlerdi[39]. Resmi tarihçiliğin, tarih yazıcılığına olumlu etkileri olduğu gibi, her önüne gelene bir geçim kaynağı bulabilmek için vakanüvis tayin edilmesi yoluna gidilmesi, bu tarih yazıcılığını bir yerde tamamı ile yozlaştırmış ve övgü edebiyatına döndürmüştür[40].

XIX. yüzyıla kadarki Osmanlı tarih anlayışı ve yazıcılığını, bir imparatorluk tarih geleneği olarak adlandırabiliriz. Yönetici Osmanlılar (padişah, vezirler ve ulema) tarihi yapan kişiler olup genel anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel varlığı ve devlet-iktidar anlayışı, sarayda resmi konumu olan Osmanlı tarihçisinin ya da vakanüvisinin dünya görüşünün temelini oluşturmaktadır. Bu kişi ya da kişiler, padişahlar tarafından içinde yaşadıkları hükümdarlığın olaylarını yazmakla görevlendirilmekteydiler.

Osmanlı Devletindeki, tek görüşün içinde, sadece vesikaların toplanmasından ve daima aynı soruya istenen cevabı veren olayların araştırılmasından ibaret olan İslami tarih anlayışının, kısa sürede değişmesi mümkün olmamıştır. Çünkü tarih ilminin ilerlemesi, tarih görüşünün değişmesi, büyük inkılâplara, büyük felaketlere ve buhranlara bağlıdır. Halbuki, Osmanlı toplumu bu tip hadiselere XIX. yüzyıla kadar hemen hemen pek karşılaşmamış, aksine uzun bir barış ve huzur devri yaşamıştır. Bu uzun barış devrinde, İslam düşüncesini teoriden pratiğe aktararak hem huzur ve saadeti topluma vermiş, hem de düşüncenin tarih görüşünü ve yorumunu topluma kabul ettirmiştir. Toplum, beşeri devamlılığa olan inancıyla, saadetini bozmayacak bir geleceği sükunetle bekler hale gelmiştir. Bu yüzden yani kendi hayat tarzını ve anlayışını, sükûnetini ve huzurunu bozacak kötülüklerden kaçma hissiyle

[39] Kütükoğlu, *agm*, s. 273.
[40] Şerafettin Turan, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 251.

içine kapanmış ve kendi kabuğuna çekilerek ananevi, barışçı ve muhafazakâr bir toplum karakterine bürünmüştür. Bu yapıyla Osmanlıda tarih ilminin ve görüşünün değişmesi kolay olmamıştır. Toplumun değişmeye ihtiyaç duyacak şartlar içinde bulunmaması Osmanlı Devleti'ndeki dini tarih anlayışının aşılamamasına neden olmuştur. Tarih ilmi, bu anlayış içerisinde kalarak, kendini nakilcilikten, pragmatizmden ve apolojetik yöntemden kurtaracak yeni usullere yöneltememiştir[41].

Tanzimat'a kadar Osmanlı Tarihçiliği yöntem açısından dini idealizme dayanan bir ümmet tarihidir. Devlet ve Nizam-ı Âlem Osmanlı tarihçisinin baş akidesidir[42]. Nitelik olarak böyle olan Osmanlı tarihçiliği edebi kaygıdan kurtulamamış, bazen olayları kaybettirecek bir üslupçuluğa varılmıştır[43]. Bu dönemde Osmanlı tarihçiliği, İslam düşüncesinin önemli özelliklerini taşıyan, konu açısından siyasi, yöntem açısından da betimleyici nitelikteydi ve diğer disiplinlerle bağlantısı yoktu[44]. Bir başka yazarında belirttiği gibi "şehname tarzında meddahlığa kadar ileri götürülerek ve içtimai unsurlar üzerinde sayısız hadiseler geçtiği halde bunları ehemmiyetsiz sayarak bilinmesi lazım gelen malumatı ihmal ederek" yazılan[45] bu tarihlerin, sosyal gerçekliğe ne ölçüde uyacağı şüphesini haklı olarak akla getirmektedir. Osmanlı Devleti'nin teokratik yapısı, Tanzimat'a kadar tarih olaylarının açıklanmasında genellikle, dinsel tarih anlayışının geçerli olmasına olanak hazırlamıştır[46]. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemine kadarki ümmet tarihi anlayışına göre, Türklerin Tarihi İslam milletlerin tarihinden ayrılmıyor, onunla bir tutuluyor, Türklerin değil İslam'dan önce, daha sonraki devirlerde de uygarlık alanındaki başarılarına, hatta İslamlığa yaptığı somut hizmetlere bile yer verilmiyordu. Ne yapılmışsa İslamlık adına yapılmış, İslamlığın içinde erimiş gitmiştir[47]. Bu dönemin tarihçileri, Türklerin İslamiyet'in yayılması ve savunulması yolundaki fedakarlık ve başarılarına, Türk Milletinin İslam uygarlığına yaptığı katkılara bile değinmeden; Türklükten ve Türk Milletinden hiç bahsetmeden, geleneksel İslam Tarihini nakletmekle yetiniyorlardı. İslamiyet'ten önceki devirler için ise, diğer dinler, Beni İsrail Tarihi, Yahudilere ait bilgiler ve Arap Efsaneleri

---

[41] Bayram Kodaman, "Atatürk ve Tarih", *Atatürk ve Kültür*, Haccettepe Üniversitesi Yayınları-Özel Sayı, Ankara 1982, s. 3-4.
[42] Ortaylı, *age*, s. 45.
[43] Efdalettin Tekiner, "Tarihimizde Noksanlar Nasıl Tamamlanabilir", *III. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Ankara 1948, s. 461
[44] Behar, *age*, s. 20.
[45] Tekiner, *agm*, s. 461.
[46] Enver Ziya Karal, "Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 255.
[47] Bekir Sıtkı Baykal, "Atatürk ve Tarih", *Belleten*, C XXXV(1971), s. 535-536.

kaynak olarak kabul ediliyordu[48]. Türklerin İslamiyet'ten önceki tarihleri kurdukları devletler, en eski çağlardan beri dünya uygarlığına yaptıkları katkılar ise, esasen, dini tarih yaklaşımının ilgi alanı dışındaydı. Böylece bu yaklaşımla, milletin tarihi ile hiç ilgilenmemiş, daha çok ümmet tarihi üzerinde durulmuştur.

Buraya kadar sunmaya çalıştığımız Tanzimat öncesi Osmanlı tarihçiliğinin genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Bu tarihler, öncelikle Osmanlı Hanedanı için yazılmış tarihlerdir. Yazarların göze girme istekleri, eserin padişaha veya bir devlet adamına sunulma çabaları karşısındaki beklentileri, onun eleştiriden kaçınması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Yine tarih yazıcılarının bir kısmının devlet görevlisi olmaları bu sonucu ortaya çıkaran diğer bir etkili nedendir[49].

2- Efsane ile gerçek olaylar ayırt edilmeden ve rivayet ile karıştırılarak nakledilmişlerdir[50].

3- Olaylar arasında, sebep sonuç ilişkisi kurulamamış, olaylar ilâhi mukadderat ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken de "dini ve mistik" bir oku ile ekseriya mecazlı ve kinayeli cümlelerle süslenmiş ayet, hadis ve meşhur İslam darbımeselleri şairlerin beyit ve mısraları karıştırılarak edebi bir üslup gibi kullanılmıştır. Bu yönüyle, dönemin Osmanlı tarihçiliği tasviri ve nakli bir tarihçilik olmaktan öteye gidememiştir[51].

4- Genel tarihler, bazı istisnalar dışında bir İslam Tarihidir. Osmanlı Tarihi, İslam Tarihi çerçevesinde ele alınmaktadır[52].

5- Kullanılan dil ilk dönemlerde Türkçe iken zaman zaman Arapça ve Farsça kullanılmıştır[53]. Bu durum daha sonra Türkçeyi olumsuz etkilemiş ve çetrefilli ağdalı bir şekle sokmuştur[54].

6- Türk tarihi sadece Osmanlılardan ibaretmiş gibi değerlendirilip ele alınmış, bazı istisnalar dışında Orta Asya Türk Tarihinden, Selçuklulardan ve beyliklerden bahsedilmemiştir[55]. Yazılan tarih kitaplarında Türklere ve Türk Tarihine fazla bir yer

---

[48] Kodaman, *agm*, s. 4.
[49] Karal, *agm*, s. 255; Mete Tuncay, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 250; Ekrem Üçyiğit, "Okullarımızda Tarih Eğitimi", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 269.
[50] Turan, *agm*, s. 251.
[51] İbrahim Kafesoğlu, "Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. XIII, S. 17-18, İstanbul 1962, s. 9.
[52] Yusuf Akçura bu konuda Müneccimbaşının Sahaifül Ahbar'ını örnek gösterir. Bk. Yusuf Akçura, "Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932, s. 591.
[53] Tekindağ, *agm*, s. 658; Nejat Kaymaz, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 244-246.
[54] Tekindağ, *agm*, s. 658.
[55] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Yeni Türk Tarihinde Vesikacılık", *Belleten*, C. II (1938), s. 369-370.

verilmemiştir. Türk Tarihi Selçuklu ve Osmanlılardan ibaretmiş gibi ele alınmış ve Orta Asya Türk Tarihine temas edilmemiştir. Bu yönüyle milli tarih anlayışı ve milli tarih şuuru İslam tarihi ve dini şuur içinde adeta eritilmiş veya unutturulmuştur[56].

7- Tanzimat devrine kadar Osmanlı tarihçiliği Şark ve İslam Tarihi olmaktan öteye gidememiştir.

1.2. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet Dönemine Kadar Osmanlı Devletinde Tarih Anlayışı

XIX. yüzyıldan itibaren, Osmanlı tarih anlayışında ve usûlünde yavaş yavaş bir değişme başlamıştır. Bu değişmede, Avrupa'nın etkisi açıkça kendini göstermektedir. Çünkü, 1683'ten beri süre gelen mağlubiyetler, Avrupa'nın üstünlüğü ve ıslahat hareketlerinin önem kazanması, Osmanlı tarihçilerini Batı'nın tarih eserlerinden istifadeye zorlamıştır. Bunun sonucu olarak da yeni tarih metotlarının ve tekniklerinin bazı tarihçiler tarafından kullanıldığını görmekteyiz. XIX. yüzyılın liberal ve garbçı ıslahatları, tarihçilikte de büyük değişikliklere sebep olmuştur. Değişiklik amillerinin başında, batı dillerini öğrenmenin yaygınlaşması ve bu dilleri öğrendikten sonra batıda yazılan kitapları okuyarak yeni usûl ve fikirlerin Osmanlı ülkesinde yayılması geliyordu[57].

Tanzimat Dönemi Osmanlı tarihçiliğinde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Osmanlı Devletinin kuruluşundan Tanzimat'a kadar geçen sürede egemen olan 'dinsel tarih' anlayışı yerini yavaş yavaş 'hanedan tarihi' anlayışına bırakmaya başlamıştır. Başka bir deyimle o zamana kadar olayların açıklanmasında ve yorumlanmasında İslam Tarihi temel olarak alındığı halde bu dönemde Osmanlı Hanedanı çevresinde biçimlenen bir tarih görüşü ortaya çıkmaya başlamıştır[58]. Böylece Tanzimat Dönemi Osmanlı tarihçiliğinde kıpırdanmaların görüldüğü ve eski anlayışın bir kısmının devamına rağmen yeni birtakım öğelerin tarihte revaçta olduğu bir dönem olmuştur. Avrupa karşısında alınan devamlı yenilgiler neticesinde bilhassa Lale Devrinden itibaren Osmanlı toplumunda ve kurumlarında etkinliğini ve yaygınlığını giderek arttıran batılılaşma eğilimi ile birlikte, Avrupa tarihine ve Avrupa'daki gelişmelere ilgi duyulmaya başlanmıştır. Bunun sonucu olarak Batı dillerinde yazılan tarih eserlerinden yararlanılma veya bu eserlerin tercümesi yoluna

---

[56] Kodaman, *agm*, s. 4.

[57] Bernard Lewis, "History-writing and National Revival in Turkey", *Middle Eastern Affears*, IV(1953),s. 219-220. Bu makalenin Türkçe özet çevirisi,için bk. Hulusi Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslamiyet*, İstanbul, s. 236-241.

[58] Zeki Arıkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. VI, İstanbul 1985, s. 1584-1594.

gidilmiştir[59]. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte, gayrimüslim unsurlara da eşit haklar tanınınca bir 'Devlet Tarihi veya Hanedan Tarihi' anlayışı gelişmiştir. Bu anlayış Türk Tarihinin başlangıcı olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun çıkışını kabul ediyor, Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan etnik unsurlar arasında ortak değerler arıyor, böylece bir Osmanlılık bilinci yaratıp, çeşitli unsurları birbirleriyle kaynaştırıp devleti ayakta tutma amacını güdüyordu. İslam tarihine paralel olarak yürütülen bu devlet tarihçiliği içinde, tabiî olarak, Osmanlılardan önceki Türk Tarihinden bahsedilmiyordu[60]. Bir aşiretten cihangirane bir devlet çıkarıldığı anlatılarak, Tük Milletinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki yeri söylenmiyor, hatta Osmanlı Devleti'nin bir Türk devleti olduğu bile gerektiği şekilde belirtilmiyordu. Osmanlı döneminden önceki Selçuklu Türkleri döneminden, Türk Tarihinin bu pek önemli sayfasından, birçok alanda çağının ilerisinde olan Selçuklu-Türk uygarlığından hiç söz edilmiyordu.

Osmanlı Devleti'nin 'ümmet tarihi' anlayışının dışına çıkarak yeni bir tarih anlayışı arayışı içine girdiği Tanzimat Döneminde, 'Osmanlıcılık' fikrinden kaynaklanan ve Osmanlı Hanedanı etrafında odaklaşan 'Osmanlı veya hanedan tarih görüşü'nün misyonu yani hedefi, 'Osmanlı Milleti' ve 'Osmanlı tarih şuuru' yaratarak imparatorluğun devamını sağlamaktı. Ancak bu görüşün belli bir felsefesi ve dayanacağı objektif temelleri yoktu. Bu bakımdan ufku dar, ömrü kısa, faydası ise sınırlı olmuştur[61]. Nitekim Tanzimat'tan sonra Osmanlı tarihçiliğinde görülen bu değişme yine de milli tarih anlayışı ve yazıcılığını getirmemiştir.

Tanzimat hareketiyle Osmanlı örgütlerinin tümünde başlayan modernleşme hareketlerinin etkilerini, Osmanlı tarih anlayışında görmekteyiz. Haklar yönünden eşit bir teba meydana getirilmeye kalkışılması, genel eğitimde medresenin tekeline son verilerek çağdaş eğitim örgütlerinin kurulmasına girişilmesi, tarih anlayışını dinsel mihverden Hanedan tarihi anlayışına doğru kaydırmaya başlamıştır. Osmanlı Hanedanı etrafında, din ve mezhep ayrıcalığı gözetmeksizin, çeşitli halkları birleştirmeyi de amaç tutan bu tarih anlayışında ülkeleştirilmek istenen, Hanedan veya Padişahtır. Ne var ki, Padişah aynı zamanda Halife olduğu için, Hanedan Tarihi yanında dinsel tarih de devam etmiştir[62]. Tanzimat'tan sonra, Osmanlı Devleti'nin hristiyan ve Müslüman kavimlerini, hak eşitliği içinde, 'Osmanlı hanedanına bağlılık' fikri etrafında toplamak hayali egemen olmuştur. Bu

[59] Bernard Lewis, "Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış", *Türk Yurdu*, S. 2, 1960, s. 9; Akçura, *agm*, s. 592-593, Göyünç, *agm*, s. 243.
[60] Baykal, *agm*, s. 536.
[61] Kodaman, *agm*, s. 4.
[62] Karal, *agm*, s. 255.

dönemde de, Osmanlı Devleti'ni Türk Milletinin kurup ayakta tuttuğu, bu devletin bir Türk devleti olduğu adeta unutulmuştu. Bu yeni yaklaşımda da, milletin tarihi bir tarafa bırakılarak, sadece Osmanlı Devleti'nin, daha doğrusu hanedanının tarihi ile ilgileniliyordu.

Adı geçen 'devlet tarihi' veya 'hanedan tarihi' Osmanlı tarihçiliği için yeni bir nitelik değildi. Vakanüvislerin yazdığı tarihler zaten bu nitelikteydiler. Fakat Tanzimat Devrinin 'devlet tarihi' anlayışında, devletin bir 'Osmanlı milleti' yaratma çabası sonucunda İslâm Tarihinin payı azaltılarak, Osmanlı Tarihinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Batı kültürünün yakından tanınmak istenmesinin sonucunda, Avrupa'dan kaynaklanan arşiv belgelerinden, tarihi eserlerden yararlanılma yoluna gidilmiş,bunu gerçekleştiren ilk tarihçi Cevdet Paşa olmuştur[63]. Cevdet Paşa vekayiname geleneğini aşarak[64], kullandığı metotla, faaliyetleriyle 19.yüzyıla damgasını vurmuş bir tarihçidir. Genel tarihe duyulan ilgi[65] ve yazılmaya başlanan Tarih-i Umumi'lerin çoğalması; bu yapılırken de Batı tarihlerinden yararlanılarak, Avrupa'daki gelişmelerden bahsedilmesi dönemin bir başka özelliğidir[66]. 19. yüzyılın özellikle II. yarısında Osmanlı tarih anlayışını ve yazımını etkileyen etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Avrupa'da yayımlanan tarih kitaplarının tercüme edilmesi.

2- Avrupa'da başlayan ve İslam öncesi Türk tarihine yönelik Türkiyat çalışmaları ile bu çalışmalar sonunda ortaya konulan eserlerin etkisi.

3- Rus istilasından kaçan Türklerin Osmanlı ülkesine sığınmaları[67].

4- 1848 Macar ihtilali sonunda Türkiye'ye gelen Avrupalı sürgünlerin etkileri[68].

Bütün bu nedenlerden dolayı İslam öncesi Türk Tarihi de gündeme gelmiş ve bir Türkçülük hareketi doğmuştur. Bu başlangıçta siyasi olmaktan çok (en azından II.Meşrutiyet'e kadar) edebi-kültürel bir Türkçülük hareketi idi[69]. Böylece o zamana

---

[63] Mükrimin Halil Yinanç, "Tanzimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", *Tanzimat*, İstanbul 1940, s. 576; Uzunçarşılı, *agm*, s. 370.
[64] Ortaylı, *age*, s. 45.
[65] Yinanç buna gerekçe olarak "Avrupa dillerine vakıf kimselerin yetişmesini ve medreselerin yanında modern okulların açılmasını ve bunların programlarını gösterir." Bk. Yinanç, *agm*, s. 578.
[66] Yinanç, *agm*, s. 579.
[67] Zeki Velidi Togan, Ahmet Ağaoğlu gibi Rusya'dan Osmanlı İmparatorluğuna gelen Türk aydınları Türkiye'de siyasi ve ideolojik Türkçülüğün temellerinin atılmasında önemli bir rol oynadılar. Bk. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C. I, İstanbul 1984, s. 334.
[68] Bernard Lewis, *age*'den aktaran Hulusi Yavuz, *age*, s. 236-239.
[69] Mehmet Demiryürek, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi 1853-1925*, Ankara 2003, s. 3.

kadarki dünya tarihleri, bir İslam Tarihi olmaktan çıkmış ve alanı daha da genişlemiştir. Buna bir anlamda laikleşmiştir demek mümkündür. Böylece Tanzimat Devrinin sonlarında genel tarihin Osmanlı tarih yazıcılarınca kabul edilen şeması altüst olacak bir dereceye gelir. Batı eserlerinin okunması ile Türk Tarihine duyulan ilgi artar. Millî his uyanır gelişmeye başlar[70]. Tanzimat Devri'nin sonlarında başlayan bu gelişme neticesinde Osmanlı öncesi Türk tarihine karşı yavaş yavaş bir ilginin ortaya çıktığı görülmektedir. Batılı oryantalistlerin, Çin kaynaklarından yararlanarak yazdıkları Türk tarihleri aracılığıyla uyanan bu ilgi sonucu, Türk Tarihinin Osmanlı'lardan itibaren başlatılması fikri ilk olarak Ahmed Vefik Paşa tarafından, 1864 tarihinde *Lehçe-i Osmâni* eserinin yayınlanması ile terkedilmiştir. Denilebilir ki Orta Asya Türk tarihi ile bu tarihten itibaren ilgilenilmeye başlanmıştır[71]. Ahmet Vefik Paşa, "Türklerin ve dillerin Osmanlılardan ibaret olmadığını, Pasifik'e kadar bütün Asya'da uzanan büyük ve eski bir familyanın batı kolu olduğunu önemle belirten ilk kimselerden…"biri idi[72].

Bu dönemde Türk Tarihi ile ilgili diğer bir eser Süleyman Paşa'nın *Tarih-i Alem*'i olmuştur[73]. Bernard Lewis'e göre, "Süleyman Paşa'nın 1876'da basılan umumi tarihi, modern Türk tarihçiliğinde ilk defa olmak üzere İslam'dan evvelki Türklere ait bir bölüm ihtiva ediyordu."[74] Bu çalışmaları daha sonra Necip Asım ve Şemseddin Sami'nin çalışmaları izlemiştir. Fakat Türk Tarihine karşı duyulan bu ilgi asıl sonuçlarını II.Meşrutiyet döneminde verecektir.

19. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı tarih anlayışı ve tarih yazımındaki bir diğer özellik de yazılan kitaplarda yalnızca siyasi tarihle yetinilmemesi, siyasal olayların yanında sosyal ve ekonomik olaylar ile kültür ve medeniyet tarihlerine de yer verilmeye başlanmasıdır. Mustafa Nuri Paşanın *Netayic-ül Vukuat* adlı eseri bu alanda sonraki yazarları da etkilemesi açısından önemli bir eserdir[75]. Bu eser Osmanlı Devleti'nin yalnız siyasi olaylarını değil politik ve idari müesseseleri, gelişimini tenkidi bir metotla inceleyen bir eserdir.

19.yüzyılda Türkiye'de matbaacılığın yayılması ve maarif reformları dolayısıyla farklı tipte tarihi eserlere genel bir istek doğmuş bulunuyordu. Bütün bu gelişmeler Osmanlı tarih yazıcılığında metot ve tarih anlayışı üzerinde pek etki yapmamış, sadece biçimde

---

[70] Akçura, *agm*, s. 593; Bernard Lewis, "Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış", *Türk Yurdu* , S. 2, 1960, s. 10.
[71] Özkan İzgi, "Orta Asya Türk Tarihinin Meseleleri", *Töre*, S. 159, Ağustos 1984, s. 5.
[72] Arıkan, *agm*, s. 1588.
[73] Nejat Kaymaz, "Türkçü Tarih Görüşü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977 ,s. 437, Demiryürek, *age*, s.3.
[74] Arıkan, *agm*, s. 1588.
[75] Demiryürek, *age*, s. 3

birtakım değişiklikler olarak kalmıştır. Bu dönemin en büyük tarih yazıcısı olarak kabul edilen Cevdet Paşa bile Fransızca bilmesi ve arşivlerden yararlanmasına rağmen eserini annal tarzında yazması, manevi ve mistik tesirlere inanarak selefleri olan vakanüvisler gibi bir çok vakaları bu yolda izah etmesi, eserini eski müellifler tarzında kinayeli ve tarizkar fikirlerle doldurması[76], lanetle andığı ve kafiyeli methiyelerle tarif ettiği kişilerin yan yana olması[77] ile ancak geniş bilgili bir vakanüvis ve bir tarihçinin deyimi ile "en az yüzde seksen şarklı bir tarihçidir"[78]. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet dönemine kadar geçen zaman içinde, bir yandan uzun bir araştırma ürünü olan ve sağlam bir yöntemle kaleme alınmış tarihler yanında alelacele, tenkitsiz ve tahkiksiz, usulsüz ve tasnifsiz yazılmış birer kırkambar olan eserlerin de yayımlandığı görülmektedir[79].

1.3. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Kadar Osmanlı Devletinde Tarih Anlayışı

Türkiye'de bilimsel tarihçilik II. Meşrutiyet'ten sonra başlamıştır[80]. Bizde bütün içtimai ve harsi ilimlerde olduğu gibi, tarihe dair ciddi ve ilmi eserlerin telif ve tercümesi faaliyeti hürriyetin ilanından yani 1908'den sonra başlamıştır[81]. Türk ulusçu tarihçiliğinin gelişiminde II. Meşrutiyet bir dönüm noktası olmuştur. 1908 Anayasasında yapılan değişiklikler, reformlar, ve diğer bazı değişiklikler siyasal ve sosyal hayatta liberalleşmeye yol açmıştır[82]. II. Meşrutiyet Döneminden sonra tarihçiliğimiz, yeni Türkiye Devleti'nin kurulmasıyla bugünkü ulusal ve çağdaş aşamasına girmiştir. Bu aşamanın yakın etkenleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını, Osmanlı müesseselerinin yıkılmasını ve özellikle Atatürk'ün tarih ile yakından ilgilenmesini görmek mümkündür[83].

1908'deki Jön Türk inkılâbından sonra, her alanda olduğu gibi tarih yazıcılığında ve tarih anlayışında yeni bir dönem başlamıştır[84]. Tanzimat Devri tarihçiliğinde görülen bazı değişmelerin asıl sonuçlarını gösterdiği dönem II. Meşrutiyet dönemi olmuştur. II. Abdülhamid döneminde sıkı bir kontrol altına alınan tarih çalışmaları

---

[76] Yinanç , *agm*, s. 576.
[77] Ortaylı , *age*, s. 43.
[78] Üçyiğit , *agm*, s. 322; Yinanç , *agm* , s. 576.
[79] Arıkan, *agm*, s. 1589.
[80] Ortaylı, *age*, s. 46.
[81] Yinanç, *agm*, s. 595.
[82] Behar, *age*, s. 78.
[83] Karal, *agm*, s. 256.
[84] Lewis, *agm*, s. 10.

II.Meşrutiyet'in ilânı ile tam bir serbestliğe kavuşmuştur[85]. Türk ulusçu tarihçiliğinin ve gerçek anlamda Türk tarihçiliğinin oluşumunda, II. Meşrutiyet'in ilanıyla değişen siyasi atmosferin yarattığı ortam etkili olmuştur; çünkü Meşrutiyet Tanzimat'tan beri süre gelen eğitimdeki pozitivizme, laikliye dayalı bakış açısının önünü tümüyle açmış; milliyetçi duygularla birlikte milli kimliğe duyulan inancı daha da güçlendirmiştir. Bu birbirlerini tetikleyen iki etken sonucunda kontrol altına alınması güç düzeyde canlanan milliyetçi duygular Türklere kendi gerçek kimliklerini aramaya, Osmanlı dışında kalan varlıklarını, kardeşlerini tanımaya, Osmanlı öncesi geçmişlerini öğrenmeye yoğun bir biçimde teşvik etmiştir. Öte yandan içinde yaşadıkları çağdaşlaşma, Avrupa bakış açısını yakalama ve güçlü bir milli kimlik olguları onları dili, tarihi, milli kültürel değerleriyle bütünleşmiş bir ulus sürecine itmekteydi. Geleneksel Osmanlı inancında toplumu sürekli besleyen dinin sağladığı moral gücü neyse, ulusal kimliği savunan toplumlarda milli tarihin sağladığı moral aynı etkiye eşdeğerdi. Bu ise ulus olma sürecine giren bir toplum için en tabi olarak tarihsel kimliğin köklü ve bilimsel metotlarla araştırılması sonucunu doğurmuştur.

Osmanlıcılık ideolojisine ve Osmanlı tarih anlayışına rağmen, toplum içine düştüğü genel buhrandan kurtulamadığı gibi, buhranın artması da önlenememiştir. Tanzimat ve I. Meşrutiyet devri tarihçiliğinin Osmanlı toplumu vücuda getirmek umudu gerçekleşmemiş sonuç umulanın tam tersi olmuştur. 19. yüzyılın milliyetçi akımlara kapılan çeşitli unsurlar, kendi benliklerini bulmak yoluna koyulmuş ve Osmanlı toprakları üzerinde yeni yeni bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Bunun üzerinedir ki, kimi Türk aydınları, milli tarih anlayışını benimseyerek, Türklerin Osmanlı ve İslam Tarihindeki rollerini hakkı ile belirtmek, bunun ötesinde de İslam'dan önceki Türk Tarihini araştırmak zorunluluğunu duymuşlardır. Neticede milli tarih anlayışı ve şuuru kendisini göstermiştir. II. Meşrutiyet devri tarihçiliğinin en büyük özelliklerinden biri, Osmanlı toprakları üzerinde yeni yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkmasıyla ve I. Meşrutiyet deneyinin ortak değerlere

[85] Yusuf Akçura bu gelişmeyi şöyle izah etmektedir; "Meşrutiyet ilân olununca bu tarih orucu birden bire bozuldu.Tarih yazanlar, bastıranlar bir hayli çoğaldı." (Lewis, *agm*, s. 10); 1908'den sonraki bu hareketliliği Fuad Köprülü şöyle açıklamaktadır: "Meşrutiyetin ilânından sonra eski idarenin şiddetle men ettiği tarih-çilik merakı memlekette adeta müfrit bir surette hükümferma olmağa başladı. Her gün yeni bir eseri tarih meydana çıkıyor, bilhassa "Seignobos" kemal-i vücud ve tebdile muhtelif kalemler tarafından tercüme olunuyor, Tarih-i siyasi, İslam tarihi, Şark meselesi gibi unvanlara kitapçı camekanlarında sık sık tesadüf ediliyordu. Otuz sene bütün müteheddin ilimle alakası kesilmiş bir memlekette bu hücum pek tabii idi.", (Fuad Köprülü, "Bizde Tarih ve Müverrihler", *Bilgi Mecmuası*, C.I, S. 2, 1913, s. 186.)

ulaştıramaması gibi nedenlerle Tanzimat devrinde belirtilerini gördüğümüz Türk Tarihine karşı ilginin, bu dönemde tam bir 'Milli Tarih' anlayışı şeklinde ortaya çıkmasıdır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkede geniş bir özgürlük havası doğmuştur[86]. Bu özgürlükten tarih de nasibini almış ve tarihin ne olduğu, nasıl öğretilmesi gerektiği, müfredat programları gibi konularda önemli gelişmeler görülmüştür. 1909 yılında yayın hayatına giren *Tedrisat-ı İbtidaiye Mecmuasında* 1.sayıdan itibaren tarih derslerine ait makaleler yayınlanmaya başlanmıştır. Satı Bey bu mecmuanın 8. sayısında *Tarih Dersinin Usûl-i Esasiyesi* adı ile yayınladığı makalesinde zamanın tarih kitaplarını ve tarih öğretim usûllerini eleştirmiştir. Yine bu mecmuadan başka Milli Tetebbuatlar Mecmuası, Yeni Mecmua, Bilgi Mecmuası, Terbiye Mecmuası, Mülkiye Mecmuası gibi dergilerde bu konuda çeşitli makaleler yayınlanmaya başlamış ve Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuasında da tarihi etütler ortaya konulmuştur[87].

Türklüğün kökenlerine duyulan ilgi, Meşrutiyet'ten sonra eğitim alanında süregelen laikleşme faaliyetleriyle birlikte tarih çalışmaları üzerinde de ikili etki yaratmıştır: İlk olarak, şahlanan milliyetçi duygular Osmanlı öncesi Türklerin daha yaygın bir biçimde incelenmesi dürtüsünü yaratmıştır. İkinci olarak ise, çağdaşlaşma ve laikleşme, tarih yazma ve araştırma yöntemlerinin geliştirilmesini ve özellikle de bunların, yeni kurulmakta olan ulusal eğitim sistemi içinde yer almasını gerektiriyordu. Örneğin 1900'lü yılların başlarında Darülfünun'da 'Tarih-i Umumi', 'Tarih-i Düvel' gibi birkaç tarih dersi varken, özellikle laiklik bir eğitim politikası haline getirildikten sonra, tarih bölümünde verilen derslerin sayısı oldukça artmıştır. Bu dönemde, eğitimde laikleşme, ulusal kimliğin Türk olarak tanımlanması, Osmanlı öncesi Türklerin Avrupa yöntemleriyle incelenmesi, bilimselcilik ile ulusçuluğu birleştirmiştir. Bu doğrultuda yürütülen çalışmalar tarihçiliğimizde ilk kurumsal araştırma merkezlerinin II. Meşrutiyetle ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilime, milliyetçi akımlara ve Türkçülüğe duyulan ilgi Türk Derneği, Tarih-i Osmani Encümeni, Asar-ı İslamiye ve Milliye Tedkik Encümeni ve Türk Ocakları gibi kurumlarda ve bu kurumların yayınlarında kendini göstermeye başlamıştır. Tüm bu kurumlar ve çıkardıkları yayınlar, devlet ya da toplum olarak Osmanlı gerçekliğinin içinde ya da dışında olsun Türk kimliğine bağlı daha güçlü bir ulusçuluk için mücadele ediyorlardı[88].

---

[86] Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara 1988, s. 41.
[87] Demiryürek, *age*, s. 9-10.
[88] Behar, *age*, s. 78-79.

Türk Derneği 1908'de kurulmuştu ve 1911'e kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Derneğin kurucuları arasında tanınmış tarihçilerden Ahmet Mithad, Necip Asım, Veled Çelebi ve Yusuf Akçura vardı. Yusuf Akçura bu derneğin, Türk milliyetçiliğini esas alarak kurulan ilk dernek olduğunu söylemektedir[89]. Türk Derneğinin amacı nizamnamesinde şöyle açıklanmıştır: "Cemiyetin maksadı Türk diye anılan bütün Türk kavimlerin mazi ve haldeki âşar, ef'al, ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak; yani Türklerin asar-ı atikasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnologyasını, ahval-ı içtimaiye ve medeni hazinelerini, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını, araştırıp tartışıp ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel, ilim lisanı olabilecek süratte geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tetkik etmektir."

Dernek, 1911'de sadece yedi sayı çıkacak olan 'Türk Derneği' adlı bir derginin yayınına başladı. Bu dergiler üzerine yapılan inceleme, Türk Tarihi ve Osmanlının o günkü toplumu üzerine yazılmış makalelerin esas olarak dil sorununu ele aldığını belirtmekte ve bu alandaki ilginin, Ulusçuluğu Osmanlı dilinin sadeleştirilmesi ve Osmanlıcılık için Türkçenin kullanımı olarak görmek anlamına geldiğini vurgulamaktadır[90].

II. Meşrutiyet Döneminde tarih alanında kurumsal faaliyet gösteren cemiyetlerden biri de geleneksel diyebileceğimiz, 1909 yılında, V. Mehmet Reşat'ın önderliğinde kurulan Tarih-i Osman-i Encümenî'dir. Tarih-i Osman-i Encümenî Osmanlı İmparatorluğunun etraflı bir tarihinin yazılması ve Osmanlı tarihine dair belgelerin yayınlanması amacıyla kurulmuştur[91]. Avrupa'daki Türk akademileri tarzında bir Tarih-i Osman-i Encümenî kurulması Meşrutiyet'ten sonra olmuştur. Kıymet itibariyle Avrupa'daki tarih cemiyetlerinin mecmualarından geri kalmayacak kadar değerli bir mecmua çıkaran, müteaddit monografiler neşreden ve aynı zamanda ilave suretiyle eski mehazları bastıran bu encümen memleketimize Avrupa'nın tetkik ve tetebbu usûlünü getirmiş ve yeni tarzda ilmi çalışmanın nasıl yapılabildiğini, eski eserlerin ve vesikaların nasıl toplanıp basılabileceğini, tarihin menbalarını ve bunların tetkik ve intikat tarzlarını, menbaların telfikini, meçhul ve müphem veya yanlış bilinen meselelerin nasıl halledildiğini müverrihlerimize göstermiş ve ilmi faaliyet ve neşriyatıyla yalnız memleketimizi değil, bütün ilim alemini kendine müteşekkir

[89] Behar, *age*, s. 79.
[90] Behar, *age*, s.80.
[91] M. Halit Bayrı, "Türk Tarih Encümeni", *Türk Dünyası Dergisi*, C. III, S. 30-31, Şubat 1952, s. 1211.

bırakmıştır[92]. İlber Ortaylı'ya göre ise "II. Meşrutiyet döneminde bilimsel tarihçiliğin kurumsallaştığını söylemek abartılı sayılmamalıdır. Darülfünundaki tarih şubeleri dışında, vilayetlerde bile şubelerinin açılması düşünülen Tarih-i Osman-i Encümenî" bu dönemin etkin kuruluşuydu[93].

Bu cemiyetin ilk başkanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son vakanüvisi Abdurrahman Şeref'tir. Böylece, Abdurrahman Şeref yeni ile eski arasında bir köprü teşkil ediyordu[94]. Tarih-i Osmani Encümeni'nin amacı, Osmanlı İmparatorluğu tarihlerindeki boşlukları doldurmak, vesikalar hakkında bilgi vermek, yayınlamak, tarihi yerler, abideler, camilerle ilgili yazılı belgeleri toplamak, tüm bunlarla ilgili bilgileri takip ve tercüme etmek ve geniş kapsamlı bir Osmanlı Tarihi hazırlamaktır[95]. Cemiyet ilk iki gayenin gerçekleştirilmesinde başarılı olmuş, üçüncü gayede, yani geniş bir Osmanlı Tarihi hazırlanmasında pek başarılı olamamıştır. Bu konuda sadece bir cilt basılabilmiştir[96]. Bu cilt Fuad Köprülü, Yusuf Akçura ve Ahmet Refik tarafından ciddi bir biçimde eleştirilmiştir. Yusuf Akçura Encümenin faaliyetlerine karşı genel bir eleştirel tutum içindeydi ve bu yazılan tarihin Osmanlı vakanüvislik geleneğinin devamı olduğunu ileri sürüyordu. Akçura'ya göre, yeni tarih yazımı pozitivizme dayanmalıydı ve milliyetçilik ateşiyle aydınlanmalıydı. Fuad Köprülü ise eleştirisinde, bu tarih kitabının çağdaş bilimsel metot ve zihniyete uygun olmadığını ileri sürüyordu[97]. Padişah himayesinde, Osmanlılık ideolojisine bağlı bir yönetim kontrolünde bulunan bir Osmanlı Tarih Encümeni'nin inceleme sahasının Osmanlı İmparatorluğu ile sınırlandırılmış olması son derece tabii idi. Tarih-i Osman-i Encümenî'nin diğer bir faaliyeti, Tarih-i Osmân-i Encümeni Mecmuası (1910-1928) adındaki derginin düzenli olarak yayınlanmasıdır. Dergi tamamen Osmanlı tarihine inhisar etmekle birlikte, ara sıra Osmanlılardan evvelki Türk Anadolu'suna ait makalelerde yayınlanıyordu[98]. Tarih-i Osman-i Encümenî, yaptığı çalışmalar ve yayın faaliyetleriyle takdir edilecek düzeyde Osmanlı Tarihinin öğrenilmesi ve aydınlanmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle, Osmanlı Tarihine ait ilk ciddi belgeler bu derneğin çıkardığı dergide yayınlanmıştır[99].

---

[92] Yinanç, *agm*, s. 595.
[93] İlber Ortaylı, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler", *Türkiye'de Sosyal Bilimler Araştırmalarının Gelişimi* (Derleyen: Sevil Atauz), Ankara 1986, s .428.
[94] Lewis, *agm*, s.10.
[95] Mahmut Şakiroğlu, "Memleketimizde Toplu Tarih Çalışmaları I", *Tarih ve Toplum*, S. 36, Aralık 1986, s. 361; Lewis, *agm*, s. 11.
[96] Lewis, *agm*, s. 11.
[97] Behar, *age*, s. 81-82.
[98] Lewis , *agm*, s. 11.
[99] Bu konuda geniş bilgi için bk. Bayrı, *agm*, s. 1211-1216; Behar, *age*, s. 81-82.

II. Meşrutiyet ile birlikte kurumsal faaliyet gösteren bir diğer cemiyet ise, bilimsel nitelikli diyebileceğimiz Asar-i İslamiye ve Milliye Tedkik Encümenidir. Kuruculuğunu Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Alman, Fransız, Macar araştırmacılardan ve Türk Tarihi üzerine araştırmalarıyla ünlenen Hüseyinzade Ali, Ahmet Ağaoğlu ve Şemseddin Günaltay'dan oluşan ciddi ilim adamlarının yaptığı bu kuruluş Milli Tetebbular Mecmuası yayın organıyla da faaliyetlerini meşrulaştırmışlardır. Köprülü ve arkadaşlarının Milli Tetebbular dergisindeki yazıları, Türk Tarihinin konusu ve araştırma sahası hakkında yeni bir görüşü aksettirmekteydi. Onlar nazarında "Türk Tarihi, bir hanedanın veya bir dinin tarihi değildi. Esas itibarıyla Türklerin ve Türkiye'nin, yani bir millet ile memleketin tarihi idi"[100]. Fakat dine ve hanedana karşı bağlılık sürmekte ve bir dereceye kadar saygı gösterilmekte idi.

Sosyoloji kökenli araştırmacılar ve çağdaş bilimsel metotlarla çalışmadan yana olan bilim adamları kimliği ile ortaya çıkan bu dernek, amacını, Türk toplumunun sosyal yapısını öğrenmek olarak belirlemiştir[101]. Encümenin çıkardığı dergi uzun ömürlü olmasa da özellikle Fuad Köprülü'ye ait yayınladığı Türk edebiyatına dair makaleler, Ziya Gökalp'e ait sosyal kimliğe dair incelemeler oldukça önemli çalışmalardır[102]. Fuad Köprülü'nün başyazarı olduğu Milli Tetebbular dergisinde ilmi yayınlar yer alıyor, tarihin toplanıp, yazılmasında, tarihin muhtelif dereceli mekteplerde okutulmasında,yeni tarihin metodolojisinde ve pedagojisinde takip olunacak usullere dair telif, itihat veya tercüme suretiyle bir çok makale yayınlanıyordu[103]. Örneğin, Türk Tarihi görüşünü savunan Fuad Köprülü 1913'te yazdığı bir makalede günün tarihçilerini eleştirerek (burada kastedilen tarihçiler Tarih-i Osman-i Encümenî bünyesindekilerdir) "Umumi kütüphanelerin birinde, herkesin malumu olan matbu bir metin istinsah ederek, aralarına vakanüvis tarihlerinden bazı fıkralar karıştırmakla, kıymettar bir eser-i tarih vücuda

[100] Lewis , *agm*, s. 11.
[101] Behar, *age*, s. 82.
[102] Bu konuda geniş bilgi için bk. Arıkan, *agm*, s.1591-1592.
[103] Yusuf Akçura, "Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932, s. 595.

getirdiklerini sananlar, Garb müverrihlerinin eserlerini, hiç olmazsa fihristlerini okusalar, Avrupa'daki tarih encümenlerinin mecmualarında nasıl ve ne kıymette makaleler münderic olduğunu görseler,fena bir üslup ile Selaniki tarzında vekayiname yazmaktan sıkılırlardı" demektedir. Köprülü daha sonra Tarih-i Osman-i Encümenîni, "programında Türk kelimesini kullanamayacak kadar menşe-i vekayiden gaflet etmiş bir enstitü olarak" değerlendirmektedir[104].

Köprülü, derginin beşinci sayısında yer alan bir başka makalesinde ise, tarihçiliğimizi, özellikle de Osmanlı tarihçiliğinin metodunu şöyle eleştirmektedir: "Osmanlı Tarihini kendisine takaddüm eden safhalardan tamimiyle ayırarak mevhum ve mücerred bir surette tetkike çalışan o gibi müdekkiler için 8. asırdan evvelki zamanın hiçbir kıymeti yoktur; lisanın, edebiyatın, tarz-ı maişetin, ahlak ve âdatın Osmanlılardaki tecellilerini anlamaya çalışırken yalnız Söğüt ve havalisinden bahsederler ve yalnız Kayı aşireti nazar-ı dikkatini celp eder. Orta Asya'dan gelen ufak bir aşiret halkının az müddetle müesses ve kavî bir hükümet teşkil edebilmesini ancak harikulade rüyalarla tefsir eden eski müverrihler gibi, bugünkü müdekkiler de Anadolu'daki Türk lisan ve edebiyatını dört yüz çadır halkında aramaktan fariğ olmuyorlar"[105].

Ziya Gökalp ise, Türklerin eski tarihi gelişimine dikkat çekerek Tukyu (Göktürk) ve Nuyong-Nu (Hun)'lara kadar giden tarihin ortaya çıkarılıp öğrenilmesini gerekli buluyordu[106]. Yine Gökalp, derginin 11. sayısında yayınladığı bir makalesinde nesnel tarih ile milli tarih anlayışlarına yer vererek 'Tarih ilmi mi, yoksa sanat mı?' önemli bir çalışmasında sorunu sosyolojik bakış açısına göre tartışmıştır. Bu çalışmalarıyla sosyoloji metodunun tarihe girmesinde en büyük pay şüphesiz Ziya Gökalp'in olmuştur. Ziya Gökalp, Türk tarihçiliğinin alanını genişletmeye çalışmıştır. Zaman bakımından Osmanlı Devletinden, hatta İslamiyet'ten önceki Türk devletlerine ve eski Türk uygarlıklarına dikkat çekmeye uğraşıyor, mekan bakımından da, Çin sınırından Avrupa ortalarına uzanan geniş alanda Türk Tarihinin izlerinin bulunduğunu hatırlatıyordu. Bu anlayışın düşünce temelini, batıdaki düşünce akımlarının ortaya koyduğu millet ve milliyetçilik; tarihi dayanağı ise yine batıdaki Türk dili, Türk edebiyatı ve Türk Tarihi üzerinde yapılan ilmi araştırmalar teşkil ediyordu. Asar-i İslamiye ve Milliye Tedkiki Encümeni ve onun

[104] Köprülü , *agm*, s. 188.
[105] Arıkan, *agm*, s. 1591.
[106] Arıkan, *agm*, s. 1592.

çıkardığı dergi Türkiye'de tarih ilmi alanında ilk ciddi ve bilimsel kuruluş ve mecmua olma unvanını elinde bulundurmaktadır.

II. Meşrutiyetle kurumsallaşan tarihçiliğimiz içerisinde, milliyetçi veya ulusalcı nitelikte diyebileceğimiz kurum, 1911[107] yılında kurulan Türk Ocakları'dır. Bir grup askeri, tıbbiye ve mülkiye öğrencisi tarafından kurulmuş olan bu cemiyet pozitivist ve bilimsel yaklaşım içerisindeydi. Bir yıl önce yayınlanmaya başlayan Türk Yurdu dergisi onlara esin kaynağı olmuştur. 1912 yılında bu dergi Türk Ocakları'nın dergisi haline getirilmiştir. Zamanın tanınmış edebiyatçıları ve milliyetçileri Türk Ocakları'nda toplanıyorlardı. Mehmed Emin, Ziya Gökalp, Halide Edip, Hamdullah Suphi, Ahmet Ağaoğlu, Ahmet Ferit, Yusuf Akçura ve diğer birçokları bir araya gelip Türk ulusçuluğunun kültürel açıdan ve entelektüel açıdan güçlendirilmesinde tayin edici bir rol oynamışlardır.

Türk Ocakları tüm Türk kökenli halkların, tarihini ve kültürünü incelemek amacıyla kurulmuştur. Özellikle, milli eğitimi ilerletmek, İslam halkları arasında en üstün olan Türklerin bilimsel, toplumsal ve ekonomik standartlarını yükseltmek ve Türk ırkını ve dilini geliştirmek amacını taşımaktaydı[108]. Ocağın nizamnamesi hükümleri uyarınca, fikir kulüpleri açılarak konferanslar verilecek, riyaseler yayınlanacak, hatta mektepler açılacaktı. Türk Ocakları Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın tarihinde önemli bir kilometre taşı gibidir. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısı içinde, Tanzimat Fermanı'nın ilanı sonrası gelişen siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetler içerisinde imparatorluğun asli unsuru olan Türklerin bilinçlenmesi, Türk Milliyetçiliğinin sistemleştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında önemli rol oynamışlardır[109]. Türk Ocakları, duyan düşünen nesiller üzerinde etkili olmuş, resmi yayın organı Türk Yurdu dergisi ile bir Türkçülük ideolojisi oluşturmuştu. Bilhassa I. Dünya Savaşı ve onu takip eden milli mücadele döneminde Türklük ruhunu şahlandırarak, Türk düşünce ve sanat hayatına ışık tutmuş imparatorlukta ulus devlete geçişte uzlaştırıcı ve kaynaştırıcı rol oynamıştır.

Türk Ocağı Cemiyeti, tarihi kendi fikirlerinin hammaddesi olarak görmekteydi. Bu yapısını ve görüşlerini Cumhuriyet Döneminde de sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türk Ocakları'nın Anadolu'nun her yerinde hızla örgütlenmeye başladığını görmekteyiz. Bu dönemde Türk Ocaklarının yayın organı sıfatıyla çıkmaya başlayan Yeni

---

[107] Bu tarih üzerinde uzun tartışmalar vardır. Birkaç kaynağın dışında diğer bütün kaynaklar 1911 yılını benimserler. Bk. Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yay, İstanbul 1997, s. 54-55.
[108] Behar, *age*, s. 83-84.
[109] Mustafa Barut, *Dr. Reşit Galip Zamanı ve Düşünce Sistemi*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 1993, s. 5.

Mecmua (İstanbul), Altın Yurt (Adana) ve Türk Bahçesi (Sinop) gibi dergilerde yayınlanan yazılarda tarihe verilen değer ve Türk Tarihine ilişkin makaleler dikkati çekmektedir[110]. Türk Ocakları, bu teşkilat yapısından ve Türk Tarihi üzerinde 1908'den beri sürdürdüğü çalışmalardan dolayı Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu'nun ilk teşkilatlanma merkezi olarak görülmüştür. Nitekim Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk kurumsal tarih heyeti Türk Ocakları bünyesinde oluşacaktır. Türk Tarihinin önde gelen tarihçileri de ocak üyesi idiler. Bu iki neden Türk Ocakları bünyesinde Türk Tarih Tetkik Heyeti'nin kurulmasını sağlamıştır.

II. Meşrutiyetle doğan tüm bu kurumlar ve yayınları Türk ulusunun gelişmesinde önemli bir aşama sağlayacaklarına inandıkları ulusçu ve bilimsel tarihi geliştirmek dürtüsüyle harekete geçmişlerdir. Yayınladıkları dergiler ve kitaplar tarih alanındaki özgün araştırma ve çalışmaların sayısını arttırmıştır. Çağdaş ulusçu akımların kaçınılmaz bir sonucu olan laikleşme hareketiyle birlikte Türklük üzerine çalışmalar da sayıca artmıştır. Bu başlangıç çalışmaları Cumhuriyet döneminin ulusçu tarihçiliğinin esasını teşkil edecektir[111].

XIX. yüzyıl sonlarında ve özellikle II. Meşrutiyetten sonra Avrupalı bilginlerin eserlerine dayanılarak, çoğu zaman bu eserler ciddi bir kritik süzgecinden geçirilmeden yapılan aktarmalar yüzünden, "Türk Tarihi hakkında gerçeğe uymayan birçok bilgiler, manasız iddialar ve hatta iftiralar memleketimizde de yerleşmeye başladı."[112]. Böylece Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar, ülkemizde, 'dini tarih', 'hanedan tarihi', 'Avrupalı bilginler gözüyle Türk Tarihi' diye adlandırabileceğimiz üç ayrı tarih anlayışı yan yana yaşadı. Medreselerde sadece 'İslam Tarihi', Tanzimat okullarında ise genellikle Selçuklu Türklerinin tarihini ve uygarlığını bile görmezlikten gelen 'Osmanlı Devleti Tarihi' okutuluyordu.

Bütün bunlara rağmen II. Meşrutiyetle birlikte Türkiye'de bilimsel ve ulusal tarihçiliğin temelleri atılmış[113] ve 'millî tarih' anlayışı daha sonra Cumhuriyet Döneminin üzerinde önemle duracağı tarih anlayışının bir öncüsü olmuştur. II. Meşrutiyet tarihçiliği başta da belirttiğimiz gibi 'Ümmet Tarihçiliğinden' 'Milli Tarihe' geçişin ilk basamağını teşkil etmiş, fakat asıl sonuç Cumhuriyet Döneminde alınmıştır. Osmanlı

---

[110] Üstel, *age*, s.125-126.
[111] Behar, *age*, s. 85.
[112] Enver Ziya Karal, "Atatürk ve Devrim", *Konferans ve Makaleler*, Ankara 1980, s. 96.
[113] Berktay , *age*, s. 37, İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul 2001, s. 45

İmparatorluğu'nun sona ermesiyle ve Türk Milletinin yarattığı Bağımsızlık Savaşı destanıyla tarih sahnesine doğmuş Türkiye Cumhuriyeti Devletini kuran Türk Milleti, uzun ve şerefli bir tarihe sahipti. Bu köklü milletin tarihi aydınlığa çıkarılmalıydı. Bu da ancak 'milli' ve 'ilmi' tarihçilik döneminin açılması ile mümkün olabilirdi. Atatürk'ün önderliğinde başlatılan tarih çalışmaları ile bu bilimsel işi başarmak şerefi de Türk inkılâbına düşmüştür. Türk Tarihini araştırmak, gerçekleri ile ortaya koymak işini ise Türk Tarih Kurumu üstlenecektir.

2. BÖLÜM

2. ATATÜRK VE TARİH

Türkiye Cumhuriyetini sağlam temeller üzerine kuran, milli mücadelenin lideri, büyük asker, büyük devlet adamı, büyük önder ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Atatürk, Milli Mücadeleye başlayıp Ulusal Kurtuluş Savaşını başarı ile bitirdikten sonra, hemen Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Onun dayandığı Türk ulusunu çağdaş ve uygar toplumların arasına sokmak için çağdaşlaşma hareketlerine girişmiştir. Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen, ulusal atılımda diyebileceğimiz bu çağdaşlaşma hareketleri, akıl kültürüne dayanan, fakat Türk kalarak çağdaşlaşan, Türk'e özgü, dinamik ve ilerici bir hareketti. Atatürk bu atılımlarda milli kültürü muasır medeniyetler seviyesine çıkararak, Türk milli kültürünün benimsenmesini, gelişmesini, zenginleşmesini ve devamlılığını hedeflemiştir.

Milli kültür unsurlarımızın başında yer alan tarih ise Atatürk'ün özenle üzerinde durduğu, çalışmalar yaptığı alanlardan biri olmuştur. Nitekim daha önceki bölümde belirtmiş olduğumuz gibi Osmanlılar dönemindeki tarih anlayışı ile Türk Tarihi, gerek kendi içimizde gerekse dünya kamuoyunda doğru bilinmemekte, Türk Tarihine gereken önem verilmemekteydi. İşte Atatürk Türk Tarihine dair bu yanlışları ortadan kaldırmak, Türk Tarihini bütün gerçekliğiyle ortaya çıkarmak ve Türk toplumuna milli şuur verebilmek için tarih çalışmalarına girişmiştir. Bu çalışmalarda Atatürk'ün tarih bilgisi ve tarih anlayışı çok önemli bir yere sahiptir. Bu bölümde Atatürk'ün tarih bilgisi, tarih anlayışı, milli kültürümüzün korunması ve devamlılığı için yaptığı tarih çalışmaları ve bu çalışmaların amacı, bu doğrultuda ortaya atılan Türk Tarih Tezi incelenecektir.

2.1. Atatürk'ün Tarih Anlayışı ve Tarih Çalışmaları

Tarih bilimi genelde toplumlar içinde, basit olduğu kadar çok eksik bir ifade ile 'geçmişin bilimi' olarak ifade edilmektedir. Oysa 'tarih bilimi' kavramı, iki derin anlam içermektedir. Birincisi; gerçekleşmiş olduğuna inandığımız ama ortaya çıkarılmamış veya tarihçiler, uzmanlar ya da yorumcular tarafından biçimlendirilmemiş, keşfedilmemiş geçmiş düşüncesidir. Diğeri ise; geçmişle uğraşan kişilerin kanıtlara ve belgelere dayanarak kurmaya ve şekillendirmeye çalıştıkları geçmiş imgesidir[114]. Aslında tarih farklı açılardan bireyi, toplumu ve devleti ilgilendiren bir bilimdir. Birey açısından, bilgi arttırıcı

[114] Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul 1997, s. 11.

bir işlev görürken, toplum açısından toplumsal bütünleşmeyi ulusu oluşturan bir öğe olmuş, devlet içinse devletin bütün alanlarla olan ilişkilerini belirleme, yönetimi-rejimi benimsetme aracı şeklinde görülmüştür[115].

Atatürk de tarihin birey, toplum ve devlet açısından önemini kavramıştır. Atatürk, yalnız bir devlet kurucusu değil, aynı zamanda kurmuş olduğu devleti Türk Milletinin sosyal ve tarihi şartlarının gerekli kıldığı sağlam temellere oturtmuş olan bir fikir adamı bir inkılâpçıdır. Bu nedenle Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen inkılâplar, Türk Milletini çizilen ileride hedefe ulaştıracak olan köklü sosyal tedbirlerdir; gücünü tarih şuurundan alan yenileşme hareketleridir[116]. Atatürk'ü diğer devlet kurucularından ve devrimcilerinden ayıran özelliklerden biri de, onun tarihten çok geniş ölçüde yararlanması, tarih çalışmalarına büyük önem vermesi ve bunu bir sav oluşturacak düzeyde günlük yaşamının bir uğraşı durumuna getirmesidir. Atatürk bir aydın, genç bir subay olarak tarih konularına yakın ilgi duymuştur[117]. Bunun içindir ki, Milli Mücadele Döneminden sonra Türkiye Cumhuriyeti Tarihini milli bir temele oturtmak için çabalarını arttırmıştır. Milli Mücadele döneminde hep ileriye bakan Atatürk, yeni devletini kurduktan sonra geçmişe dönerek, devletin sağlam temellere dayanması için 'tarih ilmi'yle meşgul olmaya başlamıştır. Atatürk esasında daha okul sıralarında, gençlik yıllarında, tarihe büyük ilgi duymuştur[118]. Son zamanlarda elimize geçen ve 7 Kasım 1916 ile 25 Kasım 1916 tarihleri arasında 48 günlük bir devreyi içine alan Günce'sinde, savaş alanlarında okuduğu çeşitli kitaplar arasında tarihsel eserler de yer almaktadır[119].

Atatürk için tarih, hayatta başvurulacak büyük bir ders kitabıydı. Bunu kendisi şöyle ifade etmektedir; "Devletlerin, umumiyetle müesseselerin teşekküllerinde, bu müesseselerin mahiyetleri tebdilde ve bunların inhilâl ve inkırazlarında müessir olmuş olan sebepler ve amillerin tetkikinden çıkan neticeler olmalıdır. Bir imparatorluğun doğmasını intaç eden sebepler, mühim olduğu gibi, batması sebep ve amilleri tetkikinden çıkacak netice de, o kadar mühimdir"[120]. Atatürk, başta Türk ve İslam devletleri tarihi olmak üzere, tüm ulusların tarihlerini, antropolojik ve etnik yapılarını, ilk uygarlıkları, din

---

[115] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, III.Kitap-II.Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 89.
[116] Zeynep Korkmaz, "Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru", *Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler)*, Ankara 1994, s. 209.
[117] Turan, *age*,, s. 90.
[118] Özkan İzgi, "Atatürk'ün Tarih İlmi Hakkındaki Düşünceleri", *Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları ve Bildiriler)*, Ankara 1994, s. 257.
[119] Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1973, s. 3.
[120] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, II. Baskı, Ankara 1968, s. 274.

ve dil konularını kısacası, tüm insanlık tarihi ile ilgili eserleri incelemiştir[121]. Tarihte, Türklerin başarılarla dolu geçmişleri onu oldukça etkilemiştir. Türklerin bu başarılarının daha sonraki yıllarda devam etmeyişinin nedenleri, Türklüğün unutuluşu, özellikle dikkatini çeken meseleler olmuştur[122].

Atatürk, özellikle Türk tarihine bu yönelişinde, Manastır İdadisindeki (Türk tarihini çok iyi bilen) tarih hocası Kolağası Mehmet Tevfik Bey'in etkisini sonraları, "Bana yeni bir ufuk açtı" diyerek minnetle anlatmıştır[123]. Türk ve İslam Tarihi üzerine eğilmek gereğini duymasında sonraları okuduğu Türk ve yabancı kimi tarihçilerin ve yazarların etkisi olmuştur[124]. Halide Edip Adıvar'ın anılarından öğrendiğimize göre, Kurtuluş Savaşı yıllarında İslam Tarihi ile ilgili yapıtlar okumaktadır. Ateşkesin uygulanması ve ordunun silahsızlandırılmasıyla görevli İngiliz askeri heyeti başkanı Binbaşı A. Ravlinson, anılarında şöyle yazmaktadır: "Göze çarpan kişiliğiyle, görüşenlerde unutulmaz etkiler bırakan Büyük Mustafa Kemal Paşa; çok okumuş, gezmiş ve görmüştü. Günün sorunları hakkında olduğu kadar, tarihi konular üzerinde de genel ilgiyi çeken ve insanı düşündüren fikirler ortaya atıyordu"[125]. Fransız devrim tarihine merak saran Atatürk, Diyarbakır'da 2. ordu kurmay başkanı iken Fransızca yapıtlar, Türkçeye çevrilmiş değerli kitaplar, özellikle tarih okumaktadır. Daha sonraları, Millet Meclisinde yapacağı konuşmalarda tarihten çok yararlanacaktır. Wells'in *Dünya Tarihinin Ana Hatları* kitabını çevirtmiş ve yararlanmıştır. Savaş tarihini, teori ve psikolojisini bütün kapsam ve derinliği ile bilmekteydi. Nitekim siyasal başarılarını, çok önem verdiği tarihi iyi değerlendirmesine borçludur[126].

Harp Akademisinde öğrenciliği döneminde, Türk tarihi üzerine eğilmiş, bu konuda çalışmalar yapmıştır. Osmanlı dünyası dışında medeni bir doğunun varlığı bu yıllarda dikkatini çekmiştir. Daha sonra Şam'a gittiği dönemde, Türk bilim adamlarının çok yıllar önce yayınlamış eserlerini şehir kütüphanesinde bulmuş, hatta ateşli silahların kullanımı

---

[121] Leman Şenalp, "Atatürk'ün Tarih Bilgisi", *Uluslar arası İkinci Atatürk Sempozyumu*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. II, Ankara 1996, s. 717.
[122] Gürbüz D. Tüfekçi, *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Ankara 1981, s. 47; Cengiz Orhonlu, "Atatürk ve Tarih Görüşü", *Türk Kültürü*, S. VI, Ankara 1967, s. 26.
[123] Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967, s.17; Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Ankara 1999, s. 25.
[124] Turan, *age*, s. 25.
[125] Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam: Mustafa Kemal (1919-1923*), Remzi Kitabevi, C. II, İstanbul 1966, s. 603.
[126] Cihan Dura, *Atatürk Devriminin Temeli Bilimsel Zihniyet*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1999, s. 176.

ile ilgili bir talimatnameyi hiçbir yabancı kaynağa müracaat etmeden Türklerin çok zaman evvel atış üzerine yazdıkları bu eserlerden faydalanarak yazmıştır. Bu talimatnameyi hazırlarken, garplı kaynakların hiçbirine başvurmamış, bütün ilhamını Şam kütüphanelerinde bulduğu eski bir Türk eserinden almıştır[127]. İncelediği eserler, Türk medeniyeti tarihi araştırmalarından edindiği bilgilerle Türk Milleti hakkında gurur duymuş, fakat bu incelemelerde gördüğü hatalı kısımlar, O'nun tarafından bir ders olarak kabul edilmiştir[128]. Giderek bu alandaki bilgilerini artırmakla yetinmemiş, şaşmaz bir tarih bilincine sahip olarak, sorunları konunun uzmanları ile tartışacak bir duruma yükseltmiştir. Atatürk tarih bilgisini Kurtuluş Savaşı süresince ve özellikle de devrim hareketlerine giriştiğinde en etkin biçimde kullanmıştır. Ancak O'nun tarih ile ilgilenmesi, bilgisini artırma ve ondan yararlanmanın çok ötesinde, Kurtuluş Savaşı'nın kültür alanında devamı niteliği de taşımaktadır. Tam bağımsızlık anlayışının gereği olarak siyasal bağımsızlığın kültür ve ekonomi alanında da sağlanmasını zorunlu gören Atatürk, ulusal dille birlikte ulusal tarihe kavuşmayı kültürel bağımsızlığın ana öğeleri olarak görmüştür. Nitekim yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletine, milli bütünlük ve her şeyden öte kimlik kazandıran kültürel öğelerin başında tarih ve dil gelmekteydi.

XIX. yüzyıl başlarında Avrupa devletleri ulus-devletleri olma yolunda bir gelişme izlemişlerdir. Osmanlı'da bu tür eğilimler XX. yüzyılın başlarında, özellikle de İkinci Meşrutiyetle birlikte başlamışsa da, ulus-devlet kimliği ancak Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte ortaya çıkmıştır. Nitekim 1919-1923 yılları arasında cereyan eden Milli Mücadeleyle Türkiye, ulus devletine geçmenin de savaşını vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurucularının amacı, ulus-devlet modeliyle, modern bir devlet mekanizmasının üstünlüklerine sahip bir devlet kurarak, Türk Milletini çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmaktı. Ulus-devlet olmanın ön koşulu ise ulus düşüncesinin oluşmasıydı. Bu düşünce ortak köken, dil ve tarih anlayışı etrafında birleşen ulus bilincine dayanmaktaydı. Ulus devlet olma yolunu seçen Türkiye, ulus düşüncesine sahip olmak zorundaydı ve bu düşünceyi oluşturmakla yükümlüydü. Tarih, tarih bilinci ve tarih eğitimi ulus düşüncesinin oluşumunda Türkiye'nin en büyük gereksinimiydi. Bu nedenle Türkiye'de Atatürk önderliğinde başlatılan tarih çalışmalarının birinci şartı ulus devletin alt yapısını oluşturan ulus düşüncesini oluşturmaktan ileri gelmekteydi.

---

[127] Afet İnan, "Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları", *Belleten*, C.XVIII (1954), S. 72, s. 431.
[128] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, II. Baskı, Ankara 1968, s. 274.

Atatürk'ün ulus ve ulusçuluk anlayışında tarih, ana öğelerden biri olarak yer almıştır. O, ulusları oluşturan 3 ana öğeden birinin 'zengin bir anı kalıtına sahip olma' biçiminde tarih olarak görmekte ve Türk ulusunun oluşmasında da tarihsel yakınlığın büyük etken olduğunu kabul etmektedir. Fakat ulusal geçmişi gösteren ve ulusal bilincin doğmasına yardım eden tarih, salt bir övünme aracı olamaz ve olmamalıdır. Atatürk'e göre yalnız geçmişleriyle övünen insanlar, bu dünyada artık yapacakları işleri kalmamış olanlardır. Geçmişe dayanmayan bir ulusçulukta olamayacağına göre, önemli olan tarihten övünülecek noktaları bulup çıkarmak ve onları sürdürebilmektir. Bunun için de en belirgin ölçüt kültür ve uygarlıktır. İşte Atatürk tarihte bunu aramaktadır[129]. Atatürk, Türk milletinin, yeni incelemeler yapılarak, tarih temelini sağlamlaştırmak amacını gütmüştür[130]. Böylece ortak ve zengin kültürel birikimle Türkiye Cumhuriyeti Devlet'ini çağın en medeni ve en mamur ülkeleri seviyesine çıkarabilecek ve ulus-devlet modelini oluşturabilecekti. İdeolojik bağlamda tarihten beklenen önemli işlev ulusçuluğun güçlenmesi, ulusal kültür, ortak bir geçmişin yaratılması buradan da ulus devlet modeline ulaşılmasıdır. Ulus-devlet kurmanın dayattığı tarihsel ve sosyolojik zorunluluktan ötürü, ümmetçilik-imparatorluk anlayışı ve bunlara bağlı unsurlar tasviye edilmiştir. Bu bağlamda sadece Osmanlı ve İslamiyet sonrası Türk devletleri tarihini değil, Anadolu, Orta Asya ve dünya tarihini, uygarlıkları araştırmak, yeni kurulan Türk Devleti'nin gelişimini vermektir[131].

O'nun tarihe son derece önem vermesinin arkasında, devrimin ideolojik yapılanmasıyla ilgili kaygıları kadar Türkiye ve Türk Tarihi açısından dünya kamuoylarında yaratılan yanlış ve bilinçli imgelemlerinde büyük bir etkisi olmuştur. İmparatorluğun çöküşüne doğru Anadolu toprakları paylaştırılmak istenirken, Osmanlı döneminin Türk tarihine sırt çeviren anlayışı nedeniyle, Batı'da siyasal ve dinsel nedenlerle Türklere karşı geliştirilen 'barbarlık', 'göçebelik', 'yersizlik', 'yurtsuzluk', 'kültürsüzlük' gibi savlar ile uydurma kanıtlarla Anadolu'nun Türklere ait olmadığı ileri sürülmüştür. İşte batılı kaynaklarda yer alan suçlamaları, gerçek dışı yazınları çürütmek, Türkleri sadece devlet kurup, savaş yapan barbar bir ulus olarak betimleyen çalışmaları sona erdirmek, Atatürk'ün tarih çalışmalarının ikinci amacı olmuştur. Böylece, ulus devlet

---

[129] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, III.Kitap-II.Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 90-91.
[130] Afet İnan, "Atatürk ve Tarih", *Atatürkçülük, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi*, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İkinci Kitap, İstanbul 1984, s.152.
[131] Şerafettin Turan, *Mustafa Kemal Atatürk-Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004, s. 559.

oluşumu sürecinde tarih bilincinin önemi ulus düşüncesini oluşturmak ve Türkler hakkında önyargıları ortadan kaldırmak açısından büyük önem taşır. Nitekim Atatürk, tarihimize objektif bir şekilde bakılmasıyla, Türklerin daha iyi anlaşılacağına inanıyordu. Bu husustaki düşünceleri şöyledir: "Milletimizin zalim olduğu iddiası da sırf iftiradan, baştan başa yalandan ibarettir. Hiçbir millet, milletimizden daha çok yabancı unsurların inanç ve adetlerine riayet etmemiştir. Hatta denilebilir ki, başka dinlere mensup olanların dinine ve milliyetine riayetkar olan yegane millet bizim milletimizdir"[132].

Türk devriminin genel amacını 'çağdaş uygarlık düzeyine' ulaşma, hatta ulusal kültürü o düzeyin üstüne çıkarma diye saptayan Atatürk, bunu sağlayabilmek için, Türklerin yalnızca devletler kuran asker bir ulus olup, uygarlığa ve ilerlemeye düşman bir toplum oluşturdukları yolundaki suçlamaların gerçek dışı olduğunu kanıtlamayı zorunlu görmüştü. Ona göre, "Türkleri bütün dünyaya geri bir millet olarak tanıtan görüş bizim de içimize girmiştir. Dört yüz çadırlık bedevî bir kabileden bir imparatorluk ve millet tarihi başlatmak suretiyle imparatorluk zamanında Türklerin görüşü de bu merkezdeydi. Evvela millete tarihini, asil bir millete mensup bulunduğunu, bütün medeniyetlerin babası olan ileri bir milletin çocukları olduğunu öğretmeliyiz"[133]. Bu açıklama Atatürk'ün Türk tarihinin kökenlerini aradığını ve ortaya çıkarılacak bu tarihin belirli bir metot anlayışı içinde araştırılmasını öngördüğünü göstermektedir. Atatürk, bir milletin büyüklüğünün o milletin kendini tanımlamasıyla mümkün olduğu inancındaydı. Türklerin uygarlıktan yoksun olmadıklarını kanıtlayabilecek biricik kaynak da tarih idi. Salt bu nedenle de olsa tarih araştırmalarının gerekli olduğu kanısına varan Atatürk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin onursal profesörlük belgesini kendisine sunan heyeti kabul ettiğinde, tarihçi Profesör Şemsettin Günaltay'a dönerek "Tarihçilerle çok konuşacağız!" demiştir[134].

Atatürk Türk tarih görüşü diyebileceğimiz tarih tezi ve Türk dil reformu ile Türklerin moral birliğini kuran büyük adam olarak tarihe mal olmuştur. Çünkü onun aşıladığı çok dinamik, çok insani tarih bilinci, Türklerin tarihsel olduğu kadar tarih öncesi kaynaklardan zamanımıza kadar gelen büyük tarihini, kuşaktan kuşağa bağlantı kurmaya yöneltmiştir. O halde Atatürk o mutlu büyük adamlardandır ki bir reformcu, Türk toplumunun sosyal-

---

[132] İzgi, *agm*, s. 260
[133] Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Sohbetleri*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1971, s. 28
[134] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi-Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, III.Kitap-II.Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 91.

tarihsel evriminin bir mayalanma amili olarak, cemiyetin, ulusun müesseselerine etki yapan aktüel sebeplere tesirle yetinmemiş, aynı zamanda ulusunun tarihine de sevgi ve saygı ile eğilerek tesirlerimizden artık uzak kalan sebeplerin mahsulü olan "mazi"yi tarihsel dinamik bir şuurla bu günümüze tesir edebilecek duruma sokmuştur. Başka bir deyimle, Atatürk tarihi böylece bir fikir-kuvvet olarak Türk ulusunun hizmetine vermiştir. O, Türk Milletinin mazisi ile olan bağlantısını da 'tarih'i bir fikir-kuvvet olarak kullanmakla başarmıştır. Ruhlarımızda ikilik değil, birlik yaratmaya çalışmıştır. Onun, tarihimizi yalnız Osmanlı veya Selçuklu devri tarihi ile değil, çok çok daha gerilere giderek dünya tarihi çerçevesi içinde mütalaaya teşvik etmesi bu tesirin insani humaine şümulünü ve kudretini de ifade etmektedir.

Atatürk, tarihi misyonuna başladığı andan itibaren doğup büyüdüğü, canını fedaya hazır olduğu Türk vatanı, Türk ulusu için 'tarih yapıcı' olarak 'fikir-kuvvet' haline inkılâp etmiştir. Böylece Atatürk 'tarih ilmi'ni devletin ilerlemesi, çağdaşlaşması için manevi bir destek olarak kullanmıştır. Bir başka deyişle Atatürk, devletin kuruluş yıllarından sonra Türk halkının benliğini bulabilmesi için en güvenilir vasıtayı 'tarih'te bulmuştur[135]. Çünkü milletler böyle zamanlarda varlıklarını korumak, kudretlerini geliştirmek ve manevi kıymetlerine dayanarak geleceğe emniyetle yürümek için, kendilerini yeniden daha derin tanımak ve anlamak ihtiyacını duymuşlardır. Bu ise geçmişlerini tekrar gözden geçirmekle, daha doğrusu tarihlerine yeni bir bakışla mümkün olabilmekteydi[136].

Türk toplumunun millet ve devlet olarak varlığını şerefle koruyabilmesi ve sonsuza kadar sürdürebilmesi, ancak kendi varlığının bilincine varması ile mümkündür[137]. Atatürk, yeni kurduğu devletinde bir Türklük şuuru yaratılırken Osmanlı Devleti'nin benimsediği 'ümmet' fikri yerine 'millet' olmanın çok önemli bir faktör olduğunu biliyordu. Çünkü O, millet olma yolundaki mesafe ile çağdaşlık alanındaki gelişmelerin büyük bir paralellik gösterdiğini biliyordu[138]. "Benim hayatta tek öğünç kaynağım servetim, Türklükten başka bir şey değildir"[139] diyen Atatürk, Osmanlı Devleti'nin önemli çöküş sebeplerinden birinin de kendi benliğini unutmuş olmasından kaynaklandığını, 1923 yılında şöyle dile getirmiştir:

---

[135] İzgi, *agm*, s. 258.
[136] Halil Demircioğlu, "Tarih, Biz ve Atatürk", *Belleten*, C.XXXV, S. 139, s. 453.
[137] Korkmaz, *age*, s. 210.
[138] İzgi, *agm*, s. 258.
[139] Mahmut Esat Bozkurt, *Yakınlarından Hatıralar*, Sel Yay, İstanbul 1955, s. 95.

"Biz milliyet fikirlerini tatbikte çok gecikmiş ve çok ilgisiz kalmış bir milletiz. Bunun zararlarını fazla faaliyetle gidermeye çalışmalıyız… Osmanlı İmparatorluğu içindeki çok çeşitli topluluklar, hep milli inançlara sarılarak, milliyetçilik idealinin gücü ile kendilerini kurtardılar. Kuvvetimizin zayıfladığı anda bizi hor ve hakir gördüler. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmuş olduğumuzmuş. Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, ilk önce biz kendi benliğimize ve milliyetimize bu saygıyı,hissi, fikri ve fiili olarak, bütün davranış ve hareketlerimizle gösterelim"[140].

Gerçekten de bir milletin kendi benliğini duyma bilinci, o milleti tarihinin derinliklerinden bugüne, bugünden de yarına kesintisiz olarak uzandıran manevî bir güçtür. Kişileri birbirine kenetleyen ortak bir ruhtur. Bu ruhun canlı tutulabilmesi, o milletin yeni gelişmelere açık olmakla birlikte, kendi kültür değerlerine hakkıyla sahip çıkabilmesine; millî kültürün temel direklerinden olan dil ve tarih konularında hazırlıklı ve bilinçli olmasına bağlıdır. İşte bundan dolayıdır ki, Atatürk, millî kültür, dil ve tarih konularına, bunların birer bilim dalı olmaları dışında, özel bir önemle eğilmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür"[141], "Millî kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir"[142] sözleriyle, kültürün bir millet varlığı içindeki vazgeçilmez yerine işaret etmiştir. Millî kültür, bir milletin yüzyıllar boyunca oluşturduğu maddî ve manevî değerler bütünü olarak, millî ruhun ifadesidir. Kökleri tarihin derinliklerindedir. Dilin aktancılığı ile geçmişten bugüne, bugünden de yarına doğru yol alır. Kültürün millîlik vasfını koruyabilmesi ona gösterilen özene bağlıdır.

Atatürk'ün, tarih ilminin siyasi ve ekonomik hürriyeti sağladığına olan inancı onu tarih çalışmalarına yönelmiştir. Çünkü maddi kurtuluştan sonra manevi kurtuluş mücadelesi[143] yani kültürel bağımsızlığa kavuşmayı amaçlamaktadır. Tarihe hakim olmak gerektiğine inanan Atatürk Türk Tarihiyle yakından ilgilenmeye başlamıştır. Tarihe hakim olabilmek için Türk Tarihinin neden ibaret olduğu milletimizin ve kültürümüzün esasları sorularına cevap aranmıştır. Atatürk, bu sorulara cevap bulabilmek için tarihe yönelmiştir[144]. Nitekim inkılâp dönemlerinde, inkılâbı gerçekleştirenler tarihe yeniden bakma, yorumlama ihtiyacını hissederler. Bunun nedeni inkılâbın mevcut durumun yanı sıra geçmişi de alt üst etmesidir. İnkılâp eskiyi

[140] Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, II. Baskı, Ankara 1959, C. I, s. 142-143.
[141] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, II. Baskı, Ankara 1968, s. 271.
[142] *Atatürk'ün,Tamim,Telgraf ve Beyannameleri IV*, Türk İnkılâp Enstitüsü Yay, Ankara 1964, s. 73.
[143] Fuad Köprülü, *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932, s. 47.
[144] Kodaman , *agm*, s. 6.

yıkarken, onun tarihi temellerini, mantığını en azından sarsar, yeniyi ortaya koyarken ona tarihi temeller arar[145]. Bu yüzdendir ki Atatürk, maziyi yeniden yargılamak ve yeniden yazmak istiyordu. Bu yargılamada, ilim olarak tarih, mazinin sorguya çekildiği mahkeme görevini, tarihçiler veya inkılâp nesli ise, yargıç görevini üzerlerine alacaklardı. Böylece milli şuur güçlenerek, istikbali oluşturacak değerler ve kuvvetler sağlam temellere dayandırılmış olacaktır.

Bir tarih yaratıcısı olarak gördüğümüz Atatürk, tarih yazıcılığının çok daha güç olduğunu görmüş ve bunun içinde güvendiği kimseleri çevresinde toplayarak Türk tarihçiliğini vakanüvislikten kurtarıp çağdaş tarihçiliğe yaklaştırma çabaları içinde olmuştur. Atatürk çağdaş bir tarihçilik derken tarihin kesinlikle saptırılmamasından, tahrif edilmemesinden yana olmuştur. "Herhangi bir tarihi elinize aldığınız zaman onun gerçeğe uygun olup olmadığına güven duymak için dayandığı kaynak ve belgeler araştırılır. Bizim şimdiye kadar doğru bir tarihe malik olamayışımızın sebebi, tarihlerimizin, hakiki okuyucuların belgelere dayanmaktan ziyade ya birtakım meddahların veya birtakım kendini beğenmişlerin hakikat ve mantıktan uzak sözlerinden başka kaynak bulamamak meddahlığıdır"[146] diyerek tarihsel gerçeklik üzerinde durmuştur. Bir başka konuşmasındaki sözleri de yine aynı anlamdadır: "Sonradan uydurma bir eser vücuda getirerek ertesi gün pişman olmaktansa, hiçbir eser vücuda getirmemek, beceriksizliğini itiraf etmek daha iyidir"[147].

Atatürk bilimsel araştırmalarda ana kaynaklara inmeye özel bir önem vermiştir. Şuna inanmaktadır ki, gerçeğin bulunması başkalarından aktarmalar yapmak suretiyle değil, ancak ana kaynaklara dayanmak suretiyle mümkündür. Taklitçiliğin, ya da aktarmacılığın değil, orijinal olmanın esas olduğunu arkadaşlarına daima tekrarlamıştır. Bu konuda tarih bilimi hakkında: "Tarih hayal mahsulü olamaz. Tarih yazarken gerçek olayları bulmaya çalışmalıyız. Eğer bulamazsak bilinmezliği ve bu noktada bilgisizliğimizi itiraf etmekten çekinmeliyim."[148] demiştir. Atatürk, tarih çalışmalarında gerçeğe sadık kalınmasını ve Türk Milletinin gerçek tarihinin biran önce yazılmasını temel direktif olarak vermiştir.

Tarihin önemini kabul eden Atatürk, siyasi bakış açısı yanında tarihin ilmi yönüyle de ilgilenmektedir. O, "Dünyada her şey maddiyat için, maneviyat için, muvaffakiyet

---

[145] Demircioğlu, *agm*, s. 453; Kodaman, *agm*, s. 6.
[146] Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Üçüncü baskı, Ankara 1984, s. 138.
[147] Kocatürk, *age*, s. 138.
[148] Bekir Sıtkı Baykal, "Atatürk ve Tarih", *Belleten*, C. XXXV, S. 140, s. 538.

için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlimin ve fennin dışında bir mürşid aramak gaflettir, cehalettir", "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır"[149] demiştir. Atatürk ilmî bir tarih zihniyeti ile Türk Tarihini objektif temellere oturtabileceği inancını taşımaktadır. Atatürk'ün gayesi, giriştiği inkılâplara rağmen toplumda varlığını sürdüren değişik görüşlere, tarihi anlayışlara sahip kişileri millî bir tarih görüşü etrafında toplayabilmektir. Atatürk millî tarih düşüncesi etrafında toplanmanın, olgulara dayalı ilmî bir tarih zihniyeti ile mümkün olabileceği düşüncesindedir[150]. İlmî tarihçilikte, kişisel yargılar, inançlar, kaçınılmaz kader, ezeli ve ebedi hakikat, son ve kesin araştırma, hazır bilgi ve önyargı yoktur. Buna karşılık, ilmi şüphe ve tenkid, sürekli yeni araştırma, tartışma, nisbî gerçeklik, değişebilirlik, vesikaya ve olgulara dayanma vardır. Atatürk'ün tarih ilminden çıkardığı anlam budur. O, "Tarih hakikatleri tarif eden bir sanat değil, belirten bir ilim olmalıdır"[151] demektedir. Atatürk, Türk Tarih araştırmalarının, tarihin ilmi değerinin olumlu ve olumsuz, tarih metodunun objektif veya subjektif yönlerine rağmen, modern tarih ilmi zihniyetine uygun olarak yürütülmesini sağlamaya çalışmıştır. Türk Tarihinin araştırılmasını ve yazılmasını heyetlere havale etmesi ve bu işle en başta Türk Tarih Kurumunu vazifelendirmesi bu anlayışının bir sonucudur.

Atatürk tarihle ilgilenirken sadece ilmî düşüncelerin yanında kurduğu yeni devlet fertlerine milli bir şuur aşılayabilmek için bu ilgiyi duymakta, bunu sağlayabilmek gayesi ile tarihten yaralanmayı amaçlamaktadır. Onu bu arayışa götüren sebep, Osmanlı dönemindeki tarihçiliğin millî bir tarih olmamasıydı. Millî bir tarih anlayışının olmayışının sonuçlarını iyi analiz eden Atatürk, tarihi düştüğü bu boşluktan kurtarmak, onu millet meseleleriyle ilgilenmeye sevk etmeye çalışmıştır. Atatürk'e göre, "büyük devletler kuran atalarımız büyük ve şümullu medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, incelemek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizim için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır"[152]. Ayrıca Atatürk bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle de ifade etmektedir: "Fakat umumiyet

---

[149] Atatürk tarafından 16 Ağustos 1931'de TTK başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu'na yazılan mektup. Bk. İğdemir, *age*, s.9; Ekrem Akurgal, "Türk Tarih Tezinin Ortaya Konulmasındaki Sebepler", *Belleten*, C. XX, s. 583; İnan, *age*, s.280.
[150] Kodaman, *agm*, s. 7.
[151] Necati Gündüz, *Atatürk Çağı Zihniyeti*, Ankara 1973, s. 184.
[152] Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürkçülük*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 162; Ayrıca bk. Prof. Dr. Mahmut İhsan Özgen, *Devlet Adamlığı ve Devlet Yönetiminde Esaslar*, İstanbul 1998, s. 41-42.

itibariyle şu hatamız vardır ki tetkikat ve tetebbuatımıza zemin olarak alelekser kendi memleketimizi, kendi ananemizi, kendi hususiyetimizi ve ihtiyaçlarımız almalıyız. Münevverlerimiz belki bütün cihanı, bütün diğer milletleri tanır, lakin kendimizi bilemeyiz. Münevverlerimiz milletimi en mesut millet yapayım der. Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen yapalım der. Lakin düşünmeliyiz ki böyle bir nazariye hiçbir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan bir şey diğer millet için felaket olabilir.Aynı sebep ve şerait birini mesut ettiği halde,diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken, dünyanın her türlü ilminden, keşfiyatından, terakkiyatından istifade edelim. Lakin unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak mecburiyetindeyiz.Milletimizin tarihini,sanatını,ruhunu sahih ve selim,dürüst bir nazarla görmeliyiz"[153]. Türk tarihçiliğinin gelişmesini, milli tarihimizle ilgili bilgilerimizin yeni boyutlara ulaşmasını büyük ölçüde, Atatürk'ün bilinçli çabalarına borçluyuz. Atatürk, Batı tarih tarzını benimser, delillere dayanmak, olgular ortaya koymak ve onları konusuna göre belirlemek, yorum ve ifade, yani üslup gücünü ortaya çıkartmak benimsenen metodu esas almaktadır.

Atatürk, tarih ilmimize yani tarihçiliğimize 'rehber' olarak 'ilmi metodu', 'ilham kaynağı' olarak da 'milli mevzuları' getirirken, tarihçilerimizin de çalışma şekilleri ve sahip olmaları gereken nitelikleri üzerinde durmuştur. Zira, onun tarihten beklediği hususların büyük bir kısmı, hatta tamamı tarihçilerin kalitesine bağlı idi. Bu konuda, Atatürk ilmî metodun dışında, tarihçilerden kalite olarak, 'kılavuzu tarihçinin vicdanı' olan ilim ahlâkı ve ilmî dürüstlük istiyordu. Tarihteki sosyal ve beşerî hadiselerin ilmiliğinin ölçüsü, tarihçinin ilim ahlâkıdır. Onun için, Atatürk diyor ki: "Tarih yazmak için tutulan yolun bilhassa ilmî olması şarttır. Bu münasebetle yüksek heyetinizin reisi bulunan zat-ı âlinize hatırlatırım ki yeni dünya ufuklarına açacağınız yeni semasında dikkatli olunuz. Sümmetedarik bir eser vücuda getirerek ferdasında nadim olmaktansa, hiçbir eser vücuda getirmemek,aczini itiraf etmek evladır. İlim sahasında vesveseli olmak, miskin müesseselerin mezunlarına inanmaktan evladır"[154]. Bu metot endişesi sonucunda bu dönemde bazı tarih metot kitapları Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bunlar bugün bile kullanılabilen, Langlois, Ch.Seignobos ve Bernheim'in

[153] Mustafa Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, İkinci Baskı, C. II, Ankara 1959, s. 141-142.
[154] Akurgal, *agm*, s. 583; Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Tarih Tezi", *Atatürk Hakkında Konferanslar*, Ankara 1946, s. 62.

eserleridir[155]. Atatürk dürüstlükten ne tarafsızlığı ne de milli tarihimiz karşısında ruhsuz kalmayı anlıyordu. O, tarihçiden, milli görüş dahilinde objektiflik beklemektedir. Tarihçilere bu görüşünü şöyle belirtmektedir; "Dikkatle seçtiğiniz vesikalara dayanınız. Bu vesikaları kendi insiyatifinizden ve milli süzgecinden geçirerek kullanınız"[156].

Bağımsızlığı bir bütün olarak gören Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları elde edilen siyasal bağımsızlığın kültürel alanda da elde edilmesi gerektiğine inanıyordu. Bu anlamda siyasi ve ekonomik bağımsızlık bir dönem olarak ele alınır ve ulusal kurtuluş savaşı sonrasında bunun gerçekleştiği kabul edilirse, daha sonra gerçekleştirilen bağımsızlığa da kültürel bağımsızlık diyebiliriz. Kültürel devrimlerin hareket noktası halkı çağdaş ve uygar bir toplum düzeyine getirmek için aydınlanma yaratmaktı. Bu aydınlanma toplumun bilgilenmesini sağlayacağı gibi, toplumun kültürel üretiminin de uygar bir düzeyde sürmesini, ulusal bilincin gelişmesini sağlayacaktı. Kültürel bağımsızlık hareketi ve Osmanlı döneminin reddi diyebileceğimiz aşamaları şöyle sıralayabiliriz: Şeriyye mahkemelerinin kaldırılması(8 Nisan 1924), Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretimin birleştirilmesi-Öğretim Birliği- 3 Mart 1924), Şeyh Sait isyanının peşinden tekke ve zaviyelerin kapatılması (30 Kasım 1925*),* Medeni Kanun'un kabulü (17 Şubat 1926), Anayasanın laikliğe aykırı maddelerinin kaldırılması (10 Nisan 1928) ile yeni devlet laik bir hüviyet kazanıyor ve dini temellere dayalı Osmanlı Devleti'nden tamamen kopuyordu[157]. Latin harflerinin kabulü (1 Kasım 1928) ve liselerden Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması (l Eylül 1929) bu konuda ne kadar kararlı olunduğunu gösteriyordu. Osmanlıcı veya İslamcı politikalarla menşeini unutan[158] ve kendilerine Türk demekten çekinen Osmanlı hanedanı ve dini mahiyetteki Osmanlı Devleti'nin bu reddinden doğan boşluk dönemi, toplumda siyasi ve fikri bunalımlara yol açabilir, genç devletin varlığını tehlikeye düşürebilirdi. Bu tehlikeyi bertaraf etmenin yolu, yeni devletin fertlerini aynı tarihi müşterek değerler ve ortak kader etrafında birleştirmektir. Bu temin edilirse, topluma milli bir şuur kazandırılabilirdi.Yeni kurulan genç Cumhuriyeti geçmişte temellendirmek, Atatürk'ün tarihten beklediği bir faydadır.Geçmişte temel sağlamak, böylece idareye,rejime meşruluk kazandırmak istemiştir. Amaç Türk Tarihini doğru temeller üstünde kurarak

---

[155] Orhonlu, *agm*, s. 61.
[156] Kodaman, *agm*, s. 9.
[157] Bu konuda Bk. Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul 1979, s. 109-142.
[158] Şemsettin Günaltay, "Türk Tarih Tezi Hakkında İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kati Zaferi", *Belleten*, C. II (1938), s. 337; Fuad Köprülü, "Bizde Tarih ve Müverrihler", *Bilgi Mecmuası*, C. I, S. II, s. 186.

çağdaş toplum yaratılmasına destek olmak ve ulusal kimliğin güçlenmesine yardımcı olmaktı.

Sonuç olarak, Atatürk'ün tarih ilmine yaklaşımı, bilimsellikten asla uzaklaşmayan yeni bir tarih anlayışının başlatılması ile:

1- Ulus-devlet kültürü oluşturmak,

2- Avrupa'daki yeni dostlarına Türk'ün ne olduğunu izah etmek,

3- Türklük şuurunu geçmişle birleştirerek yerleştirmek ve milli şuur oluşturmak,

4- Yaptığı inkılâpların korunabilmesi için tarihi bir temel ve izah tarzının bulunması şeklindedir.

Böylece Atatürk, tarihin sosyal, kültürel, siyasi psikolojik fonksiyonları üzerinde durarak, yıktığı eskinin yerini yeniyle doldurma görevini tarihe vermiştir. İşte bu arayış onu Türk Tarih Tezine veya çoğunlukla söylendiği gibi Atatürk'ün Tarih Tezine götürmüştür. Türk Tarih Tezinin olgunlaşması, Cumhuriyetin kurulması sonrasında, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Turancılık akımları karşısında Türk ulusçuluğunun resmi bir ideoloji olarak benimsenmesini gerektiriyordu. Türk Tarih Tezinin, Türk benliğini oluşturacak bir araç ve gelecek kuşaklar gözünde onurlu bir amaç olması isteniyordu.

2.2. Atatürk'e Göre Türk Tarihi ve Türk İmajı (Türk Tarih Tezi)

İstiklâl Savaşı ile fiziksel bakımdan istilacılar yok edilmiş, Türkiye kurtulmuştur, fakat Atatürk'ün kafasındaki Türk Milleti ve Türk Tarihine atılan iftiralar, haksız hükümler, tarihin bu biçimde tahrif edilmesi silinmemiştir[159]. Bu iddiaları şöyle sıralamak mümkündür:

1-Türklerin sarı ırktan oldukları, dolayısıyla Avrupalılara göre ikinci sınıf insan sayılmaları gerektiği,

2-Türklerin medeni kabiliyetten mahrum oldukları, dolayısıyla medeniyet düşmanı oldukları,

[159] Enver Ziya Karal, "Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 257.

3-Türklerin yaşadıkları toprakların kendilerine ait olmadığı iddialarıdır[160].

Atatürk'ün bu konuyla yakından ilgilenmesini sağlayan olay 1928 yılında Afet İnan'ın Fransızca bir coğrafya kitabında bulunan Türklerin sarı ırktan,ikinci sınıf (secondaire) bir ırk olduğu iddiasını görmesi ve bundan Atatürk'e bahsetmesi olmuştur. Atatürk bu iddiaya karşılık, "Hayır böyle olamaz" diyerek tepki göstermiş ve "bunun üzerinde meşgul olalım" diyerek bu iddialara yeterli cevabı verebilmek için yoğun bir biçimde tarih araştırmalarına ve çalışmalarına yönelmiştir[161]. Tabii olarak bu iftira ve intibalar Osmanlı Hanedanının destanı çizgisi üzerinde yürüyen eski tarih görüşü ile silinemezdi. Gerçekler ana kaynaklara dayandırılarak ortaya çıkarılmalı, Türk Milletinin yeni kuşakları, geçmişin ihtişamının bilincine vararak, uygarlık dünyası önünde, açık alınla ve güvenle daha parlak bir geleceğe hazırlanmalıydı. Her şeyden önce 'biz ne idik?' sorusuna cevap bulunmalı, arkadan 'biz ne olduk ve ne olacağız?' soruları üzerinde düşünülmeliydi. Böylece bağımsızlık savaşında kazanılan büyük askeri zafer, kültür alanında gerçek bir tarih bilincinin yaratılması ile tamamlanacaktı. Nitekim bir milletin büyüklüğü, uygarlık dünyasında yarattığı eserlerle ölçülebilirdi[162]. Bütün bu gelişmeler Atatürk'ün Türk Tarihini gerçek boyutları ve içeriği ile ortaya çıkarmayı amaç edinen bir Tarih Tezine ve dolaysıyla da bu tezi ispatlamak için yapılan tarih çalışmalarına yol açmıştır. Atatürk'ün bağımsızlık savaşının kültür alanındaki devamı niteliğinde olan tarih çalışmaları ve Tarih Tezinin amaçlarını başlıca şu noktalarda toplayabiliriz:

1-İslam kimliği içerisinde kaybolmuş Türk tarihinin bütünlüğünü ve Türk kimliğini ortaya çıkarmak.

2-İmparatorluğun son dönemlerinde yan yana görülen ümmetçi-ulusçu biçimdeki ikili anlayıştan vazgeçip ulusal anlayışta bir tarih görüşünü egemen kılmak.

3-Türklerin sarı ırktan olduğuna dair dünyada yazılmış olan yanlış bilgileri çürütmek.

4-Türklerin sarı ırktan gösterilmesinin bir sonucu olarak medeni kabiliyet ve istidattan yoksun olduğu yolundaki hatalı görüş ve iddialar çürütmek.

5-Anadolu toprakları üzerindeki tarihsel iddiaların asılsızlığını saptamak. Bu amaçlarla başlatılan tarih çalışmalarında şu sorulara cevap bulmak gerekiyordu:

---

[160] Azmi Süslü, "Atatürk ve Tarih", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s.137.
[161] Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, C. III (1939), s. 242.
[162] Baykal , *agm*, s. 537

1-Türkiye'nin en eski halkı kimlerdi?

2-Türkiye'de ilk medeniyet nasıl ve kimler tarafından kurulmuştur?

3-Türklerin dünya tarihinde ve medeniyetinde yeri ve hizmeti nedir?

4-Türklerin Anadolu'da bir aşiretten devlet kurmaları mümkün olmadığına göre bu olayın gerçek açıklaması nasıl olur?

5-İslam Tarihinin gerçek hüviyeti ile Türklerin İslam Tarihindeki yerleri ve rolleri nedir?

Yapılacak tarih çalışmalarıyla bu sorulara, belgelere ve gerçeğe dayanan cevaplar bulunacaktı. Özellikle Türk toprakları üzerinde yabancıların tarihi iddiaları, aleyhimize kullanılan silah hep gerçeğe aykırı şekilde yazılan, değiştirilen tarih olmuştu. Tarihimizi gerçek yapısı ile ortaya koymak, Türklük ve ata yurdu hakkında gerçek tarihi bilgileri dünya kamuoyuna duyurmak, başta Atatürk olmak üzere Türk tarihi araştırmalarının amacı idi[163].

Önce Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun gerçek yönü üzerinde durulmuştur. Atatürk'ün, "Türkler bir aşiret olarak Anadolu'da imparatorluk kuramaz, bunun başka bir izahı olması gerekir. Tarih ilmi bunu meydana çıkarmalıdır"[164] direktifi üzerine girişilen yeni tarih faaliyetleri neticesinde, Türklerin Anadolu'nun yerli halkı olduğu, Hitit'lerin ve Sümerler'in Türk oldukları, Türklerin medeniyete büyük hizmetleri dokunan on binlerce yıllık maziye sahip büyük bir millet oldukları görüşüne varılmıştır. Afet İnan'ın 1932'deki Birinci Türk Tarih Kongresinde yapmış olduğu konuşmasında, "Kafası ve vicdanını en son terakki şuleleriyle güneşlendirmeye karar vermiş olan bugünün Türk çocukları biliyor ve bildireceklerdi ki, onlar 400 çadırlı bir aşiretten değil on binlerce yıllık arı medeni, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir"[165] sözleri 1928 den beri yapılan çalışmalarla desteklenilmeye çalışılan Türk tarih tezinin dört yılda aldığı şekli belirtmektedir. Bu tezin gerçekliğini bilimsel yollarla araştırmak, Türk Tarihinin kapatıldığı Ergenekon'dan çıkarmak gerekiyordu. Bu yalnız tarihimizin değil, ezeli ve ebedi hakikatinde zaferi olacaktır[166].

I. Dünya Savaşı sonrası Türk topraklarını işgal etmek isteyen kuvvetler bazı tarihi sebepler ileri sürerek hareket etmişlerdir. Çok eski asırlarda Batı Anadolu'da büyük bir

---

[163] Enver Ziya Karal, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürkçülük*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988, s. 158-159.
[164] İnan, *agm*, s. 242.
[165] Afet İnan, "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932, s.41.
[166] Reşit Galip, "Türk ırk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış, *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932, s.161.

medeniyet kurmuş olan Yunanlılara bu toprak sizindir diyerek onları istilaya sevk edenler, tarihi emperyalist düşüncelere alet etmek istemişlerdir. Faşizmde, aynı şekilde Akdeniz'e More Mostrum diyerek ve Anadolu'nun bazı kısımlarının bir zamanlar İmperium Romanum'a ait olduğuna işaret ederek Anadolu kıyılarına göz dikmişti[167]. Bunlara bir tepki olarak Atatürk Türk Tarih Tezini, ortaya koymuştur. Böylece Türk Tarih Tezinin, Avrupa'nın, dünya ve Türk Tarihi hakkındaki emperyalizm siyasetinden kaynaklanan, kendini merkez olarak kabul eden görüşe tepki olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Bu konu Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti umumi katibi Muzaffer Bey (Göker) tarafından devletin resmi yayın organı radyodan halka geniş bir biçimde izah edilmiştir[168]. Türk Tarih Tezi dünya tarihini, yeniden fakat bu kez Türk Tarihi etrafında inşa etme yorumlama fikrini ortaya koymaktadır[169].

Atatürk'ün ortaya attığı Türk tarih tezini şöyle özetleyebiliriz: Türk Milletinin tarihi, şimdiye kadar tanıtılmak istendiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk'ün tarihi çok daha eskidir ve bütün milletlere kültür ışığını saçmış olan millet Türk milletidir. Türkler sarı ırktan değildir, Türkler beyaz ırktan insanlardır. Bugünkü yurdumuzun sahipleri, eski kültür kurucuları ile aynı vasıfları taşıyan insanlardır. Orta Asyalıların torunları olan bugünkü Türkler, dünya uygarlığını yaratan insanların soyundandır ve bu uygarlığa önemli katkılarda bulunmuşlardır. Dünya uygarlığı, insanlığın ortaklaşa malıdır. Bu tezin başlıca esasları şunlardır[170]:

1-Medeniyetin ilk çıkış yeri ve beşiği Orta Asya'dır.

2-Brekisefal ve beyaz ırkın ilk yurdu Orta Asya'dır.

3- Türkler brekisefal ve beyaz ırktan olup, anayurtları Orta Asya'dır.

4-İlk medeniyetin yaratıcısı Türkler olmuştur.

5-Tarih öncesi devirlerde Orta Asya'da meydana gelen büyük kuraklık yüzünden bu medeniyet dağılmış ve sahibi olan Türklerde Hind'e, Çin 'e, Mezopotamya'ya, Anadolu'ya, Kafkasya'ya ve dünyanın diğer yerlerine göç etmişlerdir. Bu göç esnasında gittikleri yerlere medeniyetlerini götürmüş ve oradaki toplumlara öğretmişlerdir. Böylece medeniyet Türkler tarafından dünyaya yayılmıştır.

---

[167] Akurgal, *agm*, s. 582.

[168] Muzaffer Bey (Göker) , "Türk Soyu ve Türk Tarihi", *Ülkü*, 1934, C. 4, S. 19-24, s. 249

[169] Kodaman, *agm*, s. 12.

[170] Türk Tarih Tezi ile ilgili geniş bilgi için bk. *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932; *İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1943; Afet İnan, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, C. III (1939), s. 245-246; Faruk Timurtaş, "Atatürk'ün Tarih Görüşüne Düşman Olanlar", *Türk Birliği*, 1969, s. 18-22.

6-Anadolu'nun ilk otokton(yerli) halkı olan Hititler Orta Asya'dan gelmiş olup bizim atalarımızdır.

7-Türk dili ana dildir.(Güneş dil Teorisi)

8-Eski medeniyetler için olduğu gibi haksız olarak İslam medeniyeti denilen daha yeni devirler medeniyetinde de birinci derece kuruculuk ve yapıcılık rolü Türklerindir.

Bütün bu hususlar Atatürk'ün, Türklüğün büyüklüğüne ve üstünlüğüne inanan ve bunu tarihte arayan milliyetçi bir görüşe sahip olduğunu göstermiştir. Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, vatandaşlık esasına dayanan bir milliyetçiliktir. Buna göre Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı olan ve kendisini Türk sayan herkes Türk'tür. Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi, Türk vatandaşlarından oluşmuş, Türk milletinin yüksek yararlarına, devletin milleti ve ülkesi ile bölünmezliğine, Tük milletinin tarihi ve manevi değerlerine bağlanmak ve bunlara karşı olan girişimlere itibar göstermemek demektir[171]. Atatürkçü milliyetçilik, ırkçı değil, akılcı, çağdaş, medeni, ileriye dönük, demokratik toplayıcı, birleştirici, yüceltici, insani ve barışçıdır. Atatürk'e göre milliyetçilik bir vicdan ve duygu işidir. Türkiye Cumhuriyetinde Türk ülküsünü benimseyen ve gelecek için kader birliği yapmış olan herkes Türk'tür. Yurtta ve dünyada barışı özenle gözeten, asla saldırgan olmayan, milleti belirsiz emeller peşinde maceraya sürüklemeyi reddeden Atatürk milliyetçiliği, akıl, bilim ve laikliği esas alan, çağdaşlaşmayı amaçlayan, Türk Milletinin milli birlik ve beraberlik içinde çalışması halinde ülkeyi çağdaşlığın en ileri düzeyine çıkarabilecek yetenekte olduğu inancındadır.

Günümüzde bütün milletlerde olduğu gibi Tük Milleti de saf bir ırka dayanmaz. Nitekim günümüz Türkiye'sinde pek çok etnik gurup yaşamaktadır. Bu nedenle Türk Milletini ırka dayalı olarak tanımlamak bütünleştirici değil tam tersine parçalayıcı olur. Türk Milletinin temelinde aitlik duygusu yatar. Kendini bu milletin parçası olarak kabul eden herkes Türk'tür. Türk inkılâbının hedeflediği çağdaş toplumdaki ulusun kimliği Tük vatandaşlığıdır. Ancak bu kimlik, Türk milliyetçiliğini gerektirmektedir. Bu ise ırka değil ruh bütünlüğüne dayanan milliyetçilik olmalıdır. İşte Atatürk milliyetçiliği, çağdaş toplumlarda, ulus devletlerdeki milliyetçiliktir. Yani ayırıcı değil bütünleyicidir. Atatürk bizzat kaleme aldığı *Medeni Bilgiler* kitabında millet ve milliyetçilik hakkında şunları yazmıştır: "Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir. Dünya yüzünde ondan daha büyük, ondan daha eski, ondan daha temiz bir millet yoktur ve bütün insanlar tarihinde

[171] Özgen, *age*, s. 89.

görülmemiştir"[172]. Buradan da anlaşılacağı üzere, Atatürk milliyetçiliği, Anadolu topraklarını vatan bilen ve Türküm diyen her ferdi, hangi ırk veya etnik kökenden olursa olsun bir çatı altında birleştirmiştir. Öte yandan 1931 de basılan ve Atatürk'ün gözden geçirdiği 4. cilt tarih kitabında, Türk ulusu deyimine biraz daha açıklık getirilerek yeni bir tanım yapılmıştır: "Türkiye Cumhuriyeti içerisinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen kişi, hangi dinden olursa olsun Türk'tür." denilmiştir. Böylece Atatürk'ün ulus tanımı kültürel içerikli olup, dil, kültür ve ülküden oluşan üçlü temele oturtulmuş oluyordu.

Türkiye'nin çok farklı etnik guruplardan oluşmasını fırsat bilen istismarcılar Türkiye'nin gelişmesini ve ilerlemesini engellemek amacıyla, geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de, köken kavgası yaratarak, ırkçılığı körükleyerek, söz konusu kavram üzerinde karışıklık yaratarak[173] bölücü faaliyetlere girişeceklerdir[174]. Nitekim Atatürk bu durumları göz önünde bulundurarak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan farklı etnik toplulukları da göz ardı etmemiştir ve şu mesaj vermiştir: "Bugünkü Türk milleti siyasi ve içtimai camiası içinde kendilerine Kürtlük fikri, Çerkeslik fikri ve hatta Lazlık fikri veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek istenmiş vatandaş ve millettaşlarımız vardır. Fakat mazinin istibdat devirleri mahsulü olan bu propaganda birkaç düşman aleti, mürteci beyinsizden başka hiçbir millet ferdi üzerinde tedirginlikten başka bir tesir hasıl etmemiştir. Çünkü bu millet efradı da umum Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlaka, hukuka sahip bulunuyorlar. Bugün içimizde bulunan hristiyan, Musevi vatandaşlar, mukadderat ve talihlerini Türk milliyetine vicdani arzularıyla bağlandıktan sonra kendilerine yan gözle yabancı nazarıyla bakmak, medeni Türk Milletinin ahlakından beklenebilir mi?"[175].

Türk Tarih Tezinin fazla milliyetçi bir görüş olduğu, Orta Asya menşeli bütün kavimlerin Türk sayılması gibi mübalağalı ve romantik noktalar taşıdığını belirterek karşı çıkanların varlığı bilinmektedir[176]. Fakat Tarih Tezinde, Orta Asya'dan gelmiş, Hititler ve Sümerler gibi belli bir ırka bağlanamayan kavimlerin Türk olması meselesi üzerinde durulmuştur. Her ne olursa olsun Atatürk Türk Tarih Teziyle kendi milletine nefis itimadı vermek istemiş ve başarılı olmuştur[177]. Bu davranış o günün şartlarının tabii bir

---

[172] Afet İnan, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s.20.
[173] Özgen, *age*, s. 58.
[174] Bu konuda geniş bilgi için bk. Özgen, *age*, s. 80-89.
[175] İnan, *age*, s.23.
[176] Timurtaş, *agm*, s. 21.
[177] Ercümend Kuran, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Ankara 1981, s. 49

sonucu olarak gelişmiştir. Enver Ziya Karal'ında belirttiği gibi "Bir kilise tarihi vardır ki, baştan aşağı batı emperyalizmini meşrulaştırmak için hazırlanmıştır. Buna karşı, Atatürk'ün tarih tezi ve Türk tarihçiliğinin onun zamanında gelişen bölümü bir savunma tarihçiliğidir"[178]. Türk Tarih Tezinin kabul edilmesiyle milli tarihimiz gerçek karakterini millet ve dünya nazarında kazanmış oldu. Böylece Türkleri medeni milletler birliğinden ayırmak ve onları insan yapısıyla medeni vasıfları bakımından ikinci neviden saymak gibi yalnız kin ve garez mahsulü olan bir edebiyat da yine tarih tezimizle çürütülmüş oluyordu.

Türk Tarih Tezi cihan tarihi anlayışında da ileri bir adımdır. Atatürk, Türk Tarih Tezi ile insanların aralarında anlaşmak ve ortak saadetleri yolunda çalışmak için muhtaç oldukları kültür ortaklığının kuvvetli bir adımını da atmış oluyordu. Ayrıca bu tezle Atatürk, Batının dünya tarihi, Türkler ve Anadolu'nun toprağı ve halkı hakkındaki görüşlerine tepki gösterirken, aynı zamanda Türkiye ile Batıyı birbirine yakınlaştırmaya çalışıyordu[179]. Orta Asya medeniyeti, bu tezle, sadece Türkler için değil bütün insanlık için ortak bir kaynak olarak kabul ediliyordu. Böylece dünya medeniyetinin tekliği ve Türkiye'nin bunun içerisindeki yeri bu tezin doğruluğunu ispatlayacak çalışmalarda ortaya çıkarılmış olacaktı. Tezde yer alan bu iddiaların doğruluk derecesini araştırmak tabii olarak tarihin yardımcı ilimlerine, Arkeoloji ve dilbilimcilerine düşmektedir.

Bernard Lewis tarih tezi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bütün bu şeylerle bir diktatörün kaprisi diyerek alay etmek ciddi bir hata olur. Atatürk, sırf bir kapris yüzünden veya sadece milli şan ve şerefi yükseltmek arzusu ile böyle itina ile hazırlanmış bir kampanyaya girişmeyecek kadar büyük bir adamdı. Kampanyanın sebeplerinden biri son bir iki yüzyıl içinde hazin bir şekilde sarsılmış olan milli izzeti nefis duygusunun tesellisini sağlamak ihtiyacıydı"[180]. Faruk Timurtaş ise, tarih tezini şöyle değerlendirmektedir: "Atatürk'ün milli bir görüşle ve ilmi gerçeklere uygun olarak açıkladığı bu tarih tezi geniş yankılar uyandırmış, milli benliğin idrakında büyük tesirler meydana getirmiştir"[181]. Bayram Kodaman'ın değerlendirmesi ise şu şekildedir: "Türk Tarih Tezi, Avrupalıların dünya tarihine ve medeniyetine bakış açılarına sadece bir tepki olmaktan öte, dünya tarihini yeniden ve fakat Türkler ve Türk Tarihi etrafında inşa etme ve yorumlama fikrini getirmektedir"[182]. Şemsettin Günaltay'ın değerlendirmesine gelince: "Türk Tarih Tezi

---

[178] Enver Ziya Karal, "Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz*", Felsefe Kurumu Seminerleri*, Ankara 1977, s. 258.
[179] Kodoman , *agm*, s. 13
[180] Bernard Lewis, "Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış", *Türk Yurdu*, S. 2, 1960, s.12.
[181] Timurtaş*, agm*, s. 20.
[182] Kodaman, *agm*, s. 12.

muarızlarının iddia ettikleri gibi bir fantezi değil, en son hafriyat verilerine dayanan, Şark tarihi hakkında eski vesikaların ilmi esaslara göre tetkiklere ve nihayet geniş ve şümullü yüksek bir ilim görüşüne istinat eden bir hakikat olduğunu kati surette meydana koymaktadır"[183].

Görülmektedir ki, Türk Tarih Tezi, hem dünya tarihini hem de Türk Tarihini açıklayan veya açıklamak isteyen yeni birtakım iddiaları ileri sürmektedir. Bu özelliği ile insanlığın ve medeniyetin menşei üzerinde, dünya tarihinde Türklerin yeni rolleri hakkında 'mümkün' veya 'muhtemel' görüşleri içermektedir. Türk Tarih Tezi, bir ihtiyacı gidermek için atılmış önemli bir adımdır ve o dönemin gereklerine göre savunma tarihçiliğinin sonucudur. Ancak, böyle tezler ilim ve mantık süzgecinden geçerek objektif tarihi temeller üzerine oturtulduğunda doğruluk ve geçerlilik kazanırlar. Bunun içindir ki, Atatürk kendisinin ortaya attığı Türk Tarih Tezinin doğruluğunun ispatını tarih ve tarihin yardımcı ilimlerine bırakarak, Türk Tarih Tezini ilmî tenkid ve tartışmaya açık tutmuştur. Nitekim, başlangıçta 'insanlığın kaynağı tektir ve insanlık Türk ırkından türemiştir' şeklinde ileri sürülen iddiadan vazgeçilerek, 'medeniyetin kaynağının tek ve mucidinin Türkler olduğu' üzerinde durulmuştur[184]. Ayrıca, Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongrelerini toplayarak konuyu tartışmış olması, Atatürk'ün Türk Tarih Tezini ilmi süzgeçten geçirme arzusunun önemli bir işaretidir. Zira, Türk Tarih Tezi önceden yapılmış ilmî bir araştırmanın sonuçları üzerine değil, fikirler üzerine inşa edilmiş olduğundan, ilmî bir araştırmaya ihtiyacı vardı. Yine bu araştırmaları ve çalışmaları yönetebilmek için resmi bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. İşte Türk Tarih Kurumu duyulan bu ihtiyaç üzerine kurulmuştur.

---

[183] Günaltay, *agm*, s. 365.
[184] A. Dilaçar, "Kemalizm'in Dil ve Tarih Tezi", *Atatürk Devrimleri Birinci Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1975, s. 469.

3. BÖLÜM

3. TÜRK TARİH KURUMUNUN KURULUŞU-AMACI-TÜZÜĞÜ

Cumhuriyetimizin en güzel ve en başarılı eserlerinden biri olan Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşu bilim ve kültürümüzün bir dönüm noktasıdır. Türkiye'deki düzenli tarih ve arkeoloji araştırmalarını yapacak olan bu Kurum, çalışmaları ile Cumhuriyetimize kadar ihmal edilmiş olan tarih çalışmalarımız Atatürk önderliğinde hız kazanmış böylece Türk ve Türkiye Tarihi ve bunlarla ilgili konular, Türklerin medeniyete hizmetleri incelenerek, elde edilen sonuçlar yayınlanmıştır.Türk Tarih Kurumu'nun kurulması ve Tarih Tezi'nin ortaya atılmasıyla Atatürk'ün bilimin sınırlarını da aşan amacını, Yakup Kadri Karaosmanoğlu şöyle belirtmektedir: "Atatürk, milli tarihimizin sınırlarını zenginleştirmek hareketiyle Kemalist devrimin en kapsamlı bir izahını yapmak, hem bu devrimin köklerini üstünde yaşadığımız toprağın en derin tabakalarına saptamak, hem de Türk ulusunun asaletini şüphe götürmez soy kütükleriyle ispat etmek istemiştir."

3.1. Türk Tarih Kurumunun Kuruluşu

Türk Tarih Kurumu Atatürk'ün eseridir. Türk ulusunun büyüklüğüne ve üstün uygarlık yeteneklerine içten inanmış olan Atatürk, son yüzyılların aşağılık duyguları içinde kendine güven ve inanını yitirmiş olan Türk ulusuna yalnız savaş alanında değil, uygarlık alanında da büyük ulus olduğunu anlatarak onu en uygar milletlerin düzeyine çıkarmak için ilk önce tarihini bilmesi, onu yabancılardan değil, ilk kaynaklardan kendisinin araştırarak öğrenmesi gerektiğine inanıyordu.

O, kurtardığı ve yeni bir Türkiye Cumhuriyeti kurduğu vakit, milletinin tarih temelini sağlamlaştırmak gayesini de gütmüştür. Anadolu, Mondros mütarekesi ve Sevr anlaşmasında parçalanmak istenirken, Türk Milletinin tarih ve medeniyeti de inkar edilmişti. İşte Atatürk bu acıyı en derinden hissettiği için, sulh ve sükun devrine kavuşan Türk Milletini, Türk topraklarındaki medeniyete haklı olarak sahip olduğunu, tarih ilminin yeni metotlarıyla ortaya koymak istemiştir. Çünkü, Anadolu'ya göçler ve istilalar, tarihi devirlerde olduğu gibi tarih öncesi devirlerde de olmuştur. O halde göçler zincirinin halkalarını tamamlamak ve Türk kavmiyle ilgisini bulmak gerekmekteydi. Çünkü bugün Türkiye'de yaşayan halk, bütün bu eski medeniyetlerin varisleri idiler. Özellikle Anadolu'daki tarihi temelimizi derinliklerde aramak gerekmekteydi.

İşte bütün bunların mantıki ve ilmi cevaplarını bulacak bir ilim heyetinin ve fakültesinin olması gerekiyordu. Tarih araştırmaları şüphe yok ki Türkiye'de Türk Tarih Kurumu ile başlamamıştır. Ondan öncede buna benzer teşekküller olmuş ve şahsi çalışmalarla çıkan kitaplar bulunmuştur. Fakat Türk Tarih Kurumunun şansı, Atatürk gibi bir devlet adamının önderliğinde kurulması ve çalışmalarında Atatürk'ten destek almış olmasıdır. Bu kurumu andıran bir kurum, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında kurulmuştu. Daha önceki bölümde bahsedilen Tarih-i Osmani Encümeni adıyla faaliyet gösteren bu kuruluş 1910 yılında, aylık bilimsel bir derginin yanında yeni bazı eserlerin yayınına da girişmiştir. Cumhuriyetin kuruluşundan kısa bir süre sonra İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Türk Tarih Encümeni bir bakıma Osmanlı Tarih Encümeni'nin bir devamıdır. Türk Tarih Encümeni 1924 yılında resmen faaliyete geçmiştir[185]. Bu encümen, aynı adı taşıyan dergisi ve orjinal eserleriyle değerli çalışmalar yapmıştır[186]. Adı geçen encümen daha sonra 6 Temmuz 1927 tarihinde 5419 sayılı kararname ile Maarif Vekaleti tarafından İstanbul'da yeniden örgütlendirilmiştir[187].

Encümen, Fuad Köprülü(başkan), Yusuf Akçuraoğlu, Ali Canip Yöntem, Halil Edhem Eldem, Necip Asım Yazıksız, Yusuf Behçet Ahmet Refik Alınay, Niyazi Ramazan, Emin Mahmud Kemal İnal'dan oluşmaktadır. Encümen faaliyetlerini, Türk Ocakları bünyesinde faaliyet gösterecek olan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kuruluşuna kadar devam ettirmiştir. İstanbul'da oluşturulan bu Tarih Encümeni, Atatürk tarafından, Ankara'da gelişen 'inkılâpçı' akımı tatmin etmekten uzak bir kurum olarak değerlendirilmektedir[188]. Bu düşüncesi sonucunda İstanbul'da kurulu bulunan bu kurumdan destek çekilmiştir. 1930 yılından sonra ülke içinde belirli bir sükunet sağlanmış ve Atatürk yoğun bir biçimde dil ve tarih çalışmalarına yönelmiştir. Türk Tarih Encümeni; bu çalışmalar neticesinde yerini Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyet'ine bırakmıştır.

Cumhuriyetten sonra Atatürk'ün önderliğinde, tarihsel alanda, kurumsal düzeyde atılan ilk temel adım olarak değerlendirebileceğimiz bu girişim, 23 Nisan 1930 yılında Türk Ocakları'nın VI. Kurultayında gerçekleşmiştir. Bu olay, Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşuna ilk taşı koyması bakımından önem taşır. 12 Nisan 1931 yılında yerini Türk Tarihi Tetkik Cemiyetine bırakacak olan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kuruluşu şöyle

---

[185] Tekindağ, *agm*, s. 662.
[186] İğdemir, *age*, s. 1.
[187] Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyet'inde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Ankara 1981, s. 299.
[188] Şakiroğlu, *agm*, s. 13.

olmuştur: 23 Nisan 1930'da Ankara'da toplanan Altıncı Türk Ocakları Kurultayı bu Heyetin kuruluşuna temel teşkil etmiştir. İstanbul'daki encümenin yerine yeni bir encümen oluşturmayı düşünen Atatürk'ün isteğiyle[189], 28 Nisan 1930 tarihli toplantıda Aksaray delegesi ve Ankara Müzik Okulu tarih öğretmeni Bayan Afet İnan, söz almış ve Türk Tarihinin eskiliğini, Türk ulusunun kurduğu büyük uygarlıkları konu alan bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın ardından kırk imzalı bir önerge vermiştir. Böylece 'Sarı ırk hikayesinin' yarattığı etki sonucunda bu yargıyı ortadan kaldırmak için geceli gündüzlü iki sene çalışan Atatürk, Afet İnan ve çevresi, meselenin devlet düzeyinde çözümünden yana tavır almışlardır. Aslında Türk tarihi ciddi anlamda bu toplantıyla, devletin en önemli sorunu olduğunu göstermiştir. Bu önergede, "Türk Tarihini ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik etmek için daimi bir heyetin teşkiline karar verilmesi ve bu heyetin azasını seçmek selahiyetinin Merkez heyetine bırakılması" teklif edilmiştir[190]. Afet İnan'dan sonra Sadri Maksudi ve Reşit Galip söz alarak bu önergeyi savunmuştur[191] (Bk. EK-1). Daha sonra önerge yasa encümenine sevk edilmiştir. İkinci oturumda okunan yasa Encümeninin raporunda, Türk Ocakları Yasasının 84. maddesine şöyle bir hüküm eklenmesi öneriliyordu: "Merkez heyeti, Türk tarihi ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik ve tetebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarih Tetkik Heyeti teşkil eder"[192]. Böylece Türk Tarih Kurumu'nun çekirdeği olan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti, Türk Ocakları Yasasının bu maddesi gereğince kurulmuştur[193].

Türk Ocağı Türk Tarih Tetkik Heyeti, 16 üyeden oluşuyordu. Heyet, ilk toplantısını 4 Haziran 1930'da Türk Ocakları Merkez Heyeti binasında, Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'in başkanlığında yaparak Yönetim Kurulunu seçmiştir. Yönetim Kurulu şu kişilerden oluşmuştu: Başkan: Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Mehmet Tevfik Bıyıklıoğlu; Başkan Vekili: Hukuk Fakültesi Siyasi Tarih Profesörü ve İstanbul Milletvekili Yusuf Akçura; Başkan Vekili: Çanakkale Milletvekili Samih Rıfat; Genelsekreter: Aydın Milletvekili Doktor Reşit Galip. Heyetin diğer üyeleri de şunlardır:

1- Afet İnan : Ankara Müzik Öğretmen Okulu Tarih Öğretmeni.

---

[189] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1968, s. 194.

[190] Afet İnan, "Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair", *Belleten,* C.XI (1947), s. 173; İğdemir, *age*, s. 4; Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983, s. 2.

[191] Bkz. *Türk Tarihi Hakkında Mütalâalar*, Türk Ocakları Neşriyatı, Türk Ocakları Matbaası, Ankara 1930.(1930 Türk Ocakları Kurultayında verilen bu söylevler Kurultay kararı ile 1930'da "Türk Ocağı Matbaası"nda basılan broşürlerden olduğu gibi alınmış ve ekler bölümünde verilmiştir.)

[192] Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Belleten*, C. XXXV (1971), s. 523; İğdemir, *age*, s. 4; Çoker, *age*, s. 2.

[193] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yay, Ankara 1968, s. 193-198.

2- Vasıf Çınar: Milli Eğitim Bakanı, sonra Moskova Büyükelçisi.

3- Halil Ethem Eldem: İstanbul Müzeleri Genel Müdürü.

4- Yusuf Ziya Özer: İstanbul Hukuk Fakültesi Profesörü.

5- Sadri Maksudî (Arsal): Ankara Hukuk Fakültesi Profesörü.

6- Reşit Safvet (Atabinen): Kocaeli Milletvekili.

7- Mesaroş: Ankara Etnografya Müzesi Uzmanı.

8- İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Balıkesir Milletvekili.

9- Ragıp Hulûsi Özden: Dil Encümeni Üyesi.

10- Mükrimin Halil Yinanç: Tarih Öğretmeni.

11- Zakir Kadirî Ugan: Milli Eğitim Bakanlığı Telif ve Tercüme Heyeti Üyesi.

12- Hâmit Zübeyr Koşay: Etnografya Müzesi Müdürü[194].

Seçimlerden sonra söz alan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti Başkanı Tevfik Bey, haklarında gösterilen teveccühe minnet ve şükranlarını sunarak konuşma yapmıştır[195]. Atatürk'ün koruyuculuğu altında işe başlayan Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti, kuruluşundan kapatılma kararını verdiği güne kadar sekiz resmi toplantı yapmış, gündemdeki konular, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın da hazır bulunduğu toplantılarda görüşülüp tartışılmıştır[196]. Heyet, toplantılarını çoğu kez istasyonda Cumhurbaşkanlığı Özel Kalemi'nin bulunduğu binada (şimdiki Atatürk Müzesi) yapıyordu[197]. Bu dönem içinde Heyetin en önemli eseri, Atatürk'ün telkinleri ile oluşan yeni Türk Tarih Tezini içeren *Türk Tarihinin Ana Hatları* adındaki kitaptır. Eser, İstanbul Devlet Matbaasında basılmış (XIV+606 A-F Bibliyografya) sayfalık bir cilttir. Türk Tarih Heyeti Üyeleri ve konu ile ilgili bilim adamlarının incelemelerine açık olarak, az sayıda bastırılıp dağıtılan bu eser, Türk Milleti için milli tarih yazmak ihtiyacı ile atılmış ilk adımdır[198].

Gazi, bu ilim heyetinden yeni Türk devletlerinin bir anlamda tapusu mahiyetinde olacak şu bilgileri istiyordu:

1- Büyük bir Türk tarihi ve Türk medeniyetinin dünya tarihindeki yeri hakkında bir eser yazılması,

---

[194] Daha sonra bu heyetten Mesaroş ve Zakir Kadiri çıkarılmışlar, yerlerine, Şemsettin Günaltay ve Hasan Cemil Çamlıbel alınmıştır. Bk. Tuncay, *age*, s.299.

[195] Tevfik Beyin konuşması için Bk. Fahri Çoker, *age*, s. 3-4; Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, s. 198-199.

[196] Çoker, *age*, s. 4; İnan, *age*, s. 199.

[197] İğdemir, *age*, s. 5; Çoker, *age*, s. 4.

[198] "Türk Tarihinin Ana Hatları" için Bk. Prof. Dr. Semavi Eyice, TTK, *Belleten*, C.XXXII., S. 128, s. 509-526.

2- Yapılan bütün çalışma ve tekliflerin, taslakların zamanında tamamlanıp bir eser vücuda getirilmesi,

3- Türk tarih ve medeniyetine ilgi duyan gazeteci, edip ve tarihçi kesimin bu konuda bilgi sahibi olmaları ve ayrıca yabancı literatürü taramaları gerekir. Gazi bu hususta şunları söylüyordu: "Medeniyet hep doğudan Batı'ya ilerlemişti. Doğu milletlerinin Batı milletlerine saldırmaları, tarihin özelliklerinden biridir. Fakat, her tezin bir anti tezi olduğu gibi, her saldırı bir karşı saldırıyı çağrıştırır. Türklerin tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Türkler, Osmanlılardan ve Selçuklulardan önce de bu dünyanın her tarafında imparatorluklar kurmuşlardır.Bu imparatorluklar zamanla çökmüşlerdir. Ama nerede bir Türk Devleti yıkılmış ise, bunların kalıntıları üzerinde yeni bir devlet kurulmuştur. Türk tarihi insanlık tarihi kadar eski ve engindir. Türklerin dünya tarihinde ve yeryüzü medeniyetindeki yeri nedir? Bütün bu meselelere cevap bulunmalıdır."[199] diyordu. Ancak, heyetin çalışmaları bir sene sürmüştür. Nitekim, Türk Ocakları bünyesinde yapılan bazı tartışmalar ocakların kapatılmasıyla sonuçlanmıştır[200].

1931 Nisanının başlarında, önemli bir kurumsal değişiklik gerçekleşmiş, 'Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti' yerine 'Türk Tarih Tetkik Cemiyeti (TTTC)' kurulmuştur. Türk Ocakları'nın kapanması üzerine 'Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin türesel niteliği kalmamış olduğundan, Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti, yüce kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın telkini ile (dernek olarak), tarihi görevine devam etme kararı almıştır. Daha önce heyetten ayrılmış bulunan üyeler Zâkir Kadiri ve Mesaroş Beylerin yerine Hasan Cemil Çamlıbel ve Şemsettin Günaltay Beylerin katılımıyla oluşmuş bulunan 16 kişilik kurul, 12 Nisan 1931 tarihinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni kurarak bir yönetim kurulu seçmiştir. Atatürk Cemiyetin hami başkanı olarak seçilmiştir[201].

Bu kurulda Türk Tarih Heyeti'nin başkanlık divanı görevde bırakılmış, sayman üyeliğe Bolu milletvekili Hasan Cemil Çamlıbel getirilmiştir. Bu kurulun imzalarıyla İçişleri Bakanlığına verilen aynı tarihli dilekçe ile, o sırada yürürlükte olan Dernekler Kanununa göre Cemiyetin kuruluşu ihbar edilmiş ve tüzüğünün bir nüshası da verilmiştir. İçişleri Bakanlığı, dilekçeye verdiği 15 Nisan 1931 tarihli cevap yazısında "Unvan ve maksadı tesisi yukarıda yazılı olan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin nizamnamesi tevdi edilmiş olduğundan Cemiyetler Kanununa tevfikan işbu ilmühaber verildi." denmek suretiyle Türk Tarihi Tetkik

---

[199] Barut, *agt*, s. 36.

[200] Türk Ocaklarının kapatılması gerekçeleri olarak çeşitli fikirler ileri sürülmektedir. Bu konuda bk. Tuncay, *age*, s. 298; Necati Akder, "Türk Ocakları, Halkevleri, Kültür Dernekleri", *Türk Yurdu*, Ağustos 1960, s. 4-8.

[201] *Hakimiyet-i Milliye*, Gazete, 12 Mayıs 1931, s. 1; *Cumhuriyet*, Gazete, 22 Mayıs 1931, s. 4; 4 Haziran 1931, s. 3.

Cemiyeti'nin kuruluşu onaylanmıştır[202]. Kurumun ilk sekreterliğine Uluğ İğdemir tayin edilmiştir[203]. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin kurulma çalışmaları 1930 yılına uzanmaktadır. Bu dönemde düzenlenen Türk Ocakları'nın VI. Kurultayında cemiyetin oluşumu ve tarih çalışmalarının önemi gündeme gelmiş, başta Afet İnan olmakla Türk Tarih Tezinin bazı ana temelleri atılmıştır[204].

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin ilk işi liseler için tarih kitabının yazılması olmuştur. Bu iş için, cemiyet dahilinde bunun için bir heyet oluşturulmuş, Ağustos ayında ise bu cemiyet, Dolmabahçe Saray'ında lise tarih kitabının yazımına başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda da Liseler için Tarih I, II, III, IV kitaplarının yazımı gerçekleşmiştir[205]. Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı bu çalışmalar, 1 Haziran 1931 yılı Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yer alan bir habere göre, yabancılarında büyük ilgisini çekmiştir[206]. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Türk tarih tezinin öngördüğü fikirler ve anlayışlar düzeyinde çalışmalarını 1935 yılına kadar sürdürmüştür[207]. Bu dönemde cemiyetin hayatındaki en önemli olay 1932 yılında geçirilen Birinci Türk Tarih Kongresidir. Dil devriminden sonra, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, 1935 yılında bizzat Atatürk'ün isteği üzerine Türk Tarih Kurumu adını almıştır[208].

Atatürk, 1934'ten 1938'e kadar Türkiye Büyük Millet Meclisindeki açış nutuklarında Türk Tarih Kurumundan bahsetmekle, bu cemiyete karşı hükümetçe önem verilmesini istemiş ve aynı zamanda kamuoyunun ilgisini bu kuruluşun üzerine çekmiştir. 1 Kasım 1934 yılında TBMM'nin açılışında yapmış olduğu konuşmasında "Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz, bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üstüne kurmak, öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışmakta olduğumuzu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere erişeceğine şimdiden inanabilirsiniz[209]" diyerek ülke içerisinde tarih ve dil alanlarında yapılan çalışmalara değinmiş ve Türk Tarih Kurumuna duyduğu güveni yinelemiştir.

Türk Tarih Kurumu çalışma programının ilk planlarında, "Türklerin medeniyete hizmetleri" diye geniş bir çalışma programı tespit etmiş, üyeler ve üye olmayanlar arasında iş bölümü yapılmıştır. Burada medeniyet için akla gelebilen her konu işlenecekti. Müsveddeler

---

[202] Çoker, *age*, s. 5-6.
[203] Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında" , *Belleten*, C. XXXV (1971), s. 524.
[204] Afet İnan, *50. Yılında Tarihten Geleceğe*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay, Ankara 1973, s. 17-19.
[205] *Cumhuriyet*, Gazete, 29 Ağustos, s. 1; *Cumhuriyet*, Gazete, 7 Haziran 1931, s. 1-4.
[206] Chicago Üniversitesi Doğu Enstitüsü profesörlerinden Vander Osten'in görüşleri için Bk. *Hakimiyet-i Milliye*, Gazete, 1 Haziran 1931, s.1.
[207] Bu konuda bk. *Akşam*, Gazete, 20 Eylül 1932, s. 1-2; *Cumhuriyet*, Gazete, 20 Eylül 1932, s. 1.
[208] İğdemir, *age*, s. 7.
[209] Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Belleten*, C. XXXV (1971), s. 528.

halinde, okuyanın not etmesi ve fikrini yazması için yarı yerleri boş bırakılmış broşürler, sadece ilgililere dağıtılmak üzere az sayıda basılmıştır[210]. Türk Tarih Kurumu'nun merkezinde ise, toplantılar ve müzakereler, hep bu konular üzerinde yapılamaktaydı. Herkes muntazam bir şekilde bu toplantılarda bulunup çetin ve teferruatlı tartışmalara katılıyordu. Atatürk'te Türk Tarih Kurumu merkezine gelerek, pek sık yapılan bu toplantılardaki hararetli tartışmaları takip ediyordu. Yaz aylarında Dolmabahçe Saray'ında hususi dairesinde çalışan Türk Tarih Kurumunda bazen sayısı 70'i bulan kalabalık heyet ile, tarihi konular münakaşa ve müzakere edilmekteydi[211].

1938 yılına kadar kurum çalışmalarını Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi anlayışının öngördüğü yolda devam ettirmiştir. Ancak, Türk Tarih Kurumu, tarih çalışmalarını Atatürk önderliğinde fazla uzun sürdürememiştir. Üç yıl sonra Atatürk'ün vefatı Türk tarihi alanında önemli çalışmalarının gerçekleşmesi işini sonraki yıllara devretmiştir.

3.2. Türk Tarih Kurumunun Amacı

Milli kültürün temellerinden biri olan tarih kavramının incelenmesi, Türklerin Dünya tarihi içindeki yerinin araştırılması, Türk milli kültürüne katkı sağlanması, Türk tarihinin yeniden yapılanması amacıyla kurulan ve çalışmalarını bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştiren Türk Tarih Kurumu'nun amacı Tüzüğünün 4. ve 5. maddelerinde şöyle belirtilmiştir:

"Madde 4-Kurumun amacı Türk tarihi ile Türkiye tarihini ve bunlarla ilgili konuları incelemek ve elde edilen sonuçları her türlü yollarla yaymaktır. Kurum bu amacına erişmek için aşağıdaki yolda çalışır:

a) Türk ve Türkiye tarihi kaynaklarını araştırır ve inceler; bunları ve bunlarla ilgili bilimsel değerde monografileri,çeşitli eserleri ve dergileri yayınlar.

b) Türk ve Türkiye tarihine dair kaynakları ve tetkikleri Türkçeye çevirir ve yayınlar.

c) Yeni buluşları ve bilimsel konuları tartışmak üzere toplantılar yapar ve kongreler düzenler.

---

[210] Mesela VIII. Bölümün II.serisinden 24 numaralı yazı, Türklerde sanayi, 8. numara boyacılık tarihinde Türkler, 40 Türklerde haritacılık ve coğrafya, 27 Türklerin terbiyeye hizmetleri, 15 Riyaziye tarihi, 26 Müslüman Türk Filozofları, 41 Anadolu'da Türk dili ve edebiyatının tekamülüne bir bakış, 7 Türklerde resim, tezhip ve minyatür tarihi gibi başlıklarla daha pek çok konu işlenmeye başlanmıştır. Atatürk bizzat bunları okuyor ve fikirlerini Türk Tarih Kurumu üyelerine telkin ediyordu.

[211] Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Belleten*, C. XXXV (1971), s. 520-525; Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yay, Ankara 1968, s.202.

d) Türk ve Türkiye Tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi elde etmek için gereken yerlere inceleme,kazı ve bunlarla ilgili araştırma yapmak üzere gereken kişileri tek olarak veya heyet halinde gönderir."

"Madde 5-Kurum,Dernekler Kanunu'nun 6., 10., 11., 24. maddeleri hükümlerine uymak kaydı ile yurt içinde ve yurt dışında yabancı bilim kurumları ile araştırma ve yayın konusunda işbirliği yapabilir.Kurum yerli ve yabancı bilimsel kuruluşlara üye olabilir.Bunlara temsilci gönderebilir ve kongrelere katılabilir…"[212]

3.3. Türk Tarih Kurumunun Tüzüğü[213]

15 Nisan 1931'de 16 kurucu üyenin imzası ile İçişleri Bakanlığına verilen dilekçeye ilişik Kurumun Nizamnamesi (Tüzüğü) şöyledir:

I. Maksat ve Aza:

1. Türkiye Cumhuriyeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin yüksek himayeleri altında ve Ankara şehrinde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adlı ilmî bir cemiyet kurulmuştur.

2. Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekili bu cemiyetin fahri reisidir.

3. Cemiyetin maksadı,Türk tarihini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir.

4. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti maksadına ermek için aşağıdaki vasıtaları kullanır[214]:

A) Toplanıp ilmî müzakerelerde bulunmak.

B) Türk Tarihi membalarını araştırmak.

C) Türk Tarihini aydınlatmaya yarayacak vesaik ve malzemeyi elde etmek için icap edecek yerlere taharri, hafir ve keşif heyetleri göndermek.

D) Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti mesaisinin semerelerini her türlü yollarla yaymaya çalışmak

5. Cemiyet maksadına hizmet edebilecek zatlar ve manevî şahıslar,hangi milliyetten olursa olsun cemiyetin asli, fahri veya muhabir azalığına kabul olunabilirler

---

[212] İğdemir, *age*, s.37.

[213] *Türk Tarih Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi*, İstanbul 1932.

[214] "Afet İnan bu fıkrayı teklif ettiği zaman, İstanbul Müzeleri Genel Müdürü Halil Edhem (Eldem) Bey bu işlerin yapılabilmesi için, mütehassıslar heyetinin lüzumunu belirtmiş ve bunun çok güç olduğunu söyleyerek itiraz etmiştir. Yönetmelik geleceğe ait olduğu için, Afet İnan'ın ısrarı üzerine kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra dış memleketlere elçiler gönderilmiştir." (Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Belleten*, C.XXXV (1971),s. 524.)

6. Cemiyete girmek isteyenler, azadan iki zatın teklifi ve riyaset heyetinin tasvip ve kararıyla kabul olunabilirler

II. Teşkilat

7. Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin 6 azadan mürekkep bir riyaset heyeti vardır.Bunlar aralarından bir reis.iki reis vekili,bir umumi katip,birde veznedar seç erler. Riyaset heyeti, cemiyetin teessüsünde bu vazifeye intihap olunmuş zatlardır. İnhilâl vukuunda cemiyet azasından birinin riyaset heyetine intihabı aynı heyete aittir.

8. Riyaset heyetinin karar ve daveti ile cemiyet azasının hepsi veya bir kısmı toplanır ve riyaset heyetinin hazırladığı ruzname üzerinde ilmî müzakerelerde bulunurlar.

9. Cemiyet, mesaisinin neticelerini her üç ayda bir defa tespit ederek hamisine arz eder.

10. İdari meseleler, riyaset heyetinde müzakere olunarak bir karara bağlanırlar.

III. İdare

11. Cemiyetin varidatı, teberrulardan, taahhütlerden, neşriyat satışlarından, konferanslar duhuliyesinden toplanır[215]

12. Cemiyetin mali idaresi riyaset heyetinin elindedir. Senetlerde biri veznedar olmak üzere,riyaset heyetinden üç kişinin imzası bulunmak şarttır. Umumi katip, cemiyetin hükümet nezdinde ve mahkemelerde mesul murahhasıdır.

1940 yılına kadar bu tüzükle yönetilen Türk Tarih Kurumu, yeni Cemiyetler Kanunun yürürlüğe girmesi üzerine tüzüğünü söz konusu yıl içinde yeniden düzenlemiştir. Bu yeni tüzükte iki önemli değişiklik yer almaktadır. Bunlar: İsmet İnönü'nün kurumun yeni hamisi olduğunu bildiren 2.madde ile kurumun feshi halinde mal varlığının CHP'ye kalacağını belirten 20. maddedir[216]. Yine 1940 yılı içerisinde Türk Tarih Kurumu "menafii umumiyeye hadim" cemiyetler arasına alınmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 21.X.1940 tarih ve 2/14556 sayılı kararnamesiyle kamu yararına çalışan dernekler arasına alınan Türk Tarih Kurumu için bu kararnamede şöyle denmektedir[217];"Türk Tarihini tetkik ve elde ettiği neticeleri neşretmek gayesiyle kurulmuş olup ilmî çalışmaları dünya ilim alemince takdir edilmekte bulunan Türk Tarih Kurumu'nun Cemiyetler Kanunu'nun 37'nci maddesine tevfikan menafi umumiyeye hâdim cemiyetler meyanına ithali hakkında Devlet Şurası İkinci Dairesi'yle Umumî Heyeti'nden yazılan 25.VII.1940, 12.IX.1940 tarih ve 2471/2522,

[215] Daha sonra bu gelirlere Atatürk'ün vasiyet geliri de eklenmiştir. Bk. İğdemir, *age*, s. XI.
[216] Türk Tarih Kurumu Tüzüğü, *Belleten* IV (1941).
[217] *Resmi Gazete*, 5 Teşrinisani (Kasım) 1940, S. 4652, s. 1.

300/303 sayılı mazbatalar İcra Vekilleri Heyetince 21.X.1940 tarihinde tetkik ve mütalâa olunarak adı geçen cemiyetin menafi umumiyeye hâdim cemiyetler meyanına ithali kabul olunmuştur". Kurum bu kanun ile gelir vergisi muafiyeti kazanmıştır[218].

3.4.1935'te Atatürk'ün Buyruğuyla Türk Tarih Kurumu İçin Hazırlanan Yeni Çalışma Programı

Atatürk, büyük işleri milletçe yapmayı severdi. Sivas Kongresi ve Büyük Millet Meclisinin Ankara'da toplanması onun bu değişmez ilkesinin bir örneğidir. O, en karışık, en zor durumda olduğu günlerde bile Büyük Millet Meclisinin incelemelerinden kaçınmamış, yanlış yorumları herkesinde doğru yolu bulan zekasıyla düzeltmiş, arkadaşlarını büyük ülküsü çevresinde toplamayı başarmıştır.

Atatürk'ün büyük işleri milletçe yapma çabası doğrultusunda, 1935 yılı içerisinde Atatürk'ün direktifleri ile devletin ve halkın tarih çalışmalarına katılmasını sağlamak amacıyla, Türk Tarih Kurumu için yeni bir program hazırlanmıştır[219] (Bk. EK-2). Türk Tarih Kurumu çalışmalarının istediği hızda gitmediğini gören ve tarih çalışmalarına hız kazandırmak isteyen, daha geniş toplulukları tarih çalışmaları içerisine dahil etmek amacında olan Atatürk'ün emri ile hazırlanan bu program ile ülkede bir tarih seferberliği başlatılmıştır. Programın giriş kısmı, Türk Tarih Kurumu'nun o zamanki başkanı Hasan Cemil Çamlıbel tarafından kaleme alınırken, ana metin Atatürk tarafından Afet İnan ve Hasan Cemil Çamlıbel'e dikte ettirilmiştir[220] (Bk. EK-3).

Program tasarısı yine Atatürk'ün emriyle başkan Hasan Cemil Çamlıbel'in imzasını taşıyan 15 Temmuz 1935 tarihli bir yazı ile Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a gönderilerek, partinin ve hükümetinde düşünceleri alındıktan sonra, Kültür Bakanlığının bir programı halinde Türk Tarih Kurumu'na gönderilmesi ve bu konuda Kurumun görevlendirilmesi istenilmiştir[221]. Tarih çalışmalarının geniş anlamda ele alındığı bu tasarı, 19 Temmuz 1935 yılında Kültür Bakanlığı tarafından bütün Bakanlıklar ve ilgili kuruluşlara gönderilerek, bu tasarıya göre bütün devlet ve ulusal kurumların Türk Tarih Kurumu'na fiili ve pozitif yardımda bulunması ve yardımın ulusal ve kutsal bir görev sayılması istenmiştir[222]. Kültür Bakanlığı'nın

---

[218] Bu konuda bk. *Belleten*, C. V (1941), S. 14-15, s. 176.
[219] "Türk Tarihi Araştırma Kurumu Programının Avan Projesi" adı altındaki tasarının metni, o zamanki imlası ve dili olduğu gibi bırakılarak ekler bölümünde verilmiştir.
[220] Türk Tarih Kurumu için hazırlanan yeni çalışma programının, Prof. Afet İnan'a ve Hasan Cemil Çamlıbel'e ait el yazılarıyla yazılmış müsveddeleri ekler bölümünde verilmiştir.
[221] İğdemir, *age*, s. 25-26; Çoker, *age*, s. 7.
[222] Çoker, *age*, s. 7-8.

8 Ağustos 1935 tarihinde Türk Tarih Kurumu Başkanlığına yazdığı yazıda ise, tasarının bütün Bakanlıklarla Genel Kurmay Başkanlığına, Diyanet İşleri Başkanlığı ile İstatistik ve Vakıflar Genel Müdürlüklerine gönderildiği ve bu tasarıda kendi daireleriyle ilgili işler hakkındaki düşüncelerinin bildirilmesinin istendiği yazılmaktadır (Bk. EK-4). Bu tasarının dosyasında daha sonra bazı Bakanlıkların yaptıkları ve yapacakları işler hakkında raporları da bulunmaktadır[223]. Tasarıda tarih çalışmaları, geniş anlamda ve yurt çapında ele alınmıştır. Devletin ve aydınların yardımları, düşünülen ölçüde olmamışsa da, Türk Tarih Kurumu o tarihten bu yana kendi imkanları ile tasarının oldukça önemli bir kısmını gerçekleştirmede başarı göstermiştir. Nitekim tasarının bugün bile ulusça gerçekleştirilmesi gereken birçok yönleri vardır.

Türk Tarih Kurumu, bu plan doğrultusunda kendisine düşen görevleri en iyi şekilde yapmaya çalışmış, 1935 yılında yayınladığı Piri Reis'in *Kitab-ı Bahriye* ve *Piri Reis Haritası*'nın tıpkıbasımı ve ayrıca Türk Tarihinin kaynakları, bu kaynakların eleştirmeli baskıları, Türk Tarihine dair araştırmaların çevirileri ve bir tarih hazinesi olan yurdumuzun çeşitli bölgelerinde halen sürdürülmekte olan kazılara dair raporlar ve bunlarla ilgili araştırmalar ve arkeolojik monografilerle Atatürk'ün ilgisine layık olmayı kendisine ilke olarak almıştır[224].

Bu programa göre, TTK ilmi faaliyetini daha da derinleştirmekle sorumlu oluyordu. Bunu sağlayabilmek için bütün devlet dairelerinin, fakültelerin, akademilerin bütün uzmanların yardımcı olacakları belirtilmiştir. Bu yardımlaşmadan elde edilmek istenen netice şöyle açıklanmaktadır: "Böylece memlekette umumi ve canlı bir tarih seferberliği ve büyük tarih faaliyeti açılacak, TTK bir taraftan Türk milletinin büyük müverrihinden ışık alarak ve bütün ilim unsurlarından yardım görerek Türk Tarihinin Ana Hatları eserini Türk Jenisinin ve milli kültür iradesinin müşterek mahsulü olmak üzere vücuda getirirken, diğer taraftan bununla muvazi olarak vatan topraklarındaki milli tarih mallarının muhafazasına, tarihi vesikaların toplanmasına ve memlekette şuurlu, canlı ve sürekli bir tarih devrinin açılmasına çalışılacaktır."

Bu programın dikkat çekici hususları bulunmaktadır. En önemlisi tarih çalışmaları için gerekli kaynakların nasıl sağlanacağı ve elde edileceği ile ilgilidir. Bu konuda programda yer alan 7. maddenin V. , VI. , VII. , VIII. , IX. , ve X. bölümleri özellikle dikkat çekicidir. Bu maddelerde, kütüphane çalışmalarına, arkeolojik araştırmalara, Anadolu'nun çeşitli

[223] İğdemir, *ege*, s.26.
[224] Çoker, *age*, s. 8.

bölgelerinde yer alan külliye ve kitabelerin toplatılmasına, koleksiyonların bir araya getirilmesine, eski eserlerin (Kutadgu Bilig, Babürname gibi) tercüme edilmesi ve öğrenilmesine önem verilmekte ve teşvik edilmektedir. Bu program Türk Tarih Kurumu'nun içeriğini adeta özetlemektedir.

Projenin 6.maddesi ile.çalışmaların yürütüleceği esaslar şöyle belirlenmiştir.

a-Her türlü vesika , malzeme ve âbideleri bulmak ve toplamak, muhafaza etmek;

b-Bunların tenkidi ve tahlili metotlarla mütalea ve mukayesesinden ve izahından çıkan esaslara dayanarak Türk Tarihinin Ana Hatları eserini terkip ve inşa etmek[225].

Yine bu programın 13. maddesinin 'A' bölümünde *Belleten* adında bir dergi çıkarma kararı verilmiştir. Bunun yanısıra, Türk mimarisi ve bunu yaratan millî kültür mallarını korumak için gerekli çalışmaları yapmaktır. Kurum, ayrıca programın 16 maddesine göre uzman genç elemanlar yetiştirme bunların Avrupa'ya ve Amerika'ya eğitim için gönderilmeleri de kabul etmiş bulunuyordu[226].

[225] İğdemir , *age*, s. 27
[226] İğdemir, *age*, s. 32.

4. BÖLÜM

4. 1931-1938 TARİHLERİ ARASINDA TÜRK TARİH KURUMU TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR

4.1. Türk Tarih Ana Hatları Eserinin Hazırlanması

Türk Tarih Kurumu, ilk kuruluş yıllarında çalışmalarını, Ankara'da Türk Ocağı bünyesinde sürdürmüştür. Türk Ocağı bünyesindeki bu çalışmalar Ocağın kapatılmasına kadar yani bir yıl sürmüştür. Bu süre içerisinde, 1930 yılının sonlarına doğru, daha önce okullar için fasiküller halinde bastırılan tarih notlarından da yararlanarak, Türk Tarih Tezinin ilk anlatımı olan *Türk Tarihinin Ana Hatları* isimli, 606 sayfalık bir eser hazırlanıp, bastırılmıştır[227]. Okullarda okutulmakta olan tarih kitaplarındaki Türk Tarih Tezi yeterli görülmemiştir. Türk Tarih öğretmenlerine, münevverlerine ve dünya ilim alemine Türk Tezinin dayanağını ilmi bir surette ifade etmek lüzumunu göz önüne alan Türk Tarih Kurumu, bu maksatla Türk Tarihinin Ana Hatları adıyla büyük bir eser hazırlamaya karar vermiştir[228]. Bu doğrultuda, Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı Atatürk'ün emriyle yazılmaya başlanmış olup, önce Türk Ocağı Tarih Heyeti, sonra Türk Tarih Tetkik Cemiyeti ve nihayet Türk Tarih Kurumu üyeleri tarafından keleme alınmıştır. Atatürk, kitabın yazılmasına ve çalışmalarına bizzat katılmıştır. Bu ortak yapıtta güdülen amaç, geçmiş yüzyıllardaki Türk uygarlığını her yönüyle ortaya çıkarmaktı. Sorun ana çizgileriyle belirlendikten sonra bunların ayrıntılarıyla işlenmesine geçilecekti[229]. Bu kitap, daha doğrusu taslak, Almanların bazı yayınlar üzerine koydukları "çoğaltılmış bir müsvedde"den başka bir şey değildi[230].

On bir bölümden oluşan Türk Tarihinin Ana Hatları eseri evrenden, dünyanın meydana gelişinden başlayarak, Türk ırkını ve Türk Tarihini, en eski çağlardan Cumhuriyete kadar kısaca ele almakta idi. Yalnız yüz nüsha olarak basılan, ilgili tarihçilerin ve aydınların tetkiklerine sunulan bu eser, Türk Tarih Tezini ortaya koymaktadır[231]. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı, Türkler için onların onurunu güçlendirmek amacıyla peşin hükümlerden

---

[227] İğdemir, *age*, s. 5.
[228] Muzaffer Göker. "Türk Tarih Kurumunu İlmi ve İdari Faaliyeti", *Belleten*, C. II (1938), S. 5-6, s. 15.
[229] Turan, *age*, s. 93.
[230] Semavi Eyice, "Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü, Türk Tarihinin Ana Hatları", *Belleten*, C. XXXII (1968), S. 128, s. 510.
[231] Bu tez şöyle özetlenebilir: "Tarihin en eski devirlerinden başlayarak Orta Asya'dan doğuya, batıya ve güneye, kuraklık ve ekonomik nedenlerle büyük göçler olmuştur. Bu göçmenler brakisefal alpin tipte, Türkçe konuşan insanlardır. Bunlar gittikleri yerlere ileri uygarlığı da birlikte götürmüşlerdir."

kurtulmaları için yazılmış ve bu nedenle kapsamlı ne nihai araştırmalar şimdilik bir kenara bırakılarak, başlangıç aşamasındaki fikirler kaleme alınmış ve bir kitap oluşturulmuştur.

Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin amacı, asırlarca çok haksız iftiralara uğratılmış, ilk medeniyetin kuruluşundaki hizmet ve emekleri inkar olunmuş Büyük Türk Milletine, tarihi hakikatlere dayanan şerefli mazisini hatırlatmaktır. Afet Hanım bu eserin, Atatürk'ün "Türklerin cihan tarihindeki hakiki yeri ve medeniyet alemindeki ne olmuştur?" sorusuna cevap vermek amacıyla yazılmaya başladığını belirtmektedir[232]. Kitabın birinci cildi 1930 yılında tamamlanmış ve 100 adet basılarak incelemeler için bilim adamlarına dağıtılmıştır[233] (Bk. EK-5). Buna göre, yapılan incelemeler ve düzeltmeler sonucunda kitabın eksiklikleri belirtilecek ve son şeklini alacaktır.

Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserin ilk sayfası "Bu kitap niçin yazıldı?" başlığı altında şöyle başlar:

"Bu kitap muayyen bir maksat gözetilerek yazılmıştır.

"Bugüne kadar gerek ülkemizde gerek okullarda okutulan tarih kitaplarında gerekse Fransız tarih kitaplarında, Türklerin tarihteki rolleri bilerek veya bilmeyerek küçültülmüştür. Bu durum milletimizin ataları hakkında yanlış bilgi edinilmesine ve milli benliğin zayıflamasına sebep olmuştur. Asıl gaye milletimiz için söylenen bu yanlışlıkların düzeltilmesi olup bu kitabın amacı, Türk Milleti için tarih yazmak yolunda atılan ilk ciddi adımdır. Bu kitapla Türk Milletine, Türk'ün bütün üstün özelliklerini ve kuvvetini göstererek milli yükselişimizin köklü, ırki köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz. İkinci amaç ise Dünya tarihinin başlaması ile ilgili yanlış bilgileri günümüz verileri doğrultusunda doğru olarak açıklamaktır"[234].

Eserin 'II. Türk Tarihine Medhal' bölümünün sonunda da ise, Türk Milletine şöyle seslenilmektedir:

"Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, tarihi nutuklarının sonunda gençliğe hitabe ederek memleketin maruz kalabileceği vahim ihtimalleri ve bütün tehlikeleri saydıktan sonra: "Ey Türk istikbalinin evladı, işte bütün bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen istiklal ve

---

[232] Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Yay, II.baskı, Ankara 1968, s. 193.

[233] *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Kaynak Yay, İstanbul 1999. Kitap XIV+606 ve Bibliyografyadan oluşmaktadır. Kitabın iç kapağında başlığın altında şu satırlar yazılıdır: "Türk Ocağı Türk Tarih Heyeti Azalarından Afet Hanım ile Mehmet Tevfik, Semih Rıfat, Yusuf Akçura, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudî, Şemsettin Vasıf, Yusuf Ziya Bey'ler tarafından iktitaf, tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüstür." Bu satırların altında "Türk Tarih Heyeti'nin başka azalarının ve mevzu ile alakalı zatların mütalaa ve tenkit nazarlarına arz olunmak üzere yalnız yüz nüsha basılmıştır." cümlesine yer verilmiştir. Kitabın sonunda geniş bir kaynakça bulunmaktadır.

[234] *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Kaynak Yay, İstanbul 1999, Kitabın giriş kısmı, s. 25-26.

Cumhuriyeti kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur." buyurmuşlardır.

"Türk'ün tarihi azametinin mümtaz timsali, büyük reisi, bu notların toplanması ve bir araya getirilmesi için çalışanları, bu mesaiye sevkeden irşadları ve rehberlikleriyle şimdi hatırlattığımız hitabelerine şu cümleleri ilave buyurmuş oluyorlar: "Ey Türk Milleti! Sen yalnız kahramanlık ve cengaverlikle değil, fikirde ve medeniyette de insanlığın şerefisin. Tarih, kurduğun medeniyetlerin senâ ve sitayişleriyle doludur. Mevcudiyetine kasteden siyasi ve içtimaî âmiller birkaç asırdır yolunu kesmiş, yürüyüşünü ağırlaştırmış olsa da, on bin yıllık fikir ve hars mirası, ruhunda bakir ve binlerce yılın hatırasını taşıyan tarih, medeniyet safında layık olduğun mevkii sana parmağı ile gösteriyor. Oraya yürü ve yüksel! Bu, senin için hem bir hak, hem de bir vazifedir![235]"

Atatürk'ün Türk Tarih Teziyle Türk ulusuna aşılamak istediği kutsal ülkü bu seslenişle daha iyi anlaşılmakta, onun tarih ve arkeoloji araştırmalarına niçin bu kadar önem verdiği açıkça görülmektedir.

Kitabın tertibi, içindeki konular da kitabın yazılma amacına uygun olarak düzenlenmiştir. Kitap ilk bakışta, bir dünya misyonunu üstleniyor gibi üslupla karşımıza çıkmaktadır. Kitabın içindekiler kısmına bakıldığında bu bakışın esas kabul edileceği doğrulanmaktadır.

Kitap şu bölümlerden meydana gelmiştir (Bk. EK-6):

I. BÖLÜM Beşer Tarihine Medhal [34 sayfa]
II. BÖLÜM Türk Tarihine Medhal [22 sayfa]
III. BÖLÜM Çin [54 sayfa]
IV. BÖLÜM Hint [33 sayfa]
V. BÖLÜM Kalde, Elam, Akad [25 sayfa]
VI. BÖLÜM Mısır [32 sayfa]
VII. BÖLÜM Anadolu [32 sayfa]
VIII. BÖLÜM Ege Havzası [50 sayfa]
IX. BÖLÜM Eski İtalya ve Etrüsk [14 sayfa]
X. BÖLÜM İran [60 sayfa]
XI. BÖLÜM Orta Asya [205 sayfa]

A. Orta Asya'da Türk medeniyeti Tarihine umumi Nazar

B. M. E. III. Asırdan sonra Orta Asya'da kurulan ve oradan yayılan Türk Devletleri

1-Asya Hunları

[235] *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Kaynak Yay, İstanbul 1999, s.71-72.

2-Tukyu İmparatorluğu

3-Tukyu devletinden sonra Türk devletleri (Oğuzlar, Uygurlar, Dokuzoğuz devleti, Çin Türkistan'ı Uygurları, Kırgızlar, Türgişler, Karlukluklar.

4-Garbi Asya ve Şarki Avrupa'da Türk Devletleri (Hazarlar, Bulgar Devleti, Peçenekler ve Kıpçaklar)

5-Samanoğulları

6-Gazneliler

7-Karahanlı ve Kara Hıtaylar

8-Selçuklular

9-Cengiz Devri (Büyük Türk-Moğol İmpatorluğu, Kıpçak, Altınordu, Çağatay ve İlhanlı)

10-Timur Devleti

11-Osmanlı Devleti

12-Türkiye Cumhuriyeti

Türk Tarihinin Ana Hatları kitabında Osmanlı Tarihine ayrılan sayfa adedi 11.bölümün B. Kısmında olmak üzere 50 sayfadır. 200 sayfa Türk devletlerine ve uygarlıklarına ayrılmış, 100 sayfada diğer uygarlıkların Türk kökenlerine ayrılmıştır ki bunlar esas itibariyle Anadolu topraklarında yaşamış uygarlıklardır. Geri kalan kısımlarında esas olarak Çin, Hint, İran ve Mısır medeniyetlerinin işlendiğini görmekteyiz.

Kitabın sonunda geniş bir kaynakça bulunmaktadır. Ancak kaynakçada yer alan kitapların tamamı ikinci el kaynaklar olup, sadece İbn Nedim'in *Kitab-ül Fihrist*'i birincil el kaynak olarak görülmektedir. 125 kitaplık kaynakçanın 12'si Rusça, 11'i İngilizce, 11'i Almanca ve geri kalan 81'i Fransızcadır. Bu kitapların nerede ve ne zaman basıldıkları hiç belirtilmemektedir. Kitap çok kısa sürede kaleme alındığı için bazı en temel yanları taslak olarak kalmıştır.

Kitapta Türk Devletleri ve medeniyetleri ile ilgili bölüm şu iddialı cümle ile başlamaktadır: "Bütün dünyaya medeniyet neşretmiş olan Türkler asıl vatanları olan Orta Asya'da muhtelif devirlerde yüksek medeniyetler tesis etmişlerdir. Fakat Orta Asya'da Türk medeniyeti normal surette, fasılasız inkişaf edememiştir. Bunun sebeplerini anlamak için Orta Asya'nın iklimi ahvalini göz önünde tutmak gerekir"[236].

Türklerin siyasi iktidardaki güçleri ise Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu bölümünün giriş cümleleriyle şöyledir: "Türkler karışıklığı sevmezler; bulundukları yerlerde, intizam ve

[236] *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Kaynak Yay, İstanbul 1999, s. 325.

asayiş temin etmek isterler… Abbasiler zamanında İslam alemi, fikri, dini, içtimai ve siyasi nizalarla çalkalanmakta idi. Araplar ve Acemler bu bitmez tükenmez nizalardan pek zevk alıyorlardı…Hasılı Arap ve Acemlerin devlet tanzim ve idaresindeki iktidarsızlıkları, İslam devletini, X. asırda Türklerin hücum ve idaresi altına sokmuştur"[237].

Bu kitabın genel anlatımından çıkan sonuç Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü Türklükten aldığı biçimindedir. Bu yaklaşıma göre, bölünmeler sonunda Türklerin geride kalan güçlü ırksal dayanışma sayesinde ayakta kalabildikleri öne sürülmektedir. Bu kitapta şöyle açıklanmaktadır: "Bununla beraber Türklüğün cismani, fikri ve ruhi kuvvet ve kudreti dağılan imparatorluğun asıl Türk kısmını kurtarmaya kifayet etti: Yeni Türk devleti, işte bu kudretin yarattığı bir varlıktır…"[238].

Kitabın sadece son sayfası 1923'de kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne ayrılmıştır. Aslında Cumhuriyet kurulalı, ilk anayasa kabul edileli neredeyse yedi yıl geçmişti; ayrıca, son 5 yılda çok önemli reformlar yapılmıştı. Buna karşılık bütün gelişmeler dışarıda kalmış, tek bir sayfaya sıkışmış durumdadır. Bu da yazarların bu ulusal misyonu, Türk Tarihini yazma misyonunu yerine getirmek için ne denli bir acele içinde olduklarının açık bir kanıtıdır. Türkiye Cumhuriyeti kısmının 600 sayfalık kitapta tek sayfaya oturtulması, ulusal kökleri tarih öncesinde ve çok eskilerde arama arzusu ve dürtüsünün ne denli güçlü olduğunu açıkça göstermektedir.

Tarih ve tarih öncesi dönemlerde Türk ırkının olağanüstü yayılmasını esas odak noktası olarak seçen Türk Tarihinin Ana Hatları eseri eğitim amacıyla Türk Tarih Tezi yazılmasına ilişkin ilk girişimdir. Dünya Tarihi içinde Türk Tarihinin konumunu ve ehemmiyetini anlatmayı ve kanıtlamayı kendisine amaç edinen Türk Tarihinin Ana Hatları eseri, orta dereceli okullarda kullanılmak amacıyla yazılmış, fakat yazıldığı günden bu yana başarısız olarak kabul edilmiş, başta Atatürk olmakla bir çoklarında hayal kırıklığı yaratmıştır. Yeterli görülmüş olsa, bu eserin sınırlı sayıda basılmasına, umumi kütüphanelere girmemesine dikkate lüzum kalmaz ve özellikle, çok kısa bir zaman sonra bu ilk teşebbüsteki bölümlerin yeniden işlenmesi yolunda geniş çapta bir çalışmaya girişilmezdi[239]. Kitabın kayda değer tek özelliği olarak, bu yolda yapılmış ön çalışma, ilk toplu deneme mahiyetinde eser olması gösterilmiştir[240].

---

[237] *Türk Tarihinin Ana Hatları,* Kaynak Yay, İstanbul 1999, s. 427-428.
[238] *Türk Tarihinin Ana Hatları,* Kaynak Yay, İstanbul 1999, s. 266.
[239] Eyice, *agm*, s. 512.
[240] Eyice, *agm*, s. 514.

Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin çok az sayıda basılarak yalnız ilgililere dağıtılmasının ardındaki gerekçe,yetersiz olduğu kabul edilen bu eserin fazla yayılmasının istenmemesidir. Bununla birlikte eserle yayılmak istenen hakim düşüncenin vakit kaybedilmeksizin yayılması isteniyordu[241]. Nitekim bu eserin, teorik yaklaşımı ve yöntemi genel bir onaya sahip olduğundan ve daha geniş kitlelere duyurulması gerektiğine inanıldığından, 'Türk Tarihine Medhal' ve 'Orta Asya' bölümlerinden oluşan 74 sayfalık bir broşür halinde, *Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal Kısmı*[242] adıyla, Milli Eğitim Bakanlığınca 1931 yılı başında 30.000 adet bastırılarak okullara yardımcı ders kitabı olarak dağıtılmıştır[243]. Bu eser Türk Tarihinin Ana Hatları kitabından bazı belirgin farklara sahiptir: Methal kısmı tarih öncesi ve eskiçağlardaki genel dünya tarihini dışarıda bırakıyor ve böylelikle diğer uygarlıkların Türklük üzerindeki etkilerini göz ardı etmiş oluyordu. Eser eski Türkleri, eski Türklerin kökenlerini, anavatanlarını ve göçleri ele almaktadır. Bir iki sayfada eski medeniyetler ele alınmakla birlikte Osmanlı siyasi varlığı ise kitapta hiç yer almamıştır[244]. Bu eser, büyük denemenin başlangıcındaki medhal bölümün bir tekrarı değildir[245].

Atatürk, 1930 yılında başlayan, Türk Tarihi üzerindeki inceleme ve çalışmalarına devam ediyordu. Atatürk bu çalışmalardan şu neticeleri elde etmek istiyordu:

1-Büyük bir Türk Tarihi ve Türk medeniyetinin dünya tarihi içindeki yeri hakkında bir eser yazılmasını istiyordu.

2-Yapılan bu çalışmaların ve teklifleri bir taslak olarak görüyor, bunların zamanla tamamlanacak ve düzeltileceğine inanıyor ve bunu bekliyordu.

3-Etrafını saran ve yeni cereyana uyarak her biri 'tarihçi' kesilen zevatı bir şeyler hazırlamaya mecbur etmekle onları okumaya ve araştırma yapmaya zorluyordu[246].

Daha öncede belirttiğimiz gibi Mustafa Kemal ve bazı tarihçiler bu kitabı pek beğenmemişlerdi. İlgililerin tenkit ve düzeltmeleri istenildiği gibi değerlendirilememişti. Genel eğilim daha fazla araştırma yapılması yönündeydi, çünkü bazı vahim hataların yanı sıra birçok eksikliklerde vardı[247]. Ana Hatlarının basılı metinlerinin bizzat Atatürk tarafından

---

[241] Eyice, *agm*, s.511.
[242] Bu kitabın başlığı yanıltıcıdır. Çünkü kitap, Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının "Methal Kısmı (Giriş Bölümü)" değildir. Aslında kitabın başlığı, Türk Tarihine Methal(Türk Tarihine Giriş)'dir. Nitekim içindekiler bölümünün başındaki başlık böyledir. Kapakta ve takdim sayfasındaki, "Türk Tarihinin Ana Hatları-Methal Kısmı" başlığının bulunuşu yanıltıcıdır.
[243] İğdemir, *age*, s. 5.
[244] *Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal*, İstanbul 1931.
[245] Eyice, *agm*, s. 511.
[246] Eyice, *agm*, s. 515.
[247] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Türk Tarihi Yazılırken Atatürk'ün Görüşlerine Dair Hatıralar", *Belleten*, C.III (1939), s. 349-353.

düzeltildiği bilinir. Bu memnuniyetsizlik, Atatürk'ü yeni bir arayış içerisine itmiştir. Kişilerin uzman oldukları sahalarda çalışmaya yönlendirildikleri bu anlayış sonucunda, ayrı ayrı bölümlerin yeniden hazırlanılması uzmanlardan istenmiştir[248]. Bu çalışmalarda, Atatürk'ün uyarıları doğrultusunda, 'Türklerin dünya uygarlığına hizmeti' üzerinde yoğunlaşılmış, uygarlık tarihine daha büyük ağırlık verilmiştir[249].

Atatürk'ün 14 Şubat 1932 tarihli emirlerinde, Türk Tarihinin Ana Hatları adlı kitabının son incelemeler ve belgeler dikkate alınarak yeniden yazılması konusu da yer almaktaydı. Bu konu 25 Şubat 1932 tarihinden başlayarak 10 Mart 1932 tarihine kadar beş toplantıda görüşülmüş ve bu toplantılarda Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının programı saptanmıştır. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının çeşitli bölümleri üzerinde uzun tartışmalar yapılarak bir program taslağı hazırlanmıştır[250] (Bk. EK-7). 13 Temmuz 1932'den 17 Ekim 1932'ye kadar Ankara ve İstanbul'da yapılan on toplantıda Türk Tarihi Ana Hatları kitabının kimler tarafından yazılacağı ve eserin ne zaman sona ereceği konusu görüşülerek karara bağlanmıştır. Eserin 'tarih' bölümünün daha ziyade Kurum üyeleri tarafından, 'uygarlık tarihi' bölümünün ise çeşitli konuların uzmanları tarafından yazılacağı kararlaştırılmıştır. Bu kişiler saptandıktan sonra toplantılara çağırılarak işbölümü yapılmış ve eserin üçer aylık dört devrede, yani bir yıl içinde bitirilmesi kararına varılmıştır[251]. Kurum, bu konuda görevlendirilen kişileri ilmi incelemeler yapmak üzere araştırmalarıyla ilgili yerlere görevli göndermiştir. Bununla ilgili Türk Tarihinin Ana Hatları eserinde 'Ege Medeniyeti' konusunu yazacak olan Dr. Arif Müfid'i konusu ile ilgili ilmi araştırmaları yapmak üzere Yunanistan, Kıbrıs ve Girit'e göndermiştir[252] (Bk. EK-8). Bu ilk devrede 63 konuyu kapsayan 63+3= 66 müsvedde Kuruma gelmiştir. Bunların bir kısmı yazı makinesiyle yazılarak çoğaltılmış; bir kısmı da Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı Basımevlerinde basılarak üyelere ulaştırılmıştır .

Müsveddelerin okunmasına 17 Nisan 1933 pazartesi günü saat 16.00'da Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı Köşkünde Atatürk'ün başkanlığında yapılan toplantıda başlanmıştır. Bu toplantıda şu üyeler bulunuyordu: Başkan Yusuf Akçura, Asbaşkan Halil Ethem (Eldem), Hasan Cemil (Çamlıbel), Genel Sekreter Dr. Reşit Galip, Üye Hikmet (Bayur), Afet (İnan), Sadri Maksudî (Arsal), Şemsettin (Günaltay), Yusuf Ziya (Özer), Fuat Köprülü, Ahmet

---

[248] Süheyl Ünver, "Bir Vakıa ve Neticesi", *Belleten* , C. XX (1960), s. 747-754.
[249] *Cumhuriyet*, Gazete, 3 Şubat 1932, s. 2; Eyice, *agm*, s. 516.
[250] Türk Tarih Kurumunun ilk çalışmalarına ışık tutan ve bir plan niteliğinde olan bu taslak ekler bölümünde verilmiştir.
[251] *Cumhuriyet*, Gazete, 3 Ağustos 1932, s. 1.
[252] *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Dosya No: 98, Kutu No: 70, Evrak Sıra No: 2, Künye Sıra No:3098.

Ağaoğlu, Muzaffer (Göker), İhsan (Sungu), Ragıp Hulusi (Özdem), Saffet (Engin), Hamit Zübeyr (Koşay), Hasan Fehmi (Turgal), Sekreter Mustafa Uluğ (İğdemir).

Bu ilk müsveddeler 17-20 Nisan 1933 tarihinde dört gün Çankaya'da Atatürk'ün başkanlığındaki toplantılarda okunduktan sonra, toplantılar Kurum'un Halkevindeki merkezinde yapılmaya başlanmış ve 22 Nisandan 13 Mayıs 1933 tarihine kadar, 21 toplantıda, müsveddelerin okunması tamamlanmıştır. Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının yeniden yazılması aşamasında daha sonraki çalışmalarda da Kuruma gönderilen müsveddeler okunmuştur. Bu müsveddelerin okunmasından sonra birçok konular için araştırmaların yetersiz olduğu kanısına varılmıştır. Bunlar için yeni belgeler bulmak ve bilimsel yöntemlerle bunları inceleyerek bir sonuca varmak uzun zaman işi olduğu düşünülerek, Türk Tarihi Ana Hatları kitabının hemen çıkarılmasından şimdilik vazgeçilmiştir. Görev alan üyelerin ve uzmanların bulabildiklerini uzun veya kısa monografiler halinde yazarak Kuruma vermesi, bunlardan yayınlanma değeri olanların Kurum tarafından yayınlanması ve konuların gereğince işlenmesinden sonra bunlardan yararlanılarak Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının yazılmasına karar verilmiştir[253].

Böylece Türk Tarihinin Ana Hatlarının eserinin yeniden yazılması çalışmaları sonucunda 1933 yılında Türk Tarihi Ana Hatlarının müsveddesi olarak ikinci seri basılmıştır. Bastırılan seride 43+4= 47 broşür yer almaktadır. 1936 yılında ise Türk Tarihi Ana Hatlarının müsveddesi olarak üçüncü seri bastırılmıştır. Bu seride ise 15 broşür yayınlanmıştır[254]. İkinci ve üçüncü seriler birinci seriye nazaran daha muntazam ve tamamen baskı halindeki broşürlerden teşkil edilmiştir. Böylece Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserin müsveddeleri 128 cüzlük bir takım teşkil etmiştir (Bk. EK-9). Müsveddelerin bu surette basılmasına son verilmiş, fakat çalışmalar yine de durmamıştır. Nitekim 1937'de yayımlanmaya başlayan Belleten'de zaman zaman bu çalışmalar hakkında kısa haberler görülmektedir[255].

Atatürk'ün son yıllarına kadar Anahatları eserinin müsveddeleri üzerindeki çalışmalar devam etmiştir. Broşürlerin basılmasından vazgeçilmiş, fakat Türk Tarih Kurumu, yeni bir teşebbüse girişerek, Kurum yayınlarının VIII. Serisini Anahatları müsveddelerine ayırmıştır[256]. 1937'de VIII. Serinin bir cildi olarak, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* adlı etüdü, zamanına göre başarılı resimler ile zenginleşmiş

---

[253] İğdemir, *age*, s. 21-23.
[254] Eyice, *agm*, s. 516 vd.
[255] *Belleten*, C. VI (1942), S. 21-22, s. 130 (Kaynaklar üzerinde çalışmalar); *Belleten*, C. VII (1963), S. 26, s. 345 (O.Ş.Uludağ'ın Osmanlı devri Türk hekimliği ve G. Feher'in Proto-Bulgarlar tarih ve medeniyeti adlı eserlerinin teslimi hakkında)
[256] VIII. serinin tam listesi için bk. Türk Tarih Kurumu Yayınları: 1967, Ankara 1968, s. 13-15.

bir halde basılmış ve 175 kuruş fiyatla satışa çıkarılmıştır[257]. Bu cildin başındaki kısa açıklamada VIII. Serinin gaye ve programı şu şekilde açıklanmıştır: "Türk Tarih Kurumu tarafından Türk Tarihinin Ana Hatları adıyla bir eser yazılması takarrür etmiştir. Bu eserin muhtelif kısımları üzerinde çalışan üyelerimiz tarafından hazırlanan tetkikler Kurumumuza tevdi edilmiş bulunmaktadır. Ana Hatları kitabımıza materyal teşkil eden bu tetkiklerin bastırılması için birçok müracaatlar vaki oldu. Bu büyük istek karşısında Kurumumuz, bu tetkiklerden bir kül teşkil edenleri bastırmaya karar verdi. Neşriyat serimizden sekizincisi bu tetkiklere hasrolundu. Kurumumuz, böylece memleketin kültür hayatına yeni hizmet bulunmakla bahtiyardır." Serinin ilk cildi ise ancak 1940 yılında bastırılmıştır. Yusuf Akçura'nın *Osmanlı Devletinin Dağılma Devri (XVIII ve XIX. asırlarda)* adlı eseridir. Bu çalışma F. Reşit Unat tarafından işlenerek basıma hazırlanmıştır[258].

Böylece bu yeni serinin kurulması ile Ana Hatları eseri, daha ciddi ve ilmî bir veçhe kazanmış bulunuyordu. Bu seride yer alan kitapların her birinin Ana Hatları kitabının ham malzemesi olabileceği açıkça görülmektedir. Nitekim, Belleten'in 1937'de basılan birinci sayısının ön sözünde de belirtildiği gibi, bu dergide de Türk Tarih Tezinin istinat eylediği ilmî belgeleri Türk Tarihinin Ana Hatları adlı bir eserde toplayıp neşretmeyi faydalı bulduğu düşüncesine hizmeti ön görüyordu. Böylece ilmî inceleme ve araştırmalar yapılarak bunların başlı başına kitaplar veya Belleten'de makaleler şeklinde bastırılması ile, ileride hazırlanacak Türk Tarihi Ana Hatları eserine contribution'lar derlenmiş oluyordu. Kısacası, bu çalışmalar ile Ana Hatları eseri, daha müspet ve ilmî bir yola girmiş bulunmaktaydı[259].

Ana Hatları düşüncesi, Atatürk'ün, Türk milletine yeni bir milli tarih şuuru vermek istemesinin sorucunda ortaya çıkmıştır. Atatürk, Ana Hatlarının, ciddi, ilmî ve objektif olmasını istemiş, bunun için çeşitli imkanlardan faydalanmış fakat, bu konuda çalışmaları istenilen kişilerin bir çoğunun, amaçlanan şeyi anlayamadıklarından veya yetersiz oluşlarından, bazen hakim düşünceye aykırı, hatta bunu dejenere edecek fikirlerle ortaya çıktıklarından beklediği neticeyi göremeden dünyadan çekilmiştir. Fakat neticeye ulaşmak için Atatürk gerekli imkanları da hazırlamıştır. İlk Ana Hatları kitabı ile sonraki üç seri müsveddeler bu çalışmanın tarihçesinde birer merhale teşkil eden önemli vesikalardır. Nitekim Anahatları eseri, ilk denemelerin başarısızlığı ile unutulmuş ve uzun bir monografyalar, mevzii cantribution'lar hazırlanması devresine girilmiştir[260]. Türk Tarihinin Ana Hatları, bir tarih

[257] İğdemir, *age*, s.23.., Eyice, *agm*, s.520.
[258] Eyice, *agm*, s.520.
[259] Eyice, *agm*, s. 521.
[260] Eyice, *agm*, s. 522.

kitabı olarak çok önemli olmayabilir. 100 nüsha basılması da, bu kitabın bir tarih çalışması olarak çok iddialı olmadığına kanıt sayılabilir. Mustafa Kemal Atatürk'ün milliyetçi ve demokratik ideolojisini tarihle temellendirmek amacıyla yazılan bu kitabın üç ana nedenden dolayı başarılı olamadığını öne sürebiliriz:

1-Devrimci ve aceleci atmosfer,

2-Birinci elden kaynakların çok az hatta yok denecek kadar az olması, çok olduğu konularda da pek kullanılmamış olması,

3-Projenin kavramsal bütününün daha kapsamlı bir açıklama gerektirmesi, tarih öncesine aşırı ağırlık verilmesi ve tarihsel bir süreklilik içinde günümüze getirilememesi.

4.2. Ortaokul ve Lise Tarih Kitaplarının Hazırlanması

3 Ekim 1935'te adı, Türk Tarih Kurumu'na çevrilen Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin, 15 Nisan 1931'deki kuruluşundan sonra, ilk işi liseler için dört ciltlik tarih kitaplarının hazırlanması olmuş, bu eser, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmaları sürekli izlemesi ile kısa zamanda tamamlanarak Maarif Vekilliğince bastırılmıştır. Bunu ilk ve ortaokullar için hazırlanan tarih kitapları izlemiştir. Basımı ve öğretim hizmetine sunulması 1931 yılına rastlayan bu kitaplar resmi tarih görüşü niteliğindeki Türk Tarih Tezini yansıtmaya çalışıyordu. Bununla, yeni devletin öğretisi eğitim yoluyla geniş kitlelere ve özellikle de bu devleti taşıyacak olan gençlere ulaşacaktı. Böylece Cumhuriyet gerçek anlamda 1931 yılında kendisine uygun kuşaklar yetiştirmek için resmi ilk adımı atmıştır. Dört cilt halindeki bu eser, itinalı cildi, yorgunluk vermeksizin rahat okunan güzel tipoğrafyası, çok iyi kalite kâğıdı, metin dışı kuşe kâğıdına basılmış renkli ve siyah-beyaz resimleri ve mükemmel haritaları ile Tarihi ve yeni Tarih anlayışını sevdirecek bütün vasıflara sahipti[261]. Tarih, ilk olarak ortaokullarda kullanılmış, fakat fazla ağır olduğu göz önünde tutularak liselere kaydırılmıştır. Ortaokullar için ise, 3 ciltlik daha kısa ve özet mahiyetinde kitaplar hazırlatılmış (Orta Mektepler İçin Tarih) ve ilk cildi 1933'de yayınlanmıştır[262].

Dört ciltlik lise tarih kitaplarının, İslam tarihi bölümü ilkönce kurum üyelerinden Zakir Kadiri (Ugan) Beye yazdırılmıştır. Fakat Atatürk, bu bölümü hiç beğenmemiş, bunun Şemsettin Bey tarafından yazılmasını istemiştir[263]. Böylece bu eserin İslam Tarihi bölümü Şemsettin Günaltay tarafından, 'Osmanlılar' dışındaki, 'Türk Devletleri' bölümü Fuad Köprülü

[261] Eyice, *agm*, s. 514.
[262] Eyice, *agm*, s. 514; Behar, *age*, s.108.
[263] İğdemir, *age*, s. 8.

tarafından, 'Cumhuriyet Tarihi'ni içine alan dördüncü bölümü de Tevfik Bıyıklıoğlu ile Doktor Reşit Galip tarafından yazılmıştır.[264]. Yazılan lise tarih kitapları, genel olarak olumlu karşılanmış, tartışılan ortak konu, kitapların pedogojik bakımdan ağır gelmesi olmuştur.

Baskı ve tertip bakımından Cumhuriyet Devrinin en güzel ve başarılı eserlerinden olan Tarih'in ilk cildinin kısa önsözünde bu eserin, konunun genişliği ile zamanın darlığı ve ders yılına yetiştirilmesi zorunluluğu yüzünden acele hazırlandığı "……bu küçük eserin ihtiyaca tam ve mükemmel şekilde tekabül edeceği iddia olunamaz…." denilerek belirtilmiştir[265]. Bu Tarih'lerde, Ana Hatları eserinin şeması daha da genişletilerek kullanılmış ve oradaki ana fikir, bu kitaplarda da hakim olmuştur. Prof. Dr. Şerafettin Turan'ın söylediğine göre, lise gençliği 1931 yılından 1941'e kadar bu kitaplarla eğitilmiştir. Atatürk'ün ölümünden bir yıl sonra, 1939'da bu kitapların müfredattan kaldırılması kararı alınmışsa da, yeni kitapların hazırlandığı 1941'e kadar bu kitaplar okutulmuştur. Dört ciltlik Tarih kitabı genel anlamda Dünya ve Türk Tarihini içine almaktaydı. Resmi ideolojinin bir yansıması olarak görülmesine karşılık öğretici yanı da göz ardı edilmemelidir.

Tarih I kitabı ile, Türk Tarihinin Ana Hatları ve dolayısıyla Türk Tarihinin Ana Hatları Methal Kısmı kitapları arasında büyük bir benzerlik vardır. Hemen hemen aynı konular, aynı kavramlarla işlenmiştir. Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanları konu alan Tarih I, 7 renkli tablo, 22 harita, 136 resimden oluşmaktaydı. 384 sayfadan oluşan bu kitabın içindekiler kısmı şöyledir (BK. EK-10):

I. Beşer Tarihine Giriş
II. Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Bir Nazar
III. Çin
IV. Anayurtta En Eski Devletler
V. İskit İmparatorluğu
VI. Hint
VII. Kalde, Elam ve Asur
VIII. Mısır
IX. Anadolu
X. Fenikeliler
XI. İbraniler
XII. İran

[264] İğdemir, *age*, s. 9.
[265] *Tarih I* (Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar), İstanbul 1931, s. XI-XII.

XIII. Ege Havzası

XIV. Eski İtalya ve Etrüskler

Kitabın ilk konusu 'İnsanlık Tarihine Giriş' başlığıyla, dünyanın ve insanlığın meydana gelmesi, ırkların oluşumu ve tarihi devirlerin sıralanması şeklindedir. Ardından 28 sayfalık Türk Tarihi ve Medeniyetine bir giriş yapılmakta ve ilk çağ uygarlıklarının anlatımına geçilmektedir. Her ne kadar uygarlıkların Türklerle bütünleştirici özellikleri mevzu konusu edilmekteyse de tarihsel ve coğrafî olarak öğrencinin zihninde dünyanın tarihi varlığı açığa çıkarılmaya çalışılmaktaydı. Verilmek istenen mesaj ve kabul edilmesi istenilen bakış açı kitabın girişinde net biçimde vurgulanmaktaydı:

"1000 yıldan fazla süren İslamlık - Hıristiyanlık davalarının doğurduğu husumet duygusu ile mutaassıp müverrihler bu davalarda asırlarca İslamlığın davasını yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeye savaştılar. Türk ve İslam müverrihleri de Türklüğü ve Türk Medeniyetini İslamlık ve İslam Medeniyeti ile kaynaştırdılar. İslamlığa tekaddüm eden birlerce yıla ait devreleri unutmayı ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda Osmanlı İmparatorluğu'na dahil olan unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlılık cereyanı da, Türk adının anılmaması, milli tarihin yalnız ihmali değil, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amil halinde diğerlerine eklendi. Bütün bu menfi cereyanlar, tabii olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün çadır, aşiret, at, silah ve muharibe mefhumlarıyla müradif tutulması ananesi mektep kitaplarına kadar girdi. Türk tarihinin inkar edilmiş ve unutulmuş simasını ve mahiyetini bütün hakikatleriyle meydana çıkarabilmek" lazımdır[266]. Bu anlamda da Avrupalı tarihçilerin Türklere dayatmak istedikleri kimlik de ağır biçimde eleştirilmektedir. İslamlılık bilinci yanında, Osmanlılık bilinci de Türk ulusal bilincini geciktiren ve gelişimini engelleyen zihniyetler olarak görülmektedir. Kitapta oluşturulmak istenen yeni zihniyet bu eskilerin eleştirilmesi üzerine kendisine zemin hazırlamaktadır.

Tarihi I ders kitabı iki önemli konuyu işlemektedir. Birincisi, yaratılış olgusu, dünyanın, insanın meydana gelişinin Darvinist bir nazariye doğrultusunda ele alınmasıydı. Bu anlatımla, tarih dinsel düşüncelerin, kurgu ve anlatımların yoğun baskısından kurtarılmaya çalışılıyordu. Bu anlayış, Cumhuriyetin vermek istediği en temel düşüncelerden biriydi. İkincisi ise, Türk Tarih Tezi ile Türklerin dünya tarihinde birincil derecede bir rol oynadıklarını vurgulamak girişimiydi. Bu anlayış bir çok duyguyu bir arada işlemekteydi.Anadolu'nun tarihsel süreç

[266] *Tarih I* (Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar), Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. V.

boyunca Türklerin vatanı olduğu inancını yaratmak ve böylece Türklerin bu coğrafya ile olan bütünselliğini sağlamak; savaşlar ve baskılarla ülke insanında meydana gelen ezilmişlik duygusunun ulusal bir bilinç ve gurur yaratılarak gidermek; Türk toplumunu o ana kadar net olarak bilmediği 'Millet' ve 'Milliyetçi' duyarlılıklarla beslemek bu tezin hedefini oluşturmaktaydı. Dolayısıyla, Tarih I kitabı genel anlamda laik ve bilimsel düşünceyi temel alırken; özel anlamda da ulus ve ulusalcı düşünceyi işlemekte ve bu iki temeli yeni yetişen kuşaklara aktararak cumhuriyet devrinin ilk zihinsel meyvelerini oluşturmaktaydı.

Kitapta insan ırkları hakkında söz edilirken, Türklerin beyaz ırka mensup olduklarının altı çizilmektedir. Ancak, kitapta ırklar arasında bir üstünlük gibi iddialara kesinlikle yer verilmemiştir. Kafatası yapısı olarak da Türklerin brakisefal olduğu vurgulanmıştır[267]. Tarih bilimine giriş niteliği taşıyan bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, evrenin, dünyanın, insanın ve insan topluluklarının yaranması hakkında laik, bilimsel ve hatta materyalist bir yaklaşım ortaya koyulmuştur. Asıl bu konulardan sonra tarihin mevzusuna girilmektedir.

İlk başlık 'Büyük Türk Tarihi ve Medeniyetine Bir Nazar' adını taşımaktadır. Bu ünitede, Türklerin ana yurdu olarak Orta Asya gösterilmekte; Orta Asya'daki tarihin çok eski dönemlerinde meydana gelen Türk uygarlığı, dünya uygarlık tarihinin ilk adımı olarak değerlendirilmekteydi[268]. Ancak, Orta Asya'da değişen iklim koşulları erken denilecek bir dönemde Türklerin ana yurtlarını terk edip, dünyanın dört bir tarafında dağılmasına neden olmuştur. Bu dağılma, aynı zamanda Türkler sayesinde dünyanın medenileşmesi anlamına gelmektedir. Buna göre, "Cümudiyeler devrinin sona ermesi, Büyük Türk Denizi havzasındaki iklim şartlarını değiştirdi. Yavaş yavaş çekilen buzlar, Asya'nın şimali ile en yüksek dağlatma münhasır kaldı. Sular azaldı. Gitgide daralan denizlerin yerinde göller, bataklıklar kaldı. Irmaklar, çaylar cılız derelere döndü; bunlardan birçokları kurudu, yeni kara parçalan meydana çıktı, bol yağmurlarla sulanan yeşil ovalar kurak ve çöller haline geldi"[269]. Büyük Türk Denizinin kuruması, Türklerin ülkesinde hayatın tükenmesi anlamına gelmekteydi. Bunun üzerine Orta Asya'dan Çin'e, Hint'e, Ön Asya'ya, Kuzey Afrika ve Avrupa'ya dalgalar halinde insan seli göç etmeye başladı. Böylece, Türkler medeniyetin tohumlarını dünyanın dört bir

[267] *Tarih I*, s. 17.
[268] *Tarih I*, s. 26'da yapılan kıyaslama oldukça dikkat çekicidir. Buna göre, Orta Asya'daki Tük uygarlığının dünyanın, diğer yerindeki medeniyetlerden bariz denilebilecek kadar farklar bulunmaktaydı. Örneğin, diğer insan toplulukları kaya ve ağaç kovuklarında hayat yaşarken, Türkler kereste ve madeni gibi medeniyet dönemlerini neredeyse geride bırakmışlardı.
[269] *Tarih I*, s. 26-27.

köşesine yaydılar[270]. Görüldüğü gibi, dünya medeniyetinin yaratıcıları olarak Türkler uygarlığın temellerini atan yegane millet olarak öne çıkartılmaktadırlar.

Bundan sonra yerel medeniyetlere geçilmektedir. Dünyanın doğu ucunda yer alan Hint ve Çin gibi iki önemli uygarlık merkezinin Türklüğü vurgulandıktan sonra Ön Asya bölgesine geçilmektedir[271]. Burada Türklerin Sümer, Eti ve Elam'ı içine alan kadim bir Mezopotamya medeniyeti inkişaf ettiği üzerinde durulmuştur[272]. Anadolu'daki Hititlerle (Etiler) ilgili olarak da "Küçük Asya ahalisinin Hitit ve emsali isimlerle tanıttırılan Hata Türkleridir" yorumu yer almıştır[273]. Diğer yandan Türk olduğu öne sürülen kavimler arasında Frigler, Lidyalılar ve Fenikeliler de bulunmaktadır[274]. Böylece, üstün kimlikleriyle Ön Asya medeniyetinin de yaratıcıları olarak karşımıza çıkan Türkler, aynı zamanda Mısır medeniyetinin ve Ege havzasındaki medeniyetlerinde de kurucuları olmuşlardır[275]. Etrüskler'in de Türklüğüne bir daha vurgu yapılarak Roma uygarlığının kökeninde Türklerin yaratıcı varlığının izleri aranmıştır [276]. Kısacası, Türkler dünya medeniyetinin ve insan uygarlıklarının yaratıcı milleti olarak ortaya çıkmışlardır. Çin, Hint, İran, Mezopotamya, Mısır, Ege, Yunan, Roma ve Anadolu Orta Asya merkezli Türk medeniyetinin çevreye yansımasından başka bir şey değillerdir. Görüldüğü gibi, Tarih I kitabı hiçbir soruya ve itiraza fırsat tanımadan dünyanın Türklüğünü iddia etmektedir.

Tarih II, Orta Zamanları konu almakta olup, 8 renkli tablo, 46 harita, 113 resimden oluşmaktadır. 391 sayfadan oluşan bu kitabın içindekiler kısmı şöyledir (BK. EK-11):

I. Eski Zamandan Ortazamana Giderken
II. Alanlar ve Avrupa'yı İstilaları
III. Avrupa'da Türk-Hun İmparatorluğu
IV. Asya'da Akhunlar Devleti
V. Beşinci Asırda Avrupa
VI. Avar İmparatorluğu
VII. VII. VI. Asırda Şarki Doğu Roma İmparatorluğu
VIII. Asya'da Türk (Tukyu) İmparatorluğu
IX. Türkeş Devleti

---

[270] *Tarih I*, s. 27-28'de bu göçlerin binlerce yıl sürdüğünden söz edilmektedir
[271] *Tarih I*, s. 28-29.
[272] *Tarih I*, s .30.
[273] *Tarih I*, s. 127.
[274] *Tarih I*, s. 138, 142, 147.
[275] *Tarih I*, s. 30-32.
[276] *Tarih I*, s. 264-267.

X. Karluk Devleti

XI. Uygur Devleti

XII. Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri

XIII. V. Asırdan Sonra Avrupa'ya Şarktan Gelen Yeni İstilalar

XIV. İslam Tarihi

XV. İlk Müslüman Türk Devletleri

XVI. Karolenj İmparatorluğu

XVII. Normanlar

XVIII. Kape Sülalesi

XIX. Alman Dükalıkları ve Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğunun Kuruluşu

XX. Papalarla İmparatorlar Mücadelesi

XXI. XI.-XII. Asırlarda Hıristiyan Derebeylikleri (Feodalite)

XXII. Büyük Selçuklu İmparatorluğu

XXIII. Haçlılar Seferleri

XXIV. Karahata Devleti

XXV. Harzemşahlar Devleti

XXVI. Türk-Moğol İmparatorluğu

XXVII. Mısır-Suriye Türk Devletleri

XXVIII. Ortazamanda Anadolu Türk Devletleri

XXIX. Ortazamanda Hint Alemi

XXX. Müslüman Türkler İdaresinde Hint

XXXI. Timur

XXXII. Hindistan'da Babür İmparatorluğu

Tarih II'de dikkati çeken konulardan en önemlisi İslam dini ile Hıristiyanlık arasında yapılan dinsel karşılaştırmada İslam'dan yana tavır alınmış olmasıydı[277]. Yine, İslam peygamberine atıfla yapılan değerlendirmeler de onun açık görüşlü olduğu dile getirilmektedir: "Muhammet, gerek dinî gerek içtimaî hususlarda bir ıslah yapmak lazım geldiği zaman kendini hiçbir şeye bağlı görmemiştir. Daima tekamüle doğru yürümüştür. Ölüm, bu tekamülü birdenbire kesti, Muhammet'ten sonra İslam aleminde görülen durgunluk ve tedenni sebebi Muhammet'te değil, onun haleflerinin Muhammet'in mesleğinin ruhunu değil, metnini almalarında aranmalıdır. Bu büyük hakikat ancak Türkiye Cumhuriyeti devrinde hakkıyla idrak

[277] *Tarih II* (Ortazamanlar), Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s. 6.

edilmiş ve icabatı yapılmıştır"[278]. Böylece, Türkiye'nin takip ettiği 'tekamüle uygun' yol özünde İslam'ın öngördüğü bir anlayış olarak ifade edilmekte ve laikliğin İslam'la çelişmediği, çağdaşlaşma hareketinin dine ters düşmediği, İslam'ın gelişmelere açık bir din olduğu vurgulanmaktaydı. Kitapta Türk devlet ve askeri teşkilatlanmasının kökenlerinin eski İslam önceki idari yapılarda aranmıştır[279]. Örneğin, Osmanlı devlet yapısını şekillendiren idari örgütlenmelerin Bizans menşeli olduğunu savunan Avrupa tarihçilerinin görüşlerine karşılık, eski Türk idare anlayışından, Selçuklu devlet yapısından gelen izlerin varlığı belirtilmiştir.

Tarih III, Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihini konu almakta olup, 6 renkli tablo, 10 harita ve 136 resimden oluşmaktadır. 182 sayfadan oluşan bu kitabın içindekiler kısmı şöyledir(BK. EK-12):

I. Osmanlı Devletinin Kuruluşu
II. Osmanlı İmparatorluğu
III. İmparatorluğun İnhitatı
IV. İmparatorluğun İnhilâli ve İnkırazı (1792-1919)

Tarih III'de dikkati çeken husus Osmanlı'nın koyu bir eleştirisine duyulan gereksinimdir. Eleştiri ve bazı olayların anlatımında izlenilen gerçekçi ve halkçı yorumlar konuyu biraz daha cazip kılmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. Örneğin, Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesi'nde yer alan kardeş katline ilişkin yasanın açıklanmasında ahlakî ve siyasî nedenler ve esaslar gözetilerek devlet otoritesini temel alan bir görüş ileri sürülmüştür[280]. Yine bunun gibi, Tarih III kitabında Osmanlı dini, fikri ve idari yaşamı üzerinde yargılayıcı görüş ve açıklamalarda da bulunulmuştur. Fatih dönemine kadar olan Türk kültürü üzerinde durulurken tasavvuf hakkında yorumlar yapılmıştır[281]. Ayrıca Tarih III ders kitabında Osmanlı vakanüvislerinin de zaman zaman kaynak olarak gösterildiğini görmekteyiz[282].

Kitap günün gereksinimlerinden yola çıkarak tarihi değerlendirmelere yer vermektir. Örneğin, hilafet meselesi Türkiye için bu dönemlerde yaygın bir tartışma konusu olmaya devam ederken, bu kurumun halkın nazarında oluşturduğu etkiyi silmek için cumhuriyetin izlediği bakış açısı Sultan Selim dönemine kadar götürülerek, yorum yapılmıştır. Halifelik kurumunun Osmanlı Devletine ciddi bir fayda sağlamadığı ileri sürülerek, bu kurumun irtica faaliyetlerine sebep olduğu belirtilmiştir[283]. İrticai faaliyetlerin önderi olarak da ulema ve

---

[278] *Tarih II*, s. 118.
[279] *Tarih II*, s.220-222.
[280] *Tarih III* (Yeni ve Yakın Zamanlar), Maarif Vekaleti Devlet Basımevi, İstanbul 1931, s.35.
[281] *Tarih III*, s.43-44.
[282] *Tarih III*, s.204.
[283] *Tarih III*, s.47.

yeniçeriler görülmekteydi. Yeniçeri ayaklanmalarında ise temel etken 'iktisadî amiller' gösterilirken, bu isyanların irticai görüşleri desteklemek adına reformlara karşı engel olduğu vurgulanmıştır[284].

Tarih IV, Türkiye Cumhuriyeti'ni konu olarak almakta olup, 5 renkli tablo, 12 harita ve 176 resimden oluşmaktadır. 390 sayfadan oluşan bu kitabın içindekiler kısmı şöyledir (Bk. EK-13):

I. Türk Milletinin Yeni Bir Devlet Daha KurmasI
II. İstiklal Harbi
III. Lozan'dan Cumhuriyet'in Resmen İlanına Kadar
IV. Cumhuriyet'in İlanı
V. Halifeliğin Kaldırılması
VI. Cumhuriyet Devrinde Siyasi Cereyanlar
VII. Dinî, Hukukî Devrim ve Reformlar
VIII. Eğitim ve Öğretimde Devrim ve Reform Cereyanları
IX. İktisadi, Mali Devrim ve Reform Cereyanları

Yeni devletin oluşum aşamalarını konu edinen Tarih IV ders kitabında, "Beşer tarihine Türkler kadar çok ve büyük devletler kuran bir ırk gelmemiştir. Tarihçe malum ilk medeni devletlerden beri (Sümer Devleti, M. Ö. 4000 yılı) Asya'da ve Avrupa'da tesis edilen beyliklerin (prensliklerin), hanlıkların (krallıkların), hakanlıkların (imparatorlukların) çoğunu Türkler kurdu"[285] giriş cümlelerinin ardından Türkiye Cumhuriyetinin tarihine geçilmekteydi. "Türkler ikinci defa Orta Anadolu'nun yaylalarında bir devlet merkezi kurmuş oluyorlardı. Orta yaylada ilk defa devlet merkezi edinenler Eti Türkleri idi"[286] . Bu ifadeler Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını pekiştirmektedir. Nitekim, Anadolu'nun başlangıçtan günümüze Türklüğü bu şekilde vurgulanmış oluyordu. Bu anlayış, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türk tarih anlayışında yer alan ulusal değerlerin Anadolu merkezli bir vatan kimliği içinde tutmayı hedefliyordu. Tarih kitaplarının da bu amaçtan hareket edilerek yazıldığı (özellikle Tarih IV) bir gerçekliktir.

Türk Tarihinin Ana Hatları kitabı temel alınarak yazılan bu dört ciltlik Lise ders kitabı dolaylı yoldan da olsa Atatürk'ün eleştirisine (Türk Tarihinin Ana Hatları kitabını beğenmemiştir) neden olsa da, bu kitapta yer alan temel bakış açı Atatürk'ün öngördüğü fikir ve düşünceler çizgisinde devam ettirilmiştir. Bundan olsa gerek, "Lise tarih kitapları genellikle

[284] *Tarih III*, s.193.
[285] *Tarih IV* (Türkiye Cumhuriyeti), Maarif Vekaleti Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 1.
[286] *Tarih IV*, s. 144.

öğretmenlerce iyi karşılandı. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu tarih tezine heyecanla sarıldılar. Tek şikayetleri, ortaokullarda da okutulan bu kitapların pedagoji bakımından öğrencilere ağır gelmesiydi. Nitekim, bundan iki yıl sonra Milli Eğitim Bakanlığı bu kitaplara göre ortaokullar için ayrıca üç cilt daha tarih kitapları ile ilkokullar için yeni kitaplar yazdırdı"[287].

Ancak, Ortaokul ve Liselerde okutulan Tarih kitapları üzerindeki tartışmalar uzun bir süre daha devam etmiştir. Yapılan tartışmalarda yazılan ders kitapları 'pedagojik açıdan son derece başarısız' olarak değerlendirilmekteydi[288] . Bu sorunları tartışmak ve ortadan kaldırmak için 1932 yılında toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi'nin dört gündem başlığından birini de 'Okullarda okutulan tarih ders kitapları' oluşturmaktaydı. Ancak, kongre kitabın üslubunu, bakış açısını pek fazla tartışmadı. Öğretmenlerce dile getirilen konu kitabın ağır olduğu, dil bakımdan sadeleştirilmesi gibi konulardır[289] . Türk Tarih Tezinin fikri yapısı ve temelleri ancak birkaç ilim adamı tarafından (Zeki Velidi ve Fuat Köprülü) tartışılmış ve onlarda yoğun eleştiriler almışlardır[290] . Buradan anlaşılacağı üzere, Türk Tarih Tezinin fikri temelleri ve tarihsel boyutunun tartışılmasının yerine küçük çaplı konular gündeme getirilmiştir. Kongre sırasında, Sümer ve Mısır medeniyetleri üzerinde Türk varlığının nasıl tespit edilip kanıtlandığı iddiası da tartışılan konular arasındaydı. Bu görüşün yanlışlığına Türk Tarih Tezinin kurucularından Yusuf Akçura da karşı çıkmıştır. Ancak, ileri sürülen tezleri hararetle savunanlar da vardı. Bunların başında Afet İnan ve Hasan Cemil Bey gelmekteydi. İkisi de gerçek anlamda tarihe tarih dışı bir ilgi beslemekteydiler. Yani, okullu tarihçiler olmayıp, metot tarihçiliği yerine duygusal tarihçiliği esas kabul etmekteydiler.

Kısacası, Tarih Kongresinde tartışmaya açılan lise ders kitapları üzerinde yapılan görüşmeler yeni bir bakış açısının doğması yönünde bir seyir izleyip, bir takım taktik konularının aydınlatılmasına hizmet etmiştir. Bu kitaplar Türkleri bir ırk olarak yüceltmiş ve büyük bir uygarlık kurmuş olduklarını vurgulamıştır. Diğer büyük uygarlıklar üzerindeki etkilerinin altını çizmiş ve Türklerin, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok daha önce var olduklarını tekrar tekrar belirtmişlerdir.

Bu programla Türk, tarihin en eski milletidir, medeniyetin en eski kurucusu ve medeni milletlerin en eski hocasıdır tezi ve Orta Asya'yı dünya medeniyetinin beşiği davasını tarihten önceki zamanlardan bugüne kadar getirerek öğrenciye öğretmek amacı ortaya konmuştur. Yazılan kitaplarda Türk Devriminin, Türk Tarihine bakış açısı ilk kez net biçimde kitaplarda

---

[287] İğdemir, *age*, s. 10.
[288] B. E. Behar, *age*, s.116.
[289] *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Öğretmen İhsan Şerif'in Konuşması, s.14.
[290] Fuat Köprülü bu bakımdan kongre boyunca kendi görüşlerini dile getirmektense susmayı tercih etmiştir. Bu tavrı daha sonra eleştirilere neden olacaktır. Behar, *age*, s.130 vd.

kendini göstermiştir. Bu kitaplarda Türk öğesi ön plana çıkarılırken, duygusal öğeler içeren Tarih tezi de ortaya atılmıştır.

4.3. Türk Tarihinin Büyük Olaylarının ve Türk Büyüklerinin Anılması

Türk Tarih Kurumu , faaliyetlerini sürdürürken, tüzüğünün emrettiği işler dışında tarihimizin başka yönleriyle de ilgilenmiş, bu arada Türk tarihinin büyük olaylarıyla Türk büyüklerinin doğum ve ölüm yıldönümlerinde törenler ve seminerle düzenlemiş, eserler çıkarmıştır. Kurumun Atatürk döneminde bu alanda yaptığı çalışma 21 Haziran 1937'de büyük Türk bilgini ve filozofu İbn- i Sina'nın 900 üncü ölüm yıldönümü İstanbul'da bir törenle anılmış, bu törene yabancı bilim adamları da katılmıştır. Bu nedenle Kurum, İbn Sina hakkında 41 makale ve araştırmayı içine alan 1000 sayfalık bir eser yayınlamıştır[291].

4.4. Yayınlar

Türk Tarih Kurumu'nun ilk tüzüğünün (1932) 3.maddesi yayın faaliyetleri ile ilgili olarak şunları öngörmektedir: "Kurumun maksadı, Türk tarihini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir." Yine 4. maddenin 'b' şıkkı şunları belirtmektedir: "Türk tarihi membalarını araştırıp, bastırmak", 'd' şıkkı ise "Türk Tarih Kurumu mesaisinin semerelerini her türlü yollarla neşre çalışmak" şeklindedir[292].

Kurum bu amaca ulaşabilmek için çalışmalarını şu şekilde yürütmektedir:

a)Türk ve Türkiye Tarihinin kaynaklarını araştırır, inceler, bunlarla ilgili bilimsel değerde monografileri, çeşitli eseleri ve dergileri yayınlar.

b)Türk ve Türkiye Tarihine dair kaynakları ve tetkikleri Türkçeye çevirir ve yayınlar.

Bu amaçlar doğrultusunda, Kurum 1931-1938 arası dönemde, yayın çalışmalarını şu ana bölümler halinde sürdürmüştür:

1-Türk Tarihi kaynaklarının araştırılması, incelenmesi ve yayınlanması.

2-Türkiye Tarihinin Araştırılması

3-Çeşitli Monografiler

4-Dergiler

5-Türk ve Türkiye Tarihine Dair Kaynak ve İncelemelerin Türkçeye çevrilmesi[293].

---

[291] *İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları(1937)*, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler, İstanbul 1943, s. XXXVI; İğdemir, *age*, s. 52.

[292] *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi*, İstanbul 1932.

[293] Bu bölüme ait serilerin oluşturulması 1938 yılından sonra gerçekleşebilmiştir. Fakat bu tarihe kadar kurum, Türk ve Türkiye Tarihine dair kaynak ve incelemelerin tercümesi konusunda çalışmalar yapmıştır.

Kurum bu bölümlerle ilgili çalışmalarını sürdürürken amacına uygun olarak seriler oluşturmuştur. Kurumun, 1938 yılına kadar oluşturduğu serilerin sayısı 4'dür. Bunlar şöyle sıralanabilir[294] (Bk. EK-14).

1-Tıpkıbasımlar (I.seri)

2-Kazı raporları ve bunlarla ilgili araştırmalar (V. seri)

3-Monografiler, Melanjlar (VII. seri)

4-Türk Tarihinin Ana Hatları için hazırlanan monografiler (VIII. seri)

4.4.1. Türkiye Tarih Kaynaklarının Araştırılması, İncelenmesi ve Yayınlanması

Türk Tarih Kurumu tüzüğünün (1932) 3. maddesi "Cemiyetin maksadı, Türk Tarihini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir." şeklindedir. Türkiye Tarih Kaynaklarının araştırılması, incelenmesi ve yayınlanması bölümündeki çalışmalar, tüzüğün bu maddesine dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu bölüm, Türk Tarih Kurumu çalışmalarının en önemli bölümlerinden biridir. Bu bölüme giren eserler, Türk Tarih Kurumu yayın dizinlerinden:

I. Seri: Tıpkıbasımlar

II. Seri: Türk Tarihinin Kaynakları

III. Seri: Türk Tarihi Kaynaklarının Tenkitli Baskıları

XIV Seri: Arşiv Vesikaları

XV. Seri: Farabi'nin Eserleri

XVIII. Seri: Osmanlı Kronikleri

XIX. Seri: Malazgirt Savaşının 900. yıldönümü ve Selçuklu Tarihi Kaynakları adlı yedi seri içerisinde yer almaktadır. Türk Tarih Kurumu 1931-1938 arası dönemde bu alanda, tıpkıbasımlar serisi içinde 2 eser yayınlamıştır. Bu eserler şunlardır:

1-Tıpkıbasımlar (Kurum yayınlarının I. Serisi)[295]

a) Pîrî Reis haritası.İstanbul: Devlet Basımevi, 1935. 1 Hrt. (62x88,5sm), 21 S. (Türkçe 1 6+ Almanca 7-11+ İngilizce 12-16+ Fransızca 17-21 izahnâme)[296] (Bk. EK-15).

b) Pîrî Reis: Kitab-ı Bahriye. İstanbul: Devlet Basımevi, 1935. S. I-LV (Haydar Alpagut Fevzi Kurtoğlu: Önsöz), S. 1-858 Ayasofya Ktp. Nr. 2612'de bulunan nüshasının tıpkıbasımı) a-f (Fihrist), S. 1-72 (İndeks), 6 Hrt.

---

[294]Bk. Türk Tarih Kurumu Neşriyatı, *Belleten*, C. I (1937), C. II (1938), son sayfalar.
[295] İğdemir, *age*, s.111.
[296] Sadi Selen, "Piri Reis'in Şimalî Amerika Haritası", *Belleten*, C. I (1937), S. 2, s. 516-518.

4.4.2. Türkiye Tarihinin Araştırılması

Atatürk "Türkler Anadolu'nun en eski yerli halkıdır" sözünden hareket eden Türk Tarih Kurumu, bu ifadenin gerçeklik derecesini araştırır mahiyette çalışmalarda bulunmuştur. Türk topraklarının üstündeki ve altındaki kalıntıları incelemeyi kendisine görev kabul ederek, tüzüğündeki "Türk Tarihini araştırır" maddesinden hareketle bu alanda çalışmalar yapmıştır. Bu araştırmalar, kurum yayın dizilerinden:

V. Seri: Kazı raporları ve bunlarla ilgili araştırmalar

VIII. Seri: Türk tarihinin ana hatları için hazırlanan monografiler adlı dizilerde yer almaktadır. Bu alanda yayınlanan eser sayısı 1931-1938 arası dönemde 4 tanedir. Bu eserler şunlardır:

1- Kazı raporları ve bunlarla ilgili araştırmalar (Kurum yayınlarının V. Serisi)[297]

a)Prof. Remzi Oğuz Arık: Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan Alacahöyük hafriyatı. 1935'teki çalışmalara ve keşiflere ait ilk rapor. Ankara: 1937. VI+113 S. Metin, S.1-CCXCIX resimli katalog, metin içinde 153 Res., ayrıca 8 renkli tablo ve 2 kroki.

b)Prof. Remzi Oğuz Ayık: Les Fouilles d'Alacahöyük, entreprieses par la Société d'Histoire Turgue. Rapport préliminaire sur les Travaux en 1935. Ankara: 1937. III+119 p. De texte, I-CCLXXXIX p. De catalogue, 153 fig. Dans ile texte, 8 tableaux en couleurs et 2 croguis.

2-Türk Tarihinin Ana Hatları için hazırlanan monografiler (Kurum yayınlarının VIII. serisi)[298]

a)Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri, Siyasî, idarî, fikrî, iktisadî hayat; ilmî ve içtimaî müesseseler; halk ve toprak. Ankara: 1937. V+136 S., 49 Lev., 2 Hrt. 4

b)Ord. Prof. Şemseddin Günaltay: Türk tarihinin ilk devirlerinden Yakın Şark, Elâm ve Mezopotamya. Ankara: 1937. 607 S., 256 Res., 1 Hrt. 8

4.4.3. Çeşitli Monografiler

Türk Tarih Kurumu, üyelerinin ve Türk ve Türkiye Tarihi alanında çalışan bilim adamlarının hazırlayacakları monografileri yayınlamayı amaç edinmiştir. Bu bölüm kurum çalışmaları içerisinde önemli bir yer almaktadır. Bu çalışmalar Kurumun:

VI. Sanat tarihi ve arkeolojik monografiler

---

[297] İğdemir, *age*, s. 115.
[298] İğdemir, *age*, s. 123.

VII. Seri: MonografileR

VIII. Seri: Türk tarihinin ana hatları için hazırlanan monografiler

XI. Seri: İstanbul'un fetih yılına hazırlık yayınları

XII. Seri: Bibliografyalar, kataloglar

XVIII. Seri: Dünya tarihi adlı dizilerin içindedir.

Türk Tarih Kurumu 1931-1938 arası dönemde bu alanda, 2 seri içinde 4 eser yayınlamıştır. Bunların 2 tanesi Türk tarihinin ana hatları için hazırlanan monografilere, 2 tanesi de monografiler bölümüne aittir. Bu eserler şunlardır:

1-Monografiler (Kurum yayınlarının VII. Serisi)[299]

a)Büyük Türk Filozof ve Tıb Üstadı İbn-i Sinâ. Şahsiyeti ve eserleri hakkında tetkikler. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1937. 798 S., 17 Lev., Res.

b)Uluğ İğdemir: Kuleli vak'ası hakkında bir araştırma. Önsöz: İhsan Sungu. Ankara: 1937. 76 S. 22 Lev.

2-Türk Tarihinin ana hatları için hazırlanan monografiler (Kurum yayınlarının VIII. Serisi)

a)Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu devletleri, Siyasî, idari, fikrî, iktisadî hayat; ilmî ve içtimaî müesseseler; halk ve toprak. Ankara: 1937. V+136 S., 49 Lev., 2 Hrt.

b)Ord. Prof. Şemseddin Günaltay: Türk tarihinin ilk devirlerinden Yakın Şark, Elâm ve Mezopotamya. Ankara: 1937. 607 S., 256 Res., 1 Hrt.

4.4.4. Dergiler

Türk Tarih Kurumu tüzüğünün yayın faaliyetleri ile ilgili maddeleri, çeşitli yayın faaliyetlerinin yanında bir derginin de yayınlanmasını öngörmektedir. Yine 1935 yılında Atatürk tarafından hazırlanan Türk Tarihi Araştırma Kurumu Avan projesinin 13. maddesinin 'a' fıkrası gereğince "Türk ve Türkiye tarihi ile ilgili olarak bir mecmua veya Belleten çıkarmak" kurum görevleri arasında yer almaktadır[300]. İşte bu maddeler gereğince, Türk Tarih Kurumu kuruluşundan beri bir dergi çıkarmayı amaçlamaktadır. Türk Tarih Kurumu, daha kurulduğu ilk günlerde, fikirlerini yayacak bir dergi çıkarmayı düşünmüş, fakat ilk yılların yoğun çalışmaları daha ziyade tarih tezi ve okul kitapları üzerinde toplandığı için, buna imkan bulunamamıştır.Belleten ancak kuruluştan altı yıl sonra 1 Ocak 1937'de yayınlanabilmiştir

[299] İğdemir, *age*, s.119.
[300] "Türk Tarihi Araştırma Kurumu için hazırlanan Programın Avan Projesi", *Belleten*, C. XXVII (1963), s. 641.

(Bk. EK-16). Tarih-i Osmanî ve Türk Tarih Encümeni tarafından yayınlanan dergilerin yerini alan Belleten, kurum tüzüğü gereği kendisine yüklenen görevleri yerine getirmeye çalışmıştır.

Belleten'in önsözünde dergi, " Atatürk'ün kurduğu ve vasiyetnamesi ile Türk Milletine emanet ettiği Türk Tarih Kurumu yayın organı olarak, çeşitli yönleriyle Türk ve Türkiye tarihini ve arkeolojisi ile ilgili çalışmaları ilim alemine duyurmak, ilmî araştırmaları, belgeleri, ilmî haberleri, bibliografya yazılarını yayınlamayı" amaç olarak kabul etmiştir. Belleten'in kapsayacağı konular önsözünde şöyle sıralanmıştır[301]:

1-İlmi tetkikler (şahsi tetkikler, mühim tercümeler vs.)

2-Vesikalar (aynen veya izahlı olarak), kitabeler, resmi veya hususi vesikalar.

3-İlmî haberler (hafriyat neticeleri, kurumumuzun faaliyetleri, tarih hareketleri, kongreler vs.)

4-Bibliografya

5-İlaveler (vesika, eski ana metinler, kanunnameler aynen ve icabına göre tenkitli ve haşiyeli olarak neşredilecektir.)

Aynı önsözde şunlarda açıklanmaktadır: "Türk Tarih Kurumu üyeleri Belleten'in tabii yazıcılarıdır. Bundan başka Türk ve yabancı alimler ve tarih severler tarafından gönderilen değerli yazılar Belletende yayınlanabilir. Belleten'in başlıca maksadı, sonsuz bir genişliğe malik olan Türk Tarihini izah ve tevsiktir. Bu mecmua üç ayda bir olmak üzere senede dört defa çıkarılır." Türk Tarih Kurumu tarafından 1 Ocak 1937 tarihinden itibaren çıkarılmaya başlanan bu derginin adı bizzat Atatürk tarafından konulmuştur[302]. Belleten adı, Atatürk'ün Türk Tarih Kurumu'na bir armağanıdır. Belleten'in ilk sayısı İstanbul'da, Maarif Vekaleti basımevinde basılmıştır. Milli Eğitim Basımevi'nin gittikçe artan işleri yüzünden ilk sayılarda bazı aksamalar, gecikmeler olmuştur. Nihayet 1942'den sonraki sayıları Ankara'da Türk Tarih Kurumu Basımevi'nde basılmaya başlanmıştır. Kurum dergiyi üç ayda bir olmak üzere, senede dört defa yayınlamaktadır.

Türk Tarihinin derinlemesine incelenmesini ve Anadolu tarihinin derinliğini inceleyen araştırmalar ile dolu olan Belleten, Türk Tarih Tezinin olan bu tutumu, bilimsel verilerin ışığı altında ileriye götürmüş ve kurucusunun isteğine uygun olarak da birincil el kaynaklardan yararlanarak güçlendirilmiştir. Tarihimize ait değerli yayın ve kaynakları içeren Belleten yabancı dildeki çalışmalara da yer vermiş, hatta 5. ve 6. sayısı için bir de Fransızca nüsha hazırlanmıştır. Sonradan bu tutumdan vazgeçilmiştir. Türk Tarihine ait çevirilere de yer veren

[301] *Belleten*, C.1 (1937), s. 1-2.
[302] Uluğ İğdemir, "Atatürk ve Belleten", *Belleten*, C. III (1939), S. 10, s. 355.

dergi, tarihçiler ve aydınların yararlandığı temel kaynaklardan biri olma özelliğini taşımaktadır[303].

Belleten muhteva bakımından ilmî ihtiyaçlara cevap vermeye çalışmaktadır. İlk yıllarda eksikliği duyulan bibliografya ve kitap tanıtımı bölümleri daha sonraki yıllarda dergi içerisinde yer almaya başlamıştır. Her altı ayda bir kitaplığa gelen kitaplar liste hailinde duyurulmaktadır. Belletendeki konular, makaleler, etütler, vesikalar, raporları konferanslar, tercümeler, bibliografya haberleri, haberler, levhalar, resimler başlıkları altında okuyucuya sunulmaktadır.

Atatürk'ün en eski çağlardan son devirlere gelinceye kadar Türk ve Türkiye Tarihinin araştırılmasında yeni ufuklar açan teşvik ve irşadları ile Türkiye'de hızla gelişmeye başlayan tarih, arkeoloji, ve antropoloji, çalışmalarının nasıl ilerlediğini, hiç olmazsa bir sahada Türkiye'de modern ilim zihniyetinin nasıl yerleştiğini ve sonuçlarını ilim aleminde umumiyetle kabul eden araştırmaların nasıl yapıldığını açık şekilde gösteren bir belge niteliğindedir.

Türk Tarih Kurumu'nun en önemli eserlerinden biri vasfını taşıyan Belleten, hem muhteva, hem de şekil bakımından, Cumhuriyetten sonra gelişen modern ilim hayatımızda ve basın tarihimizde müstesna bir yer almaktadır. Belleten ilk sayıdan itibaren ilan edilen ilklere sadık kalmış ve yıllar boyunca gelişmiş ve olgunlaşmıştır. Dergi ciddi ve sürekli çalışmaları nedeniyle yurt dışında da ilgi görmüştür. TTKB rumuzuyla milletlerarası dergiler literatürüne geçmiştir. Bugün Belleten, Japonya'dan Amerika'ya kadar bütün dünyada 161 üniversite, akademi ve ilmî kurumla mübadele edilmektedir[304]. Böylece Belleten, yalnız Türkiye'nin değil, ilim aleminin her büyük kütüphanesinde, araştırma kurumunda, üniversitelerin tarih, şarkiyat ve arkeoloji seminerlerinde uzun rafları doldurmakta ve tarihimizle ilgili araştırmalarda her an başvurulması gereken bir kaynak niteliği kazanmış bulunmaktadır. Bu dergi, bilim dünyasında takdir ve güvenle izlenmekte olup, koleksiyonları büyük kitapevlerinin kataloglarında nadir eserler arasında geçmekte ve büyük değerlere alıcı bulmaktadır.

4.4.5. Türk ve Türkiye Tarihine Dair Kaynak ve İncelemelerin Türkçeye Çevrilmesi

Atatürk Türk Tarihinin ikinci el kaynaklardan değil, kendi uzmanlarınca ana kaynaklardan araştırılmasını istemiştir. Bu nedenle Türk Tarih Kurumu, kurulduğu günden beri Türk ve Türkiye Tarihine ait yabancı dillerde yazılmış ana kaynakların ve tetkiklerin Türkçeye

[303] Mahmut H. Şakiroğlu, "Tarih Dergileri ve Belleten", *Belleten*, C. XLVII (1983), S. 188, s. 1221.
[304] Uluğ İğdemir, "Belleten Yirmi beş Yaşında", *Belleten*, C. XXV, S. 100, s.536.

çevrilmesi ve basılması işini çalışmalarının önemli bir bölümü haline getirmiştir[305]. Kurum yayınlarının:

II. Serisi: Türk Tarihinin Kaynakları.

IV. Serisi: Türk Tarihine dair araştırmaların tercümeleri adlı dizileri bu çeşit çevirileri ele almaktadır. 1931-1938 yılları arasında kurum, Türk ve Türkiye Tarihine Dair Kaynak ve tetkiklerin tercüme faaliyetleri arasında şu eserleri Türkçeye çevirtmiştir[306]:

1-Ebureyhanı Biruninin Malelhint

2-Prof. Gelb'in Eti Hiyeroglifleri

3-Elbiruninin Tahdidi Nihayetül Emakin

4-Başkirif'in Rusya Türkleri'nin Güzel Sanatlar Kültürü

5-Zayti Ferenç'in Türk Tarihini alakadar eden muhtelif yazıları ile vesikaları

6-Cezayir Türklerinin 1643'te İzlanda adasında yaptıkları akınlardan bahseden İzlanda dilinde yazılmış bir eser

7-Seroşefski: Yakutlar

8-Brandenstein: Etrüsklerin menşei

9-Reşidüddin : Camiüttevarih

10-İbnişeddad: Sultan Baybars

11-Ebülfethi Dündari: Zübdetünnasra ve Nuhbetülusra

12-Alâeddini Güveyni: Tarihi Cihanküşa. Bunlardan 9, 10, 11, 12 numaralı tercümeler basılmaktadır[307].

4.5. Kongreler

4.5.1. Birinci Türk Tarih Kongresi

Yeni tarih tezinin ortaya konulmasından sonra, yeni tarih görüşünün, tarih öğretiminde izlenecek yolun öğretmenlere anlatılması amaçlanmıştır. Bu konudaki görüşlerini 14 Şubat 1932 de kuruma bildiren Atatürk, öğretmenlere yönelik bir tarih kursu düzenlenmesini istemiştir. Böylece okutulmaya başlanan tarih kitapları hakkında öğretmenlerin ve profesörlerin düşünceleri de alınmış olacaktı. Maarif Vekaleti ile işbirliği yapılarak

[305] İkinci Türk Tarih Kongresi (1937), *Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. XXXVI.
[306] Muzaffer Göker, "Türk Tarih Kurumunun İlmiğ ve İdariğ Faaliyeti, *Belleten*, C. II (1938), S. 5-6, s.14.
[307] Türk Tarih Kurumu Neşriyatı, *Belleten*, C. III (1939), S. 10, son sayfa.

düzenlenen, Tarih Öğretmenleri kursu daha sonra Birinci Türk Tarih Kongresi adını almış ve toplantının tutanakları da bu adla yayınlanmıştır (2 Temmuz 1932)[308].

Kongrenin önemi Tük Tarih Tezinin, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyeleri tarafından profesörlere ve öğretmenlere açıklanması ve tartışılmasından ileri gelmektedir[309]. Atatürk'ün bu düzenlemeden elde etmek istediği diğer bir sonuçta, üniversitenin tarih ile ilgili öğretim üyeleri ile lise ve ortaokullar tarih öğretmenleri arasında yeni tarih anlayışı bakımından tartışma zemini sağlamak, varsa kuşkuları ortadan kaldırmaktır. Türk Tarih Kurumu üyeleri, Atatürk'ün huzurlarında cereyan eden bu görüşmelerde öğretici ve aydınlatıcı açıklamalarıyla Yüce kurucularının takdirlerini kazanmışlarıdır[310] .

Kongre hazırlıkları yıl boyunca bizzat Mustafa Kemal'in katıldığı toplantılarda yapılmıştır. Ankara, İstanbul ve Yalova'da yapılan çalışma toplantılarında kongreye sunulması düşünülen bildiriler okunmuş ve tartışılmıştır[311]. Bu faaliyetlerde, tarih çalışmalarına siyasi önderlik çerçevesinde verilen önem açıkça görülmektedir. Böylece Cumhuriyet tarihinin ilk bilimsel girişimlerinin dil ve tarih konularında olması ulusal projenin tayin edici bölümünü oluşturmaktadır[312]. Birinci Türk Tarih Kongresinde dile getirilen teze göre, tarihin ikili amacı olmalıydı. Bunlardan birincisi Osmanlı öncesi dönemlere dayanılarak güçlü bir ulusal bilinç oluşturmak, ikincisi ise, bu bilinci (doğa yasalarına) örneğin arkeoloji'ye dayandırmak.

Birinci Türk Tarih Kongresi 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında Ankara Halkevinin tiyatro salonunda toplanmıştır. Kongre, ilk milli tarih kongresidir[313]. Kongrenin başlama ve bitiş tarihleri, günlük çalışma zamanları, başkanlık heyeti ve üyelerin yerine getireceği görevler Kongre yönetmeliğinde belirtilmiştir[314] (Bk. EK-17). Ayrıca bu yönetmelikte, kurumun çalışma yöntemleriyle, kurumun amacını da belirtilmektedir. Her gün sabah iki kısa, öğleden sonrada bir uzun olmak üzere üç oturum yapılmıştır. Özellikle sabah oturumlarının süresi kısa tutulmuştur. Bazen bu oturumlar geç saatlere kadar uzatılmıştır. Mustafa Kemal tüm oturumları baştan sona dikkatle izlemiştir[315].

Kongreye, yirmi beşi TTTC üyesi, onu üniversite üyesi, biri güzel sanatlar akademisi öğretmeni, yüz doksan altısı lise ve ortaokul tarih öğretmeni olmak üzere 232 kişi

---

[308] Çoker, *age*, s. 6; Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1973, s. 11.
[309] Yusuf Akçuraoğlu, "Birinci Türk Tarih Kongresi", *Ülkü* 1933, C. 9, s. 23-30.
[310] Çoker, *ege*, s. 6.
[311] *Cumhuriyet*, Gazete, 16 Haziran 1932, s.4; *Cumhuriyet*, Gazete, 23 Haziran 1932, s.2; *Cumhuriyet*, Gazete, 24 Haziran 1932, s.2; *Cumhuriyet*, Gazete, 30 Haziran 1932, s.1.
[312] *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, "Birinci Türk Tarih Kongresi", İstanbul 2002, C. I, s. 192.
[313] *Cumhuriyet*, Gazete, 2 Temmuz 1932, s.3.
[314] *Birinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, İstanbul 1932, s. XIV-XV.
[315] İğdemir, *age*, s. 13.

katılmıştır[316] (Bk. EK-18). Bildiri sunanlarla konuşmalara katılanların sayısı 33'tür[317] (Bk. EK-19). Kongreye sunulan bildiri sayısı ise 16'dır. Bunlardan 8'i uygarlık yada kültür tarihi, 3'ü arkeoloji, 2'si sosyal tarih, 2'si tarih bilimi, 1'i de dilbilim konuları üzerineydi. 16 bildirinin 12 tanesi, erken tarih dönemlerini yada tarih öncesini işlemişti. Daha sonra basılan zabıtlardan anlaşıldığına göre, kongrede tartışmalara ayrılan zaman bildirilere ayrılan zamanla hemen hemen aynıdır. Buda bize, Birinci Türk Tarih Kongresi'nin gerçekten de tartışmalar ve eleştirilerin cevaplanması yoluyla amaca ulaşma yöntemini izlediğini göstermektedir[318]. Birinci Türk Tarih Kongresi'ne yalnızca Türk profesör ve öğretmenleri katılmıştır. Kongrenin uluslar arası bir niteliği bulunmamaktadır. Kongre milli bir kongreydi, hatta bir yaz okulu özelliği taşımaktaydı. Birinci Türk Tarih Kongresi çalışmalarını, 10 günde, 9 toplantı yaparak gerçekleştirmiştir. Her toplantı için günlük çalışma programları hazırlanmış ve bu programlar doğrultusunda kongre çalışmaları yürütülmüştür (Bk. EK-20). Alanındaki ilk bilimsel kongre olan Birinci Türk Tarih Kongresi'nin tartışmaları dört ana konu etrafında toplanmıştır:

1-Tarih öncesi ve tarih dönemlerine ait kaynakların kullanımı meselesi.

2-Türk dilleri üzerine tartışma.

3-Orta Asya'dan geniş çaplı bir göçe yol açan coğrafi ve doğal değişikliklerin tartışılması.

4-Aynı yıl basılan ders kitapları üzerine tartışma[319]

Kısa bir süre sonra yayınlanan kongre tutanaklarının sunuş bölümünde, Kongrenin amacı şöyle açıklanmaktadır: "Türkiye Cumhuriyeti, Türk kültür faaliyetleri arasında milli tarihe en büyük mevkii vermiştir. On beş yıl önce Türk'ün varlığını gösteren Büyük Şef Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, Türk yurdunu ve istiklâlini, dünya tarihine şeref verecek bir kudretle kurtardıktan sonra, ona milli tarihini öğretmek istedi. Dünyaya medeniyetin ilk ışığını veren, cihan medeniyet tarihinin her safhasında ve beşeri faaliyetlerin her safhasında yaratıcı varlığının binbir delilini gösteren Türk milletinin, tarihini ilmî vesikalarla tespit ve neşretmek üzere kurduğu Türk Tarih Tetkik Cemiyetini yüksek himayelerine aldı. Karanlıkları yırtan ve asırlara hakim olan dehasının derin kaynaklarından ilham alan Cemiyet, geceyi gündüze katarak, O'nun çizdiği Anahatlar üzerinde Türk tarihini araştırdı ve Türk gençliğine dört ciltlik bir tarih kitabı verdi. Türk tarihine ve cihan tarihinin umumi görüşüne yeni bir ışık ve mana veren bu tarih kitaplarını okutmak vazifesini üzerlerine almış Türk muallimlerine, Cemiyetin Türk tarihi sahasında yaptığı ilmî tetkiklerin neticelerini göstermek ve memleketimizde tarih

[316] *Birinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, İstanbul 1932, s. VII-XIII.
[317] *Birinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, İstanbul 1932, s. 631.
[318] Cumhuriyet Ansiklopedisi, *agm*, s. 192.
[319] Behar, *age*, s. 123-124.

derslerine verilecek yeni vecheler hakkında, meslektaşlar arasında fikir ve hedef birliği vücuda getirmek üzere Maarif Vekaleti ile Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti el ele verdi. 1932 sene Temmuzunda Ankara'da Birinci Türk Tarih Kongresini topladı. En asil bir gayeye hayatlarını vakfetmiş olan yüzlerce meslektaş, memleketin her tarafından Ankara'ya koştular. Büyük Gazi'nin yüce ve kutlu varlığı ile aydınlattığı samimi bir çalışma havası içinde milli davayı sarsılmaz bir iman ile kuvvetlendirerek işbaşına döndüler.

İşte bu kitap, dokuz gün süren kongre esnasında nasıl çalışıldığını, bilgi alemimizin milli tarihe nasıl bir bakışla baktığını ve tarihimizin birçok noktalarını nasıl aydınlattığını, mili davanın ne kadar derin temellere dayandığını göstermek için çıkıyor, Türk milli tarihine yeni ufuk açan emeklerin bir angısı olmak üzere bastırıldı"[320].

Kongre başkanı Maarif Vekili Esat Bey ise açış nutkunda, kongrenin amaçlarını şöyle belirtmiştir; "Bu seneden itibaren mekteplerimizin muhtelif sınıflarında okutulmaya başlanmış olan yeni tarih kitabımızın, bir senelik tecrübe neticesine göre tenevvür ve tenvir maksadıyla muhtelif bahisleri,tedris usul ve kaideleri hakkında konferanslar verilmek ve tenkid ve müzakereler yapılmak,önümüzdeki seneler için tedriste vahdeti tesis edilmek lüzum ve zarureti üzerine bu kongre tertip olunmuştur. Ayrıca Esat Bey konuşmasında, tarih eğitimini ulusal eğitim ilan ederek bir milletin kendi kökenlerini bilmesi gerektiğini, "çoğu tercüme ve ikbas" olan tarih kitaplarının Türk varlığını ve benliğini ortaya çıkarmadığını, aslında Türklerin Avrupalılardan 5000 yıl önce tarih sahnesine çıkmış olduğunu vurgulamıştır[321].

Kongre çalışmaları belirlenen esaslar dahilinde sürdürülmüş, konular, müzakere, tenkid ve tartışmalar yollarıyla görüşülmüştür. Kongrede ırk sorunu üzerinde durulan ana konulardan birisi olmuştur. Irkçılık kuramları ve Türklerin antropolojik yapılarına ilişkin olarak Reşit Galip, Şevket Aziz Kansu ve Sadri Maksudi Arsal'ın bildirileri tartışılmıştır. Bu kongrede dikkat çeken olay resmi görüşün takdimcisi olarak bilinen, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti umumi katibi Reşit Galip ile Zeki Velidi Togan ve Fuad Köprülü'nün tartışmalarıdır[322]. Ayrıca kongrede tarih tezinin önermeleri, esas olarak Afet Hanım, Reşit Galip, Sadri Maksudi, Hasan Cemil ve Şemsettin Beyler tarafından savunulmuştur. Kongrede en tecrübeli tarihçilerden biri olan Fuad Köprülü'nün, kullanılan kaynakları ve kullanış ve yorumlanış yöntemleri ile ilgili eleştirileri vardı. Fuad Bey, tarih araştırmalarının ve öğretiminin belgelerle

[320] *Birinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, İstanbul 1932, s. V-VI.
[321] Esat Beyin konuşması için bk. "Maarif Vekili Esat Beyin Açış Nutku", Birinci *Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932, s. 5-12.
[322] Bu konuda bkz. *Birinci Türk Tarih Kongresi; Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, İstanbul 1932, s. 99-161, 166-195, 369-400.

kuvvetlendirilemeyecek kadar eski dönemlere çekilmesi konusunda endişe duyuyor ve Türklerin tarihini sağlam ve yeni bir yöntemle araştırmak gerektiğine inanıyordu. Yöntem ve kaynaklarla ilgili benzer eleştiriler yapan Zeki Velidi Togan'da belgelerle desteklenemeyecek dönemleri öne çıkarmaya karşıydı ve özellikle Orta Asya'dan göçün nedenleri ve zamanı konusunda dikkatli olunmasını istiyor, göçün biricik sebebi olarak kuraklık kuramının öne sürülmesini reddediyordu. Fuad Bey'in itirazlarına Afet Hanım ve Hasan Cemil, Zeki Velidi'nin itirazlarına ise Reşit Galip ve Sadri Maksudi cevap vermiştir[323]. Bu cevaplar bilimsel kaygılardan ziyade önceden karara bağlanmış olan tarih görüşünü savunur nitelikteydi ve siyasi bir tavrı vardı. Sonuçta Fuad Köprülü kongre süresince ağır basan eğilimle uyum sağlamaya çalışmış, kongrede tamamen dışlanan Zeki Velidi ise akademik çalışmalarını yurtdışında sürdürmeye karar vermiş ve ertesi yıl Viyana'ya gitmiştir.

Başkan Yusuf Akçura kongreyi kapatırken tartışmalardan çıkan sonucu şöyle özetlemişti: "Bir haftadan beri huzurunuzda söz söyleyen arkadaşlarımız ispat ettiler ki, Avrupalıların hükmetmek amacını gözeterek ortaya attıkları ırk kuramının bilimsel kıymeti yoktur…Biz, bütün dünyada yaşayan insanları, Avrupalılar gibi ve onlar derecesinde hukuka sahip adam evlatları sayıyoruz"[324]. Kaynakların sorgulanması, tarih öncesi ve tarihin ilk dönemlerinin ön plana çıkarılması yolundaki eleştiriler üzerinde hemen hemen hiç durmamış ve kongre, tartışmalı bir konumda bırakılan önermelerin ana hatlarıyla geçerli görüldüğü bir atmosferde kapatılmıştır[325]. Böylece tarih tezini savunan tarihçilerin önermeleri ağırlık kazanmıştı.

Kongrenin tarihsel bir önemi, Türkiye'deki bilimsel tarih çalışmaları içinde özellikle arkeoloji ve müzecilik konularında dikkate değer çalışmaların başlatılmış olduğunu göstermesiydi. Kaynakların sorgulanması konusu ise, bu kongre çerçevesinde teşvik görmemekle birlikte, tarih biliminin gelişmesi için özellikle üzerinde durulması gereken önemli bir nokta olduğu en tecrübeli ve konularında uzman tarihçilerin yaptıkları eleştirilerle ortaya çıkmış oldu. Bu ilk tarih kongresini her beş yılda bir toplanan kongreler izledi.

Birinci Türk Tarih Kongresi sonrasında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, 19 Temmuz 1932 tarihinde, Tarih Kongresine katılan üyelere Marmara Köşkünde sat 16.00'da çay ziyafeti vermiştir. Bu çay ziyafetine 18.00'de Atatürk'te katılmıştır. Atatürk Kongreye katılan üyelere iltifatlarda bulunarak saat 22.00'ye kadar devam eden sohbete katılarak, üyelere tarihin nasıl

---

[323] Geniş bilgi için bakınız *Cumhuriyet*, Gazete, 4 Temmuz 1932, s.1-3; *Cumhuriyet*, Gazete, 8 Temmuz 1932, s.1.
[324] *Birinci Türk Tarih Kongresi, Konferanslar, Müzakere Zabıtları*, İstanbul 1932, s. 607.
[325] Yusuf Akçura'nın kapanış konuşması için bakınız *Cumhuriyet*, Gazete, 12 Temmuz 1932, s.1.

telakki edilmesi gerektiği hususundaki fikirlerini, tarih kongresine ait intibalarını belirtmiştir[326]. Bu sohbet esnasında muallimlerden biri Atatürk'e:

- Paşam! Birçok Avrupalı muharrir yazdıkları eserlerde sizi "diktatör" diye vasıflandırıyorlar. Buna ne buyuruyorsunuz? Diye bir sual sormuştur. Atatürk bu suale gayet soğukkanlılıkla ve gülerek cevap vermiştir:

- Ben diktatör değilim ve heveslisi de olmadım. Benim diktatör olmadığıma şuradan hüküm veriniz, ben diktatör olsaydım siz bana bu suali soramazdınız! Diyerek zarif ve makul bir cevap vermiştir[327].

Muallimler Atatürk ile temaslarından çok büyük faydalar almış ve Gazi Mustafa Kemal'in kendilerine gösterdiği yüksek alakadan pek memnun kalmışlardır. Gazi köşkten ayrılırken O'nu büyük alkışlarla uğurlamışlardır[328].

Tarih Kongresi, gerek ilmi gerekse milli konulardaki anlayışlarda önemli neticeler meydana getirmiştir. Bu neticelerin birincisi, Türk Tarihinin kendi aramızdaki anlayış tarzımızın değişmesidir. Nitekim Türk Milletinin başlı başına bir medeniyet tarihi olan öz tarihini karanlıktan kurtarmak ve bunları gelecek kuşaklara aktarmak tarihimize karşı kazandığımız yeni bakış açısıydı. İkinci netice ise, Türk ırkının tarihteki rolü hakkında, ırkların medeniyetler üzerindeki tesirine ait mevcut ilmi görüşleri altüst edecek yeni nazariyenin, bir Türk ilmi görüşünün kurulmasıydı[329].

4.5.2. İkinci Türk Tarih Kongresi

Türk Tarih Kurumu, Birinci Türk Tarih Kongresinden 5 yıl sonra, İkinci Türk Tarih Kongresini düzenlemiştir. Beş yıllık dönem içerisinde kurum, çalışmalarını daha da geliştirerek, 1935 yılından itibaren kendi parası ile araştırma yapabilecek mali güce kavuşmuştur. Yine bu dönemde hazırlatılan çeşitli eserler, seriler halinde yayınlanmıştır. Atatürk, kongreye sunulan bildirileri önceden okuyarak düşüncelerini kongre Hazırlama Kuruluna bildirmiştir. Kongreden önce dönemin Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil, Atatürk'e bir muhtıra sunarak onayını almıştır[330]. Kongre öncesinde 19 Eylül Pazar günü İstanbul'da toplanmış bulunan Kongre üyelerine TTK Asbaşkanı Afet İnan tarafından Ertuğrul

---

[326] *Cumhuriyet*, Gazete, 19 Temmuz 1932, s. 1-2.
[327] Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Sohbetleri*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1971, s.28.
[328] *Cumhuriyet*, Gazete, 19 Temmuz 1932, s.2.
[329] *Cumhuriyet*, Gazete, 13 Temmuz 1932, s.3.
[330] Hasan Cemil'in Atatürk'e sunduğu muhtıra için bk. İğdemir, *age*, s.42-44..

yatında bir çay ziyafeti verilmiş, aynı zamanda Atatürk'ün Florya'daki Denizevi ziyaret edilmiş, Boğaziçi'nde geç vakte kadar devam eden bir deniz gezisi yapılmıştır[331] .

Birinci Türk Tarih Kongresinden bu yana Türk Tarihinin açıklanması ve belgelenmesi için süregelen çalışmaların verdiği sonuçları Türk bilim çevreleri yanında bilim dünyasına sunmak amacı ile 20-25 Eylül 1937'de İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda İkinci Türk Tarih Kongresi toplanmıştır[332] (Bk. EK-21). Kongrenin birinci celsesi, saat 15.00'da Cumhurbaşkanı Atatürk'ün, vekillerin, yabancı elçi heyetlerinin, kalabalık üye ve dinleyici kitlesinin huzurunda Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çamlıbel'in bir nutku ile açılmıştır. Bundan sonra reis, fahri reis, ve reis vekilleriyle katiplerin seçimleri yapılmıştır. Kongre başkanlığına Kültür Bakanı Saffet Arıkan, fahri reisliğe Cenevre Üniversitesi profesörlerinden Pitar, reis vekilliklerine Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Afet İnan, Hasan Cemil Çamlıbel ve Halil Ethem seçilmiştir.

Bu Kongreye, Almanya, Amerika, Avusturya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa, İngiltere, İsveç, İsviçre, Macaristan, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'dan (46)sı dünyaca ünlü bilim adamı katılmıştır[333] (Bk. EK-22). Böylece bu kongreye ilk defa yabancı bilim adamları da çağrılarak uluslar arası bir nitelik verilmiştir. Böylece Türk Tarih tezimiz yabancı ilim adamlarının da tetkikine sunulmuştur. İkinci Türk Tarih Kongresi gerek bu niteliği, gerekse kongre dolayısıyla Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen anlamlı sergisi ile önem kazanmıştır. Atatürk bu kongreyi büyük bir ilgiyle izlemiştir. Kongreye 46'sı yabancılar tarafından olmak üzere 97 bildiri sunulmuştur (Bk. EK-23). Yabancı dilde yazılmış bildiriler hemen Türkçeye çevrilmiş ve broşürler halinde kongrede dağıtılmıştır. Bunlar daha sonra 1280 sayfalık bir cilt halinde yayınlanmıştır[334]. Belirli uzmanlık alanlarını kapsayan konular fazla çeşitli değildi. Arkeoloji, dilbilim ve antropoloji esas konulardı. Bu bilim dalları 'medeniyet tarihi' anlayışıyla doğrudan bağlantılı bir biçimde ele alınmış ve zaman olarak da tarih öncesi ve tarihin ilk devirleri seçilmiştir[335].

Maarif Bakanı Saffet Arıkan, kongreye başkanlık ederek açış konuşmasını yapmıştır. Konuşmasında Türk Tarih Kurumu'nun amaçlarını dile getirerek, kurumun yapacağı araştırmaların, bilimsel bulgulara dayanacağını ve özellikle arkeoloji, fiziki antropoloji ve eski dillerin incelenmesinin tümüyle pozitif bilimlerin yöntemlerinin esas alınarak yapılacağından çürütülmeyeceğini belirtmiştir. Bu dallarda yapılacak araştırmalar, tarih öncesinin doğa

[331] Muzaffer Göker, "İkinci Türk Tarih Kongresi", *Belleten*, C.II (1938), S.5-6, s.2.
[332] İkinci Türk Tarih Kongresinin çalışma programı için bk. Ek.23.
[333] Çoker, *age*, s.8; Kongre Başkanlı Divanı ve Kongreye iştirak edenler Ek-24'de verilmiştir.
[334] İğdemir, *age*, s. 44., Çoker, *age*, s. 18.
[335] Behar, *age*, s. 173.

olaylarıyla bağlantılı olacak ve Türk Tarih Tezinin doğruluğunun kanıtlanmasını sağlayacaktı[336]. Bu açış konuşmasından sonra Afet İnan, Kurumun arkeolojik faaliyetleri hakkındaki raporunu sunmuştur. Raporunda Cumhuriyet yönetiminin tarih alanında yaptığı yatırımın amacına ve kapsamına işaret ederek özellikle arkeolojinin, fiziki antropoloji aracılığıyla uygarlığın fiziki bir şekilde açıklanmasıyla bağlantılı başarılarından söz etmiştir. Bu ise İkinci Kongrenin 'bilimsel' zihniyetini vurgulamaktadır[337]. Kongre, Türklerin Anadolu üzerindeki tarih öncesi kalıntılarını kanıtlamak, arkeolojiyi sadece buna tanıklık yapmaya zorlamak böylece Türklerin bir 'ulus' olarak büyük bir uygarlık sahibi olduklarını çıkarmayı esas almıştır[338].

İkinci Kongrede en çok ilgi duyulan ve üzerinde en çok rapor hazırlanan bilim dalı arkeolojiydi. Kongrede Türk Tarih Tezi, yabancı ve yerli bilim adamlarınca tartışılmıştır. Kongre zabıtlarında bu amaç, "Türk Tarih Tezi, yeni tetkikler ve hafriyatlarla giderek kuvvetlenmiş, birçok yeni meselenin dünya ilim aleminin tetkik ve münakaşasına arz edilmesi lüzumu hasıl olmuştur." şeklinde belirtilmiştir. Şemsettin Günaltay kongre ile ilgili olarak şöyle bir değerlendirme yapmıştır: "İkinci Türk Tarih Kongresi, tezin cihan alimleri muvacehesinde izahı ve cihan alimlerinin ilmi intikatlarına arz edilmesi imkanını vermişti. İkinci Kongre daha parlak bir surette tetevvüç etti. Salâhiyettar büyük alimler yeni açılan bu tetkik sahasında, yapılan araştırmaları takdirlerle karşıladılar. Kongreye ve tarih sergisine yalnız hayranlık göstermekle kalmadılar. Tarih tezimizi teyit, milli tarihimizle alakadar birçok hususları tenvir eden ilmi tetkiklerini kongre muvacehesinde okuyarak yakın alakalarının gösterdiler. Bazıları memleketlerine avdetlerinde bu mevzu hakkında ilmi neşriyatta bulundular"[339]. Atatürk, kongre hakkındaki düşüncelerini 1 Kasım 1937'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açış söylevinde, "Türk Tarih Kurumu yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurtiçindeki hafirler, ortaya çıkardığı eserlerle şimdiden bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini ifaya başlamış bulunuyor." şeklinde belirtmiştir[340].

Kongre, sonuç olarak, Türk Tarih Kurumu tarafından ortaya konulan bilimsel gerçekler etrafında büyük bir bilim adamı kitlesinin birleşmiş bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca kongrede, geçmişle şimdiki zaman arasında kurulan bağda maddi kanıt olarak arkeolojik

---

[336] İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), *Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. 2.
[337] İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), *Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. 8-15.
[338] *Cumhuriyet*, Gazete, 22 Eylül 1937, s. 7; *Cumhuriyet*, Gazete, 23 Eylül 1937, s. 3; *Cumhuriyet*, Gazete, 24 Eylül 1937, s. 3; *Cumhuriyet*, Gazete, 25 Eylül, s. 3.
[339] Günaltay, *agm*, s. 338.
[340] Çoker, *age*, s. 18.

bulgular kullanılmış olması, Türk tarihçiler önünde belirli alanda da olsa bilimsel araştırma yollarını açmıştır.

4.5.3. Türk Tarih Kurumunun Katıldığı Uluslararası Kongreler

Türk Tarih Kurumu, ilk kuruluş yıllarından itibaren yurt dışındaki yabancı bilim kuruluşları ile ilişkiye girmiş , birçok kongre,sempozyum ve kollekyuma iştirak etmiş veya temsilci göndermiştir.1935 yılında hazırlan T.T.A.K programının avan projesinin 14. maddesi Kuruma bu Konuda şu görevleri yüklemektedir : "Ecnebi müesseseler ve bilhassa millî tezimize yaklaşan ecnebi âlimlerle münasebet tesisini bir usule bağlamak"[341] Türk Tarih Kurumu tüzüğünün 5. maddesine uyarak yurt dışındaki Uluslar arası Bilim Kurumlarına üye olmaktadır. Kurumun 1931-1938 arası dönemde üye olduğu yabancı bilim kuruluşları şunlardır:

1-Uluslararası Tarihi bilimler Komitesi, Paris 1932[342].

2-Uluslararası Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Kurumu,Bükreş[343].

Türk Tarih Kurumu Atatürk döneminde 15 uluslararası kongreye katılmıştır. Kurum üyeleri, bu toplantılara orijinal nitelikte bilimsel bildiriler sunmuşlardır. Kurum, kurduğu bu münasebet neticesinde, Avrupa'daki yabancı bilim kurumlarıyla yayın mübadelesi, ilmi haberleşme, kongreler, toplantılar, sempozyumlar, tertipleme ve katılma şeklinde faaliyetler içerisine girmiştir. Türk Tarih Kurumunun 1931-1938 yılları arasında katıldığı kongreler şunlardır[344]:

1-Uluslararası Antropoloji ve Etnoloji Bilimleri Kongresi, 1 Ağustos 1932, Londra, Katılan: Şevket Aziz Kansu.

2-Uluslararası Tarih Öğretmenleri Kongresi, Aralık 1932, Paris, Katılan: Prof. Muzaffer Göker.

3-Uluslararası Antropoloji ve Etnoloji Bilimleri Kongresi, 30 Temmuz 1934, Londra, Katılan: Doç. Dr. Şevket Aziz Kansu.

---

[341] "Türk Tarihi Araştırma Kurumu için Hazırlanan Programın Avan Projesi", *Belleten*, C. XXVII (1963), s. 641.

[342] Amacı tarihi bilimler alanlarında çalışanlarla bu alanda kurulmuş bilim kurumları arasında dayanışma ve işbirliği sağlamak, bilimsel kongreler düzenlemek olan Uluslar arası Tarihsel Bilimler Kongresinin merkezi Paris'tedir, Uluslar arası Tarihsel Bilimler Kongresinin 1932 yılından bu yana üyesi bulunmaktayız. İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında TTK*, Ankara 1973, s. 49.

[343] Amacı Balkanların tarih, arkeoloji, etnografya ve kültürlerini araştırmak olan Uluslar arası Güneydoğu Avrupa Araştırma Kurumunun merkezi Bükreş'tir. Kurumun kurulduğu günden bu yana üyesi bulunmaktayız. İğdemir, *age*, s. 49.

[344] İğdemir, *age*, s.105-106; *Belleten*, C. I ve C. II içinde haber kısımları.

4-Uluslararası Bizans İncelemeleri Kongresi,9 Eylül 1934, Sofya, Katılan: Prof. Muzaffer Göker

5-Uluslararası III. İran Sanat ve Arkeoloji Kongresi, 10-18 Eylül 1935, Leningrad, Katılanlar: Ord. Prof. Şemsettin Günaltay, Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Doç. Dr. Arif Müfid Mansel, Celal Esat Arseven [345] (Bk. EK-24).

6-Uluslararası X.Tıp Tarihi Kongresi, 23 Eylül 1935, Madrid, Katılan: Doç. Dr. Süheyl Ünver.

7-Uluslararası Meskûkât Kongresi, 3 Haziran 1936, Londra, Katılan: Halil Edhem Eldem.

8-Uluslararası Tarihten Evvelki ve ilk Tarihsel Çağlar Kongresi, 2 Ağustos 1936, Oslo, Katılanlar: Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Remzi Oğuz Arık.

9-Uluslararası XVII. Antropolojiye Prehistorik Arkeoloji Kongresi, 1-8 Eylül 1937, Bükreş, Katılanlar: Prof. Dr. Afet İnan, Prof. Dr. Yusuf Özer[346] (Bk. EK-25).

10-Cenevre Tarih ve Arkeoloji Kurumunun 100.Yıldönümü Kutlama Toplantısı, 5 Mart 1938, Cenevre, Katılan: Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur.

11-Uluslararası II. Arkeoloji ve Etnoloji Bilimleri Kongresi, 1 Ağustos 1938, Kopenhag, Katılanlar: Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu, Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık [347] (Bk. EK-26).

12-Uluslararası VIII. Tarihî Bilimler Kongresi, 28 Ağustos-4 Eylül 1938, Zürih, Katılanlar: Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, Dr. Hamid Zübeyr Koşay[348] (Bk. EK-27).

13-Uluslararası II. Tıp Tarihi Kongresi,1 Eylül 1938, Zagreb, Katılan: Prof. Dr. Süheyl Ünver.

14-Uluslararası XX. Şarkiyatçılar Kongresi, 5 Eylül-10 Eylül 1938, Brüksel, Katılanlar: Ord. Prof. Dr. Fuad Köprülü, Reşit Saffet Atabinen[349] (Bk. EK-27)

---

[345] Leningragra'da toplanacak III. Arsıulusal Arkeoloji Kongresine gidecek olan Arif Müfit'e ve Celal Esat Arseven'e siyasi pasaport verilmesine ait kararname ekler bölümünde verilmiştir. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Dosya No: 69, Kutu No: 57, Evrak sıra no: 16, Künye sıra no: 1367.

[346] Bükreş'te toplanacak XVII. Antropolojik ve Prehistorik Arkeoloji Kongresine Prof. Dr. Afet İnan başkanlığında gidecek olan heyete siyasi pasaport verilmesine ait kararname ekler bölümünde verilmiştir. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Dosya No: 72, Kutu No: 78, Evrak sıra no: 5, Künye sıra no: 1418.

[347] Kopenhag'da toplanacak Antropoloji ve Etnoloji kongresine katılacaklara siyasi pasaport verilmesine ait kararname ekler bölümünde verilmiştir. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Dosya No: 54, Kutu No: 83, Evrak sıra no: 13, Künye sıra no:3201.

[348] Zürih'te toplanacak olan Tarihi İlimler Sekizinci Arsıulusal kongresine katılacak olan Fuad Köprülü ve Hamit Zübeyr Koşay'a siyasi pasaport verilmesine ait kararname ekler bölümünde verilmiştir. Aynı yer.

[349] Zürih'te toplanacak Tarihi İlimler VIII. Uluslar arası Kongresine katılacak Fuad Köprülü'nün bundan sonra Brüksel'de toplanacak Uluslar arası XX. Müşterikler Kongresine temsilci olarak katılması ve gündelikleri ile masraflarına ait kararname ekler bölümünde verilmiştir. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Dosya No: 75, Kutu No: 84, Evrak Sıra No: 1, Künye sıra no: 3607.

15-Uluslar arası Arkeoloji Kongresi 23-25 Ekim 1938, Atina, Katılanlar: Hamit Koşay, Arif Müfit, Şükrü Akkaya[350] (Bk. EK-28).

4.6. Kazılar ve Tetkik Gezileri

Türk Tarih Kurumu'nun faaliyet gösterdiği önemli sahalardan, biride kazılar ve tetkik gezileridir. Kurum tüzüğünün amaç bölümünün 4. maddesinin 'C' şıkkı bu konuda Kuruma şu görevleri öngörmektedir: "Türk Tarihini aydınlatmaya yarayacak vesaik ve malzemeyi elde etmek için gereken yerlere taharri, hafir ve keşif ve bunlarla ilgili araştırma yapmak üzere gereken kişileri tek olarak veya heyet halinde gönderir"[351].

Yine Atatürk'ün emriyle 1935 yılında kurum için hazırlanan Avan Proje'nin 7. maddesinin IX. bölümünde konu ile ilgili şu maddeler yer almaktadır: "Ecnebi tarih ekspedisyonlarının büyük sermayelerle başardıkları hafirleri ilerde mali kudretimizin vüsatlı zamanında yapmak üzere şimdilik küçük mikyasta hafirler tertibile, arkeolojik ve antropolojik araştırmalar yapmak"; "Memleket içinde ve dışındaki mühim hafir ve meşif yerlerine seyahatler tertip ederek, bulunan tarihi eserler ve abideler üzerine ilmi tetkikler yapmak"[352].

Türk Tarih Kurumu, Tüzüğündeki ve çalışma programındaki bu hükümlere uyarak kurulduğu günden itibaren memleket içindeki hafriyatlarla yakından ilgilenmiştir. Kurum bu hafriyatlarda başlıca şu gayelere ulaşmak istemektedir:

1- Sistemli bir surette Anadolu'nun Paleolitik istasyonlarını araştırmak ve bu suretle memleketimizin tarih öncesi devirlerini aydınlatmak.

2- Eski kültürlerin istikamet ve menşe meselelerini halledecek vesikaları meydana çıkarmak.

3- Anadolu'da büyük bir devlet kurmuş olan Etilerin yayılış sahalarını ve geçit noktalarını tespit etmek.

4- En eski Anadolu kültürü ile Orta Asya, Mezopotamya, Ege Havzası, Cenubî Rusya ve Şarkî Avrupa kültürleri arasındaki münasebetleri araştırmak.

5- Ve nihayet binlerce yıldan beri bir çok büyük medeniyetlere yerleşme sahası olan Anadolu'muzun daha yakın tarihine ait belgeleri ortaya çıkarmak. Kurum bir taraftan bu

---

[350] Atina'da toplanacak olan Uluslar arası Arkeoloji Kongresine Hamit Z. Koşay, Ali Müfit ve Şükrü Akkaya'nın gönderilmsine ve siyasi pasaport verilmesine ait kararname ekler bölümünde verilmiştir. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Dosya No:92, Kutu No:85, Evrak sıra no:6, Künye sıra no:3951.

[351] *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi*, İstanbul 1932.

[352] "Türk Tarihi Araştırma Kurumu için Hazırlanan Programın Avan Projesi", *Belleten*, C. XXVII (1963), s. 641.

amaçlara ulaşabilmek için kazılar ve tetkik gezileri yaparken diğer taraftan da, Türkün ana yurdu Orta Asya'da ve onun yayılmış ve üzerlerinde büyük medeniyetler kurmuş olduğu sahalarda, yabancıların yapmış oldukları hafriyat ve araştırmalara ait raporları, etütleri dilimize çevirmiştir.

Türk Tarih Kurumu bütçesi müsait olmadığı için kendi başına bir hafriyata ancak 1935 yılında başlamıştır. Ülke içinde yabancılar tarafından sürdürülen kazı çalışmaları ise Maarif Vekaletinden alınan yazılı izinlerle gerçekleştirilmiş ve bu çalışmalar TTK tarafından takip edilmiştir. Bu çalışmalardan birisi, Alman Asarı Atika Enstitüsü üyesi Kurt Bittel'in Yozgat'ın Boğazköyü'nde yapmış olduğu kazı çalışmalarıdır. Temmuz 1931'de kazı çalışmalarına başlayan Bittel 1935 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür[353] (Bk. EK-29). Yine bu çalışmalardan biri olan, Luvr Müzesi M.Delaporte'nin Malatya yakınındaki Arslantepe'de yaptığı hafriyatta, Anadolu Tarihini aydınlatacak eserler bulunması ile kazı çalışmaları uzatılmıştır (Bk. EK-30). 1933'den 1935 yılına kadar Türk Tarih Kurumun alakadar olduğu hafriyatlar şunlardır[354]:

1-Ahlatlıbel Hafriyatı, 1933: Türk Tarih Kurumu'nun teklifi üzerine, Dr. Hamit Z. Koşay, Maarif Vekaletinden aldığı emirle, Ankara'ya 16 km. mesafede bulunan Ahlatlıbel'de hafriyat yapmıştır. Burada Bakır devrine ait bir müstahkem yer harabesi bulup meydana çıkarmıştır. Bu hafriyatın en önemli sonucu, II. Truva medeniyetiyle Orta Anadolu'nun Bakır devrinin muasır oluşudur.

2-Karalar Hafriyatı, 1933: Aynı yıl yine Maarif Vekaletinin emriyle arkeolog Remzi O. Arık, Ankara'ya 60 km. mesafede olan Karalar'da hafriyat yaparak Glat devrine ait müstahkem bir şehir meydana çıkarmıştır.

3-Göllüdağ Hafriyatı, 1934: Maarif Vekaleti, Göllüdağ'da Posteti ve Frikya devrine ait müstahkem bir şehri meydana çıkarmıştır.

Kurumun kendi parası ve kendi elemanlarıyla başladığı ilk kazı, 1935 yılında Eti İmparatorluk merkezi olan Hattuşaş civarında Alacahöyük'te Dr. Hamit Z. Koşay tarafından başlattığı kazıdır. Milattan önce dördüncü binyılın sonlarına kadar inen uygarlık tabakaları içinde en önemlisi Protoetiler devrine ait olan ve milattan önce 2500-2200 yıllarına tarihlenen kral mezarlarıdır. Altın, gümüş ve bronzdan zengin ev ve kült eşyasını bilim dünyasına tanıtan kazı, Anadolu'nun binlerce yıl önceki büyük uygarlığını meydana çıkarması bakımından önem

[353] Kurt Bittel'in yapmış olduğu kazı çalışmalarıyla ilgili kararnameler ekler bölümünde verilmiştir.
[354] İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), *Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. XXXV; Afet İnan, "Türk tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti", *İkinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. 10.

taşımaktadır. Alacahöyük'te bulunan güneş kursları, geyik ve boğa heykelcikleri bugün çeşitli kuruluşlara amblem olmuş, dünya bilim çevrelerinde Anadolu'nun en eski uygarlıklarından biri olarak ilgi görmüştür.

Kurumun Orta Anadolu'da başlattığı ikinci önemli kazı Kayseri yakınlarındaki Kültepe kazısıdır. Eti İmparatorluğu'nun en büyük ticaret merkezlerinden biri olan bu şehirde Asur ticaret kolonilerine ait binlerce tablet bulunmuştur. Bunlar Eski Anadolu'nun hukuk, ticaret ve sosyal hayatı bakımından çok önemli belgelerdir. Ayrıca Antalya, İzmir, Van, Trakya, Erzincan bölgelerinde yapmış olduğu kazılardan yurdumuzun eski uygarlıklarını ortaya çıkaran kalıntılar ele geçirilmiştir.

Türk Tarih Kurumu, Atatürk döneminde 13 yerde kazı ve araştırma yapmış, bu kazı ve araştırmaların bilimsel sonuçlarını, Kurum yayınlarının "Kazı Raporları ve Bunlarla İlgili Araştırmalar" adını taşıyan V. dizisi içinde yayınlamıştır. Türk Tarih Kurumu'nun kazı ve tetkik gezilerinden elde etmek istediği sonuç, Anadolu kültürünün eskiliğini ve bunu Orta Asya ya bağlayan yolları ve belgeleri ortaya çıkarmak ayrıca daha yeni ve klasik uygarlıkların Anadolu'daki kalıntılarını araştırarak, yurdumuzun tarih öncesi devirlerden bugüne kadar olan tarihini aydınlatmaktır. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere kazılardan elde edilmek istenen diğer önemli bir sonuçta, Türk Tarih Tezinin ispatlanmasına yarayacak sağlam ilmi delillerin bulunmasıdır. Kurum, gerekirse ve imkân bulursa, Orta Asya'da ve Yakın Doğu'da kazı ve araştırmalar yapmayı programına almış bulunmaktadır.

Afet İnan, kurumun arkeolojik faaliyetleri ile ilgili şunları söylemektedir: "Her yoldan ve her vasıta ile Türk tarihine malzeme toplamak tarihi hedefimizdir. Hafriyat yapmak bunu başında gelmektedir. Esasen Türkiye, tarihi eserlerin çokluğu ve zenginliği ile dünyanın en önde gelen memleketlerden biridir. Muhtelif yerlerde yapılan hafirlerimiz Türkiye tarihinin her devri için bize belgeler vermiştir"[355]. Kurumun yürüttüğü kazılardan çıkarılan eserler bugün Türkiye'deki muhtelif müzelerin en zengin koleksiyonlarını meydana getirmekte, gerek bilim adamları, gerekse turistler tarafından hayranlık ve ilgi ile izlenmektedir.

[355] Afet İnan, *Tarih Üzerine İncelemeler ve Makaleler*, Ankara 1960, s. 298.

Türk Tarih Kurumu'nun 1935-1938 yılları arasında yaptığı kazıları şöyle sıralayabiliriz[356].

Kazının Adı	Yöneten	Başladığı Tarih	Bittiği Tarih	Yayınlar
Alacahöyük	Remzi O. Arık-Hamit Z. Koşay	1935		1935, 1936, 1937-1939 raporları kitap halinde çıkmıştır. Belleten C.I, s.210'da Remzi Oğuz Arık'ın ilk netice hakkında bir yazısı; C.I, s.525 ve C.V, s.1'de Hamit Koşay'ın 1936-1940 çalışmaları hakkında bir raporu vardır. Ayrıca Alacahöyük kazı çalışmalarına dair, Belleten, C.I, s.501'de Prof. Dr. Hans Gustav Güterbock'un "Alacahöyük Civarında Ele Geçen Bir Eti Mührü"; Belleten, C.I, s.180'de Şevket Kansu'nun "Alacahöyük'te Bulunan İskeletlerin Antropolojik Tetkiki" isimli makaleleri bulunmaktadır.
Ankara Kalesi	Remzi O. Arık	1937		
Ankara Mabedi	Hamit Z. Koşay	1938		
Çankırıkapı	Hamit Koşay	1937	1943	1937-1940 çalışmaları hakkında Necati Dolunay'ın Belleten C.V, s.261'de bir raporu çıkmıştır.
Eti Yokuşu	Şevket A. Kansu	1937		1940'ta raporu çıkmıştır.
İzmir (Namazgâh)	Selahattin Kantar-Rüstem Duyuran	1938	1944	1944 çalışmaları hakkında Rüstem Duyuran'ın Belleten, C.IX, s.403'te kısa bir raporu çıkmıştır.
Karaoğlan (Ankara)	Remzi O. Arık	1937	1943	1937 çalışmaları hakkında Belleten, C.III, s.27'de Remzi O. Arık'ın bir raporu çıkmıştır. Ayrıca Belleten, C.XII(1948), s.759'da Şevket Aziz Kansu ve Seniha Tuankan'ın "Karaoğlan Höyüğünden çıkarılan Eti, Frig ve Klasik devir iskeletlerinin antropolojik incelenmesi" adıyla makale yayınlanmıştır.
Pazarlı	Hamit Z. Koşay	1937		Belleten C.III, s.2'de Hamit Koşay'ın bir yazısı ve 1941'de kitap halinde raporu çıkmıştır.
Region (İstanbul)	Aziz Ogan	1938	1948	Belleten,C.III(1939), s.437'de Aziz Ogan'ın C.VI, s.1'de Arif Müfid Mansel ve Aziz Ogan'ın yazıları

[356] İğdemir, *age*, s.91-96; Ayrıca bk. *Belleten*, C.I ve C.II, Haber kısımları; Geniş bilgi için bk. Afet İnan, "Türk tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti", *İkinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. 10-15.

				çıkmıştır.
Topkapı Sarayı	Aziz Ogan	1937		Belleten C.IV(1940), s.317'de Aziz Ogan'ın bir raporu çıkmıştır.
Sivas Şifaiyesi	Sedat Çetintaş	1938		Dosyasında rapor vardır.
Tarih öncesi Araştırmaları(İnönü-Tuz gölü)	Şevket A. Kansu	1938	1938	Belleten,C.III(1939), s.93'de Şevket A. Kansu'nun raporu çıkmıştır.
Trakya Tümüsleri	A. M. Mansel	1936	1939	Belleten C.IV, s. 89'da, C.VIII, s.1'de Arif Müfid Mansel'in iki yazısı ve VI. Seride Trakya-Kırklareli Kubbeli Mezarları hakkında bir monografisi çıkmıştır.

4.7. Arşiv Araştırmaları

Türk Tarih Kurumu, kuruluşundan beri arşiv çalışmaları yapmayı ve bir arşiv meydana getirmeyi amaç olarak kabul etmiştir. Oldukça zengin bir arşiv olan Osmanlı İmparatorluğu arşivinin dağınık bakımsız bir durumda bulunduğu bir dönemde 15 Temmuz 1935 tarihli TTK Avan Projesinin 6. maddesinin 'A' bölümünün I. ve II. maddeleriyle meseleye dikkat çekilmiştir[357]. Bu maddeler: "Milli tarih tezimizin ilmi zaferini temine yarayacak tarihi delilleri ihtiva eden, şurada, burada ve "Hazine-i Evrak" denilen emniyetsiz, tehlikeli ve rutubetli yerlerde dağınık ve yığın halinde duran bütün vesikaları ve bütün el yazmalarını, hitabeleri, vakfiyeleri, mahkeme sicillerini devlet merkezinde vücuda getirecek modern ve geniş bir binada toplamak ve en yeni teknik metotlarla tasnif ve tanzim ederek, tarih yazanların bu vesikalardan daima ve kolayca istifade edebilmelerini ve ilmi tetkiklerin bu milli vesikalara istinat ettirmelerini temin etmek; "Böylece tanzim ve tasnif olunacak vesikalar, mütehassıslar tarafından tetkik olunduktan sonra, tarihi kıymet ve ehemmiyetlerine göre külliyet halinde ve Türk tarihi malzemeleri serisi şeklinde sıra ile neşredilmek"[358] şeklindedir. TTK, bu konuda Atatürk 1931-1938 yılları arasında pek faaliyet gösterememiştir.

Bunun sebepleri arasında belli başlı olarak şunları sayabiliriz:

1-Arşiv kanununun çıkarılmamış olması

2-Ankara'da kurulması kararlaştırılan arşiv merkezinin yapılamaması sayılabilir. Kurum bu dönemde bazı arşiv çalışmaları yapılacağını yıllık genel kurul toplantılarında beyan

[357] "Türk Tarihi araştırma Kurumu için Hazırlanan Programın Avan Projesi", *Belleten*, XXVII (1963), s.641.
[358] Aynı yer.

etmesine rağmen, bu konuda bir netice alamamıştır. Yapılacağı bildirildiği halde netice alınamayan çalışmalara örnek olarak şunları verebiliriz:

1-Hususi tarihlerle vakanüvis tarihlerinin sıra ile bastırılması

2-Anadolu Selçuklu eserlerinin haritasının hazırlanması.

3-1948'de kararlaştırılan "Tahrir Defterlerinin yayınlanması[359].

TTK kendisine düşen görevleri imkanları ölçüsünde başarmıştır. Arşivin modern metotlara göre sınıflandırılması için Milli Eğitim Bakanlığı katında teşebbüse geçerek büyük Macar bilgini Fekete'nin Türkiye'ye gelmesini sağlamış, biri Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın başkanlığında, ötekisi Ord. Prof. Lütfi Barkan'ın başkanlığındaki iki kurul, arşivimizde incelemelere başlamış ve bunun ürünleri oldukça Kurum yayınları arasında basılmıştır.

4.8. Kitaplık

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, 1931 yılının Nisan ayında kurulmuştur. Böylece Kurum kurulduğu tarihten itibaren kendisine ait kütüphanesini de oluşturmak için adım atmıştır. Türk Tarih Kurumu'nun kütüphanesi, tüzüğünün "Cemiyetin maksadı, Türk tarihini tetkik ve elde edilen neticeleri neşir ve tamim etmektir"[360] hükmüne uygun bir yolda gelişmeye başlamıştır. Türk Tarihinin çok eski geçmişi olması ve geniş sahalara yayılmış bulunması dolayısıyla kurumun kütüphanesi, bu geniş zaman ve mekana göre kurulmuş ve gelişmiştir.

Kütüphanenin ilk çekirdeğini Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nden geçici olarak alınan birkaç yüz kitap oluşturmuştur. Çünkü Türk Tarih Kurumu kurulduğu zaman henüz bir gelir kaynağı yoktu ve devletin her yıl yaptığı 8000 liralık yardım ile idare ediliyordu.Bu çekirdek yavaş yavaş Kurum bütçesinden alınan kitaplarla gelişirken, 1933 yılında Atatürk'ün emriyle (daha önce İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış olan) vakıf Sillogos Kütüphanesi'nin tarih ve arkeolojiye ait 10 bin cilde yakın kısmının Kuruma verilmesi üzerine kütüphane büyümüş ve kıymetlenmiştir. Aynı yıl, Meşrutiyet'in ardından kurularak, adı daha sonra Türk Tarih Encümenine çevrilen ve Türk Tarih Kurumu'nun kurulmasıyla 1932'de feshedilen, Osmanlı Tarih Encümeni'nin kütüphanesindeki 3 bin cilde yakın kitap ve dergi dermesi de Kuruma devredilmiştir.

---

[359] Mazhar Leventoğlu, *Gizli Hayınlıklar, Yıllardır Milleti Uyutan TTK'nın Kendi Belgeleriyle İçyüzü*, Ankara 1970, s.79.

[360] *Türk Tarih Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi*, İstanbul 1932.

Daha sonraları Kurum, kütüphanesine 1934 yılında Zayti Ferencz'in, Dr. Reşit Galip'in, 1935 yılında Prof. Yusuf Akçura'nın ve 1939 yılında da Halil Ethem Eldem'in kütüphanelerini satın almıştır. Daha sonraki yıllarda ise Kurum, başkanlarından ve üyelerinden Osman Ferit Sağlam, Şemsettin Günaltay, Tevfik Bıyıklıoğlu, Faik Reşit Unat, Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur ile Ali Galip Pekel, Esat Fuat Tugay, Prof. Dr. Cemal Arif Alagöz, zengin kişisel kitap koleksiyonlarını Kurum kütüphanesine bağışlamışlardır. Ayrıca Kurum, Prof. Muhammed Tanci ve Cevriye İbrahim Artuklar'ın kişisel kitap koleksiyonlarını da satın almıştır. 1931 yılından beri parasıyla aldığı kitaplarla, hediye ve mübadele suretiyle gelen kitap, dergi ve diğer eserler kütüphanenin zenginliğini ve kıymetini arttırmış ve Kurum kütüphanesi böylece geniş bir araştırmacı kitlesine değerli hizmetler veren bir birim haline gelmiştir. Kütüphane ilk önce kendi üyelerinin ihtiyacı için kurulmuş olduğu halde, bugün tarih, arkeoloji, antropoloji ve tarihin yardımcısı diğer ilimlerle meşgul olan ilim adamlarının, üniversite mensuplarının ve öğrencilerinin içinde çalıştığı bir kütüphane olmuştur. Türk Tarih Kurum Kütüphanesi bir ihtisas kütüphanesi olmak özelliğinin yanında, sistematik bir tasnif özelliğine de sahiptir[361]. Kurum kütüphanesindeki kitap sayısı 1938 yılına gelindiğinde 20 bini geçmiş bulunmaktadır[362].

4.9. Sergiler

Türk Tarih Kurumu, kongreler sırasında ve önemli günlerde, tarihi çalışmaları yansıtan sergiler açmayı da çalışmaları arasına almıştır. Açılan ilk önemli sergi, İkinci Türk Tarih kongresi dolayısıyla açılmış olan "Türk Tarihi ve Eski Eserleri" sergisidir. Bu serginin açılış amacı şöyle izah edilmiştir: "Milli tarih tezimizi,bir taraftan yeni tetkiklere dayanan projeksiyonlu müdellel konferanslarla kurultay kürsüsünden nazarî olarak hitabet şeklinde ispat ederken, diğer taraftan. bu büyük davamızı müzelerimizdeki müeyyidelerinden, müayede salonunda plastik bir abide yükseltmek ve sözle ortaya koyduğumuz ilmî iddiaları sergideki maddi vesikaların canlı delile ve maddi şahadetile te'yit ve tevsik etmek"[363].

Türk Tarih Kurumu, kongre ve sergi işleriyle meşgul olmak üzere, iki komiteden oluşan bir organizasyon heyeti oluşturmuştur. Birinci komite tezler ve tebliğler üzerinde meşgul

---

[361] Uluğ İğdemir, *Yılların İçinden, Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara 1976, s. 205-207.
[362] Muzaffer Göker, "Türk Tarih Kurumunun İlmiğ ve İdariğ Faaileyetleri", *Belleten*, C.II (1938), S.5-6, s. 17; İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), *Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler, İstanbul 1943,* s. XXXVI.
[363] Uluğ İğdemir, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Ankara 1973, s.42.

olurken, ikinci komite ise sergi hazırlıkları ile meşgul olmaktaydı. Bu komisyonlar 1937 yılı Haziran ayından itibaren çalışmaya başlamışlardır. Serginin hazırlıkları hayli güç ve yorucu olmuştur. Dolmabahçe Sarayı'nın muayede salonunda düzenlenen Türk Tarihi ve Eski Eserleri Sergisi, 20 Eylül Pazartesi sabahı 10.00'da bizzat Atatürk tarafından açılmıştır. Bu merasime kordiplomatik vekiller, mebuslar, mülki ve askeri erkan ile kongre delegeleri davet edilmiştir[364]. Tarih öncesinden, Cumhuriyet Devrine kadar yurdumuzda ve Orta Doğu'da gelişen uygarlıkları, maketler, mülajlar, resimler ve grafiklerle canlandıran öğretici nitelikteki sergi, büyük ilgi görmüştür. Atatürk bu serginin bozulmamasını ve okullarla halkın yararına açık bulundurulmasını emretmiştir. Sergi ancak Atatürk'ün ölümünden sonra muayede salonuna katafalk yapılması nedeni ile kaldırılmıştır. Bu sergiye kendi müzelerimizden başka Orta Doğu, Avrupa ve Amerika'nın en tanınmış müzelerinden eserler, ya orijinal olarak yada kopyası yapılarak getirtilmiştir[365]. Bütün hükümetler Kurumun isteklerini içtenlikle karşılamıştır. Irak hükümeti çok değerli bir Susa vazosunu yüksek rütbeli bir memuru ile sergiye göndermiştir. Alman Devlet Başkanı Hitler'in müsaadesiyle, serginin girişine konmak için Heykeltıraş Torak'ın Münih Sanat Müzesindeki Atatürk büstü getirtilmiştir[366]. Fransa'dan, İtalya'dan, Macaristan'dan, İngiltere'den, Mısır'dan, Amerika'dan ve Rusya'dan belli başlı tarihi eserlerin kopyaları özenle yaptırılarak yollanmıştır. İkinci Türk Tarih Kongresine üniversitelerimizle lise, ortaokul ve öğretmen okullarının bütün öğretim üyeleri ve müze müdürleri katılmıştır. Tarih sergisinin açılmasından sonra yine Atatürk'ün emirleriyle Dolmabahçe Sarayı'nın eski veliaht dairesinde hazırlanmış olan resim galerisi de Atatürk tarafından açılmıştır[367].

---

[364] İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), *Kongre'nin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. XXXVIII.
[365] İğdemir, *age*, s. 45.
[366] Bk. Uluğ İğdemir, "Türk Tarih Kurumu binasının giriş holündeki Atatürk büstünün öyküsü", *Belleten*, C. XXXI., s. 657.
[367] İkinci Türk Tarih Kongresi (İstanbul 20-25 Eylül 1937), *Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler*, İstanbul 1943, s. XXXVIII; Muzaffer Göker, "İkinci Türk Tarih Kongresi", *Belleten*, C. II (1938), S. 5-6, s. 3.

SONUÇ

Osmanlı Devleti Döneminde, İmparatorluğun başlangıcından Tanzimat dönemine kadar 'ümmet tarih' anlayışı ile İslam Tarihinin bilgileri öğretilmiştir. Tanzimat'tan itibaren 'Osmanlıcılık' fikrinden kaynaklanan ve Osmanlı hanedanı etrafında odaklaşan 'Osmanlı veya hanedan tarih görüşü' ortaya çıkmıştır. Bu tarih görüşünün 'misyonu' yani hedefi 'Osmanlı Milleti' ve 'Osmanlı tarih şuuru' yaratarak imparatorluğun devamını sağlamaktı. Bilimsel olmaktan uzak ölçülerde olan bu tarih anlayışıyla tarih bilimi gereken anlayış ve içerikten yoksun kalmıştır. Üçüncü uygulama ise artık başlangıcından bu yana Türk tarihinin bilinmesi, öğretilmesi, araştırılması gereğinin duyulmaya başlandığı İkinci Meşrutiyet sonrası çalışmalardır. Fakat bu dönemde yapılan çalışmalarda da gerçek bir ulusal tarih bilincine ulaşılamamıştır. Böylece Osmanlı dönemi boyunca Türkler, ulusal tarih anlayışı ve öğretiminden yoksun bırakılmış, Türk Tarihinin derinliklerine ulus bilinci içinde eğilme olanağı bulunamamıştır. Millî tarih anlayışı daha sonra Cumhuriyet döneminin üzerinde önemle duracağı tarih anlayışının bir öncüsü olmuştur. Atatürk'ün öncülüğünde başlatılan Cumhuriyet tarihçiliği için 'ümmet' anlayışından 'millet' anlayışına geçişin bir ifadesidir diyebiliriz.

Tarih, bir ulus için, o ulusun geçmişi, bugünü ve yarını için en önemli dayanaklardan biridir. Uluslaşmamış, ulus olamamış toplukların tarih yaratmak için çaba gösterdikleri bir çağda Türkler gibi dünyanın en eski, en köklü bir ulusunun, uygarlıklar yaratmış bir halkın gerçek tarihini bilmemesi, bu tarihin özel amaç güden yabancıların tanımlamalarına, belirlemelerine bırakılması Cumhuriyet yönetiminin kabul edeceği bir durum değildi. Bu konuda ivedi duruma el koyulmasını sağlayan olay ise , 1928 yılında Afet İnan'ın okuduğu Fransızca coğrafya kitabında "Türkler'in sarı ırktan geldiğine" ilişkin yanlış yakıştırmayı Atatürk'e sormasıdır. Bu olay, Atatürk önderliğinde, Türk tarih araştırmaları alanında, yoğun bir çalışma sürecinin başlamasına neden oluşmuştur ve bu çalışmalar neticesinde Türk Tarih Tezi oluşturulmuştur. Bu tezde Türklerin ilk anayurdu Orta Asya olarak gösterilmişse de Türk tarihinin odak noktası olarak Anadolu esas alınmıştır. Bu tezin ortaya çıkışındaki neden, etkiye verilen tepki diyebileceğimiz savunma tarihçiliğidir. Türk Tarihi hakkında dünya kamuoyunda yer alan yanlış bilgileri çürütmek, gerçekleri ortaya koymak uzun zaman alacağından ilk aşamada savunma tarihçiliği yapılmıştır. Daha sonra ise, daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere, Atatürk'ün tarihe yaklaşım metodu benimsenerek, ilmilik ve bilimsellik metotları ile Türk Tarih Tezi ispatlanmaya çalışılmıştır. Böylece yeni devlete ve bağımsız siyasal iradeye sahip çıkacak, onu müdafaa edecek, çağdaş bir dünyada kendi

ayakları üzerinde durabilecek ve karşısındaki güçlerle rekabet edecek bir Türk toplumu oluşturmak düşüncesi neticesinde Türk Tarih Tezi, daha doğrusu Atatürk'ün tarih anlayışı şekillenmiştir.

Bir milletin kendi benliğini duyma bilincini, o milleti tarihinin derinliklerinden bugüne, bugünden de yarına kesintisiz olarak uzandıran manevî bir güç olan tarih alanında yapılacak, ilmi ve bilimsel içerikli araştırmalarla hem Türk Tarih Tezi ispatlanacak hem de gelecek kuşaklara yeni bir tarih anlayışı, yeni bir tarih bilinci kazandırılacaktı. Bu durum aynı zamanda yapılan çalışmalara resmi bir nitelik kazandırıyordu. Çünkü Türk inkılâbının başta gelen amacı Türkiye Cumhuriyeti Devletini çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkarmaktır. Bu ise ancak ve ancak geçmişini bütün gerçekleriyle bilen ve geleceğe emin adımlarla yürüyen ortak ruh birliğine sahip, milli kimlik kazanmış ulusların gerçekleştirebileceği bir durumdur. Bu nedenle tarih alanında Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen çalışmaların resmi olması gerekmekteydi.

Bu amaçla 1931 yılında Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin amacı, Türk tarihini tetkik ve elde edilen sonuçları yaymak ve yayınlamaktır. Söz konusu cemiyet faaliyet gösterdiği süre içerisinde, Türk Tarih Tezini ispatlama ve bunun için arkeolojik ve filolojik çalışmalardan yararlanma yoluna gitmiştir. Temelinde, Anadolu'da çok eski çağlarda yaşamış olan kavimlerin Türk olduğunun, Türklerin medeniyeti Orta Asya'dan dünyaya yaydıkları önermesine dayanan Türk Tarih Tezi Atatürk döneminde Türk Tarih Kurumunun çalışmalarının ağırlık merkezini teşkil etmiştir. Bu dönemdeki tarihçiler Atatürk'ün istek ve yakın alakası ile konuya eğilmişler, fakat çalışmalarda Atatürk'ün istediği, savunduğu ilmilik esaslarına sadık kalmamışlardır. Çalışmalara katılanlar, ilmi yetersizlikleri, ulaşılmak istenen gayeyi anlayamadıklarından bu çalışmalardan istenilen sonuç alınamamıştır. Nitekim Türk Tarih Kurumunun kuruluş döneminde hazırlanmaya başlanan ve Tarih Tezinin ilk ispatı olan Türk Tarihinin Ana Hatları eseri, Atatürk tarafından beğenilmemiş ve eser az sayıda basılmıştır. Aynı dönemde ortaöğretimde kullanılmak üzere hazırlanan dört ciltlik tarih kitapları, ortaokullar için ağır bulunmuş ve liselere kaydırılmıştır.

Türk Tarihinin, ilmi ve bilimsel yöntemlerle bütün gerçekleriyle ortaya çıkarılmasını isteyen ve bu doğrultuda çalışmalar yapan Atatürk, sürdürdüğü bu tarih çalışmalarının istediği neticeyi verebilmesi ve tarih tezinin tartışılması için 1932 yılında Birinci Türk Tarih Kongresini toplatmıştır. Bu kongrede, resmi görüşün temsilcisi durumundaki Reşit Galip'in Zeki Velidi Togan ve Fuad Köprülü ile olan tartışmaları tarihçiliğimizin seyri açısından önemlidir. 1935 yılına gelindiğinde TTTC'nin çalışmalarının hız kazanması için yeni bir

program hazırlatmıştır. Bu programla ülkedeki bütün kurum ve kuruluşlar tarih anındaki çalışmaların içerisine dahil edilmiş böylece ülkede bir tarih seferberliği başlatılmıştır. Yine aynı yıl cemiyet, Türk Tarih Kurumu adını resmen almıştır. 1937 yılına gelindiğinde Türk Tarih Tezinin ve Kurumun çalışmalarının sonuçlarını ortaya koymak amacıyla II. Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Bu kongrenin önemi ve farklılığı, Türk Tarih Tezinin yabancı bilim adamlarının tartışmalarına sunulmasıdır. İlk uluslar arası kongre niteliğindeki bu kongre ile tarih çalışmalarına uluslar arası boyut kazandırılmak istenmiş sonuç olarak Türk Tarih Kurumu tarafından ortaya konulan bilimsel gerçekler etrafında büyük bir bilim adamı kitlesinin birleşmiş bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca kongrede, geçmişle şimdiki zaman arasında kurulan bağda maddi kanıt olarak arkeolojik bulgular kullanılmış olması, Türk tarihçiler önünde belirli alanda da olsa bilimsel araştırma yollarını açmıştır. 1937 yılında Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının yeniden yazımından vazgeçilerek, bu konudaki yayınlanabilir nitelikteki monografiler, kurum yayınlarının VIII. serisi içerisinde yayınlanmaya başlamıştır. Ayrıca Türk Tarih Tezinin kanıtlanması ve Türk Tarihinin araştırılması amacıyla Atatürk döneminde yapılan diğer çalışmalar arkeolojik faaliyetler, yayınlar, bilimsel kongreler ve konferanslardır. İkinci Türk Tarih Kongresinin toplanması ile bir sergi düzenlenmiştir. Konferansa katılanlar aynı zamanda bu sergiyi de gezmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesiyle ve Türk Milletinin yarattığı Bağımsızlık Savaşı destanıyla tarih sahnesine doğmuş Türkiye Cumhuriyeti devletini kuran, uzun ve şerefli bir tarihe sahip olan Türk milleti, Atatürk'ün önderliğinde başlatılan tarih çalışmaları ile tarih sahnesinde gerçek kimliğini bulma yolunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Böylece yeni devlete ve bağımsız siyasal iradeye sahip çıkacak, onu müdafaa edecek, çağdaş bir dünyada ayakta durabilecek ve karşısındaki güçlerle rekabet edecek bir Türk toplumu oluşturulmuştur. Türk Tarihini araştırmak, gerçekleri ile ortaya koymak işini ise Türk Tarih Kurumu üstlenmiştir. Atatürk döneminde Türk tarihini araştırmak, gerçekleri ile ortaya koymak amacıyla Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan tarih çalışmaları tarihsel gerçeklere ve tarih ilmine bakış açısına temel oluşturmuştur. Günümüzde de geçmişte olduğu gibi, Türk tarihi hakkında yapılan asılsız ve yalan iddialar (özellikle soykırım iddiaları) ile gündem oluşturmaya çalışılmaktadır. Ermeni diasporası tarafından yürütülen yanlış bilgilendirmelerle Türk Tarihinin çirkin iftiraya uğratılması yanında, Avrupa kamuoyunda destek aranarak Türkiye'ye birtakım yaptırımlar uygulanmaya çalışılmaktadır. İşte Atatürk döneminde Türk Tarih Kurumu tarafından yapılan çalışmalar esas alınarak, Türkiye'de ve dünya kamuoyunda

bu haksız ve yalan iftiralardan tarihimizi arındırmak, geçmişimizi belgeleriyle, bilim ve ilim ışığı altında ortaya koymak başta Türk Tarih Kurumu ve değerli tarihçilerimize düşmektedir.

6. KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Dosya No: 98, Kutu No: 70, Evrak Sıra No: 2, Künye Sıra No: 3098.

_____, Dosya No: 69, Kutu No: 57, Evrak Sıra No: 16, Künye Sıra No:1367.

_____, Dosya No: 72, Kutu No: 78, Evrak Sıra No: 5, Künye Sıra No:1418.

_____, Dosya No: 54, Kutu No: 83, Evrak Sıra No: 13, Künye Sıra No: 3201.

_____, Dosya No: 75, Kutu No: 84, Evrak Sıra No: 1, Künye Sıra No: 3607.

_____, Dosya No: 92, Kutu No: 85, Evrak Sıra No: 6, Künye Sıra No: 3951.

_____, Dosya No: 51, Kutu No: 22, Evrak Sıra No: 12, Künye Sıra No: 1009.

_____, Dosya No: 66, Kutu No: 39, Evrak Sıra No: 10, Künye Sıra No: 1299.

II. SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, 20 Eylül 1932.

Cumhuriyet, 22 Mayıs ; 4 Haziran 1931; 29 Ağustos 1931; 7 Haziran; 20 Eylül 1932; 3 Şubat 1932; 3 Ağustos 1932; 16 Haziran 1932; 23 Haziran 1932; 24 Haziran 1932; 30 Haziran 1932; 2 Temmuz 1932; 4 Temmuz 1932; 8 Temmuz 1932; 12 Temmuz 1932; 13 Temmuz 1932; 19 Temmuz 1932; 22 Eylül 1937; 23 Eylül 1937; 24 Eylül 1937; 25 Eylül 1937.

Hakimiyet-i Milliye, 12 Mayıs 1931; 1 Haziran 1931.

Resmi Gazete, 5 Kasım 1940.

III. KİTAP VE MAKALELER

Akçura, Yusuf, "Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, Konferanslar, Münakaşalar,* İstanbul 1932.

Akçura, Yusuf, "Birinci Türk Tarih Kongresi", *Ülkü*, C. 9, 1933.

Akder, Necati, "Türk Ocakları, Halkevleri, Kültür Dernekleri", *Türk Yurdu* , Ağustos 1960.

Akşin, Sina, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Akurgal, Ekrem, "Türk Tarih Tezinin Ortaya Konulmasındaki Sebepler", *Belleten*, C. XX, Ankara 1956.

Arıkan, Zeki, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarihçilik", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,* C. VI, İstanbul 1985.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. I-II, İkinci Baskı, Ankara 1959.

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Türk İnkılâp Enstitüsü Yayınları, Ankara 1964.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam: Mustafa Kemal (1919-1923)*, C. II, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çeviren: Coşkun Üçok, Ankara 1992.

Barut, Mustafa, *Dr. Reşit Galip Zamanı Düşünce Sistemi* (Doktora Tezi), İstanbul 1993.

Baykal, Bekir Sıtkı, "Atatürk ve Tarih", *Belleten*, C. XXXV, S. 140, Ankara 1971.

Bayrı, M. Halit, "Türk Tarih Encümeni", *Türk Dünyası Dergisi*, C. III, S. 30-31, Şubat 1952.

Behar, Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih: Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu*, Afa Yayınları, İstanbul 1992.

Belleten, Türk Tarih Kurumu Neşriyatı, C. I, Ankara 1937.

Belleten, Türk Tarih Kurumu Neşriyatı, C. II, Ankara 1938.

Belleten, "Türk Tarihi Araştırma Kurumu İçin Hazırlanan Programın Avan Projesi", C. XXVII, Ankara 1963.

Belleten, Türk Tarih Kurumu Tüzüğü, C. IV, Ankara 1941.

Berktay, Halil, *Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuad Köprülü*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.

Birinci Türk Tarih Kongresi, *Kongrenin Zabıtları, Konferansları, Münakaşaları (1932)*, İstanbul 1932.

Bozkurt, Mahmut Esat, Yakınlarından Hatıralar, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

Cebesoy, Ali Fuat, *Sınıf Arkadaşım Atatürk: Okul ve Genç Subaylık Hatıraları*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, "Birinci Türk Tarih Kongresi", C. I, İstanbul 2002.

Çoker, Fahri, *Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983.

Demircioğlu, Halil, "Tarih, Biz ve Atatürk", *Belleten*, C. XXXV, S. 139, Ankara 1971.

Demiryürek, Mehmet, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Bir Osmanlı Aydını Abdurrahman Şeref Efendi 1853-1925,* Ankara 2003.

Dilaçar, A. , "Kemalizm'in Dil ve Tarih Tezi", *Atatürk Devrimleri Birinci Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1975.

Dura, Cihan, *Atatürk Devriminin Temeli Bilimsel Zihniyeti*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1999.

Eyice, Semavi, "Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları", *Belleten*, C. XXXII, S. 128, Ankara 1968.

Galip, Reşit, "Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932.

Göker, Muzaffer, "Türk Soyu ve Türk Tarihi",*Ülkü* , C. IV, S. 19-24, 1934.

Göker, Muzaffer, "Türk Tarih Kurumunun İlmi ve İdari Faaliyeti", *Belleten*, C. II, S. 5-6, Ankara 1938.

Göker, Muzaffer, "İkinci Türk Tarih Kongresi", *Belleten*, C. II, S. 5-6, Ankara 1938.

Göyünç, Nejat, "Tarihçiliğimizin Dünü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Günaltay, Şemsettin, "Türk Tarih Tezi Hakkında İntikatların Mahiyeti ve Tezin Kati Zaferi", *Belleten*, C. II, Ankara 1938.

Gündüz, Necati, *Atatürk Çağı Zihniyeti*, Ankara 1973.

İbn-i Kemal, *Tevarih-i Âli Osman*, I. Defter, Çeviren: Şerafettin Turan, Ankara 1970.

İbn-i Kemal, *Tevarih-i Âli Osman*, IV. Defter, Çeviren: Şerafettin Turan, Ankara 1970.

İğdemir, Uluğ, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Tarih Kurumu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973.

İğdemir, Uluğ, "Atatürk ve Belleten", *Belleten*, C. III, S. 10, Ankara 1939.

İğdemir, Uluğ, "Belleten Yirmi beş Yaşında", *Belleten*, C. XXV, S. 100, Ankara 1962.

İğdemir, Uluğ, "Türk Tarih Kurumu Binasının Giriş Holündeki Atatürk Büstünün Öyküsü", *Belleten*, C. XXXI, Ankara.

İğdemir, Uluğ, *Yılların İçinden*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1976.

İkinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, *Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler (İstanbul 20-25 Eylül 1937)*, İstanbul 1943.

İnalcık, Halil, "The Rise of the Otoman Historiography", *Historians of the Middle East*, Londra 1962.

İnan, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, II. Baskı, Ankara 1968.

İnan, Afet, "Atatürk'ün Bana Yazdırdıkları", *Belleten*, C. XVIII, S. 72, Ankara 1954.

İnan, Afet, "Atatürk ve Tarih Tezi", *Belleten*, C. III, Ankara 1939.

İnan, Afet, "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde", *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, İstanbul 1932.

İnan, Afet, *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998.

İnan, Afet, "Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair", *Belleten*, C. XI, Ankara 1947.

İnan, Afet, "Türk Tarih Kurumu 40 Yaşında", *Belleten*, C. XXXV, Ankara 1971.

İnan, Afet, *50. Yılında Tarihten Geleceğe*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1973.

İnan, Afet, "Türk Tarih Kurumunun Arkeolojik Faaliyeti", *İkinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları ve Kongreye Sunulan Tebliğler (1937)*, İstanbul 1943.

İnan, Afet, "Atatürk ve Tarih", *Atatürkçülük*, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, İkinci Kitap, İstanbul 1984.

İnan, Afet, *Tarih Üzerine İncelemeler ve Makaleler*, Ankara1960.

İzgi, Özkan, "Orta Asya Türk Tarihinin Meseleleri", *Töre*, S. 159, Ağustos 1984.

İzgi, Özkan, "Atatürk'ün Tarih İlmi Hakkındaki Düşünceleri", *Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler)*, Ankara 1994.

Kafesoğlu, İbrahim, "Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. XIII, S. 17-18, İstanbul 1962.

Karal, Enver Ziya, "Tanzimat'tan Bugüne Kadar Tarihçiliğimiz", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Karal, Enver Ziya, "Atatürk ve Devrim", *Konferans ve Makaleler*, Ankara 1980.

Karal, Enver Ziya, "Atatürk'ün Türk Tarih Tezi", *Atatürkçülük*, II. Kitap, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1988.

Karal, Enver Ziya, "Atatürk'ün Tarih Tezi", *Atatürk Hakkında Konferanslar*, Ankara 1946.

Kaymaz, Nejat, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Kaymaz, Nejat, "Türkçü Tarih Görüşü", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Sohbetleri*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1971.

Kocatürk, Utkan, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Üçüncü Baskı, Ankara 1984.

Kodaman, Bayram, "Atatürk ve Tarih", *Atatürk ve Kültür*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları-Özel Sayı, Ankara 1982.

Korkmaz, Zeynep, "Milli Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru", *Birinci Uluslararası Atatürk Sempozyumu(Açılış Konuşmaları-Bildiriler)*, Ankara 1994.

Köprülü, Fuad, "Bizde Tarih ve Müverrihler", *Bilgi Mecmuası*, C. I, S. 2, 1913.

Kuran, Ercüment, *Atatürkçülük Üzerine Denemeler*, Ankara 1981.

Kütükoğlu, Bekir, "Vekâyinüvis", *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII.

Leventoğlu, Mahzar, *Gizli Hayınlıklar, Yıllardır Milleti Uyutan TTK'nın Kendi Belgeleriyle İçyüzü*, Ankara 1970.

Lewis, Bernard, "History-writing and National Revival in Turkey", *Middle Eastern Affears*, C. IV, 1953.

Lewis, Bernard, "Türkiye'de Tarihçilik ve Milli Uyanış", Türk Yurdu, S. 2, 1960.

Mumcu, Ahmet, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, İstanbul 1979.

Orhonlu, Cengiz, "Atatürk ve Tarih Görüşü", *Türk Kültürü*, Sayı. VI, Ankara 1967.

Ortaylı, İlber, *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001.

Ortaylı, İlber, "Osmanlı Tarih Yazıcılığının Evrimi Üstüne Düşünceler", *Türkiye'de Sosyal Bilimler Araştırmalarının Gelişimi (Derleyen: Sevil Atauz)*, Ankara 1986.

Özbaran, Salih, *Tarih,Tarihçi ve Toplum*, İstanbul 1997.

Özgen, Mahmut İhsan, *Devlet Adamlığı ve Devlet Yönetiminde Esaslar*, İnsanlık Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.

Safa, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Ankara 1988.

Selen, Sadi, "Piri Resi'in Şimalî Amerika Haritası", *Belleten*, C. I, S. 2, Ankara 1937.

Süslü, Azmi, "Atatürk ve Tarih", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

Şakiroğlu, Mahmut, "Memleketimizde Toplu Tarih Çalışmaları I", *Tarih ve Toplum*, S. 36, Aralık 1986.

Şakiroğlu, Mahmut, "Tarih Dergileri ve Belleten", *Belleten*, C. XLVII, S. 188, Ankara 1983.

Şenalp, Leman, "Atatürk'ün Tarih Bilgisi", *İkinci Uluslar arası Atatürk Sempozyumu*, Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. II, Ankara 1996.

Tarih I (Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar), Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

Tarih II (Ortazamanlar), Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

Tarih III (Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi), Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

Tarih IV (Türkiye Cumhuriyeti), Devlet Matbaası, İstanbul 1934.

Tekindağ, Şehabettin, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", *Belleten*, C. XXXV, Ankara 1971.

Tekiner, Efdalettin, "Tarihimizde Noksanlar Nasıl Tanımlanabilir", *III. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948.

Timurtaş, Faruk, "Atatürk'ün Tarih Görüşüne Düşman Olanlar", *Türk Birliği*, 1969.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C. I, İstanbul 1984.

Tuncay, Mete, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Tuncay, Mete, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Ankara 1981.

Turan, Şerafettin, "Tartışma", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Turan, Şerafettin, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*,

Türk Tarih Kurumu Basımevi, III. Baskı, Ankara 1999.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi-Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938)*, III. Kitap, II. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996.

Turan, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk-Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2004.

Tüfekçi, D. Gürbüz, *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Ankara 1981.

Türk Tarihi Hakkında Mütalâalar, Türk Ocakları Neşriyatı, Türk Ocakları Matbaası, Ankara 1930.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Nizamnamesi, İstanbul 1932.

Türk Tarihinin Ana Hatları, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999.

Türk Tarihinin Ana Hatları Medhal, İstanbul 1931.

Uğur, Ahmet, "Kemal Paşazade'nin VII. Ve IX. Defterleri ve Bu Defterler Işığında Yazarın Tarihçiliği", *VIII. Türk Tarih Kongresi Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1981.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. II, Ankara 1995.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Yeni Türk Tarihinde Vesikacılık", *Belleten*, C. II, Ankara 1938.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Türk Tarihi Yazılırken Atatürk'ün Görüşlerine Dair Hatıralar", *Belleten*, C. III, Ankara 1939.

Üçyiğit, Ekrem, "Okullarımızda Tarih Eğitimi", *Felsefe Kurumu Seminerleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.

Ünver, Süheyl, "Bir Vakıa ve Neticesi", *Belleten*, C. XX, Ankara 1960.

Üstel, Füsun, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları(1912-1931)*, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

Yinanç, Mükrimin Halil, "Tazimat'tan Meşrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik", *Tanzimat*, İstanbul 1940.

7. ÖZGEÇMİŞ

27 Kasım 1978 yılında İzmit'te doğdum. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimimi doğduğum ilde tamamladıktan sonra 1995 yılında girmiş olduğum Üniversite sınavıyla Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde lisans eğitimine başladım. 1998 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesine yatay geçiş yaptım. 1999 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Tarih bölümünden ikinci olarak mezun oldum.1999/2000 öğretim yılında İzmit'e öğretmen olarak atandım. 2000 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalına Yüksek Lisans öğretimi için başvuruda bulundum. Bu alanda süren eğitim ve araştırmalarımı "Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar (1931-1938)" teziyle sonuçlandırmak niyetindeyim.

8. EKLER